

Ietekmes uz vidi stratēģiskā novērtējuma

VIDES PĀRSKATS

Nacionālajam attīstības plānam 2007. – 2013. gadam

Projekts

Rīga 2006

SATURS

<u>IZMANTOTIE SAĪSINĀJUMI</u>	4
<u>IEVADS</u>	5
<u>1. KOPSAVILKUMS</u>	6
<u>2. NACIONĀLĀ ATTĪSTĪBAS PLĀNA 2007.-2013.GADAM GALVENIE MĒRKI UN ĪSS SATURA IZKLĀSTS, SAISTĪBA AR CITIEM PLĀNOŠANAS DOKUMENTIEM</u>	7
2.1. NAP MĒRKI UN UZDEVUMI	7
2.2. NAP IZSTRĀDE.....	7
2.3. ĪSS SATURA IZKLĀSTS.....	8
2.4. NAP SAISTĪBA AR CITIEM POLITIKAS PLĀNOŠANAS DOKUMENTIEM.....	8
<u>3. SIVN PROCESS UN METODIKA</u>	9
3.1. SIVN PROCESS NAP IZSTRĀDĒ	9
3.2. SIVN PIEEJA	10
3.3. SIVN METODIKA.....	12
3.3.1. NULLES SCENĀRIJA IZSTRĀDE	13
3.3.2. NAP IETEKMES UZ VIDI VĒRTĒJUMS	14
<u>4. VIDES STĀVOKLA APRAKSTS UN IESPĒJAMĀS IZMAINĀS, JA NACIONĀLAIS ATTĪSTĪBAS PLĀNS NETIEK ĪSTENOTS (NULLES SCENĀRIJS)</u>	17
4.1. VIRZOŠIE SPĒKI	17
4.1.1. DEMOGRĀFISKĀS TENDENCES	17
4.1.2. EKONOMISKĀ IZAUGSME UN LATVIJAS ATTĪSTĪBAS MODELIS.....	18
4.1.3. PĀRROBEŽU IETEKME UZ DABAS KAPITĀLU	22
4.2. ESOŠAIS STĀVOKLIS, SLODZES UZ DABAS KAPITĀLU UN ĪSTENOTIE RĪCĪBAS PASĀKUMI.....	23
4.2.1. VIRSZEMES ŪDENS RESURSI.....	23
4.2.2. PAZEMES ŪDENS RESURSI	24
4.2.3. MINERĀLRESURSI UN KŪDRAS RESURSI	24
4.2.4. ZIVJU RESURSI.....	25
4.2.5. MEDĪBU RESURSI.....	26
4.2.6. KOKSNES KRĀJA	26
4.2.7. ENERGORESURSI	27
4.2.8. ZEMES LIETOŠANA	28
4.2.9. GAISA KVALITĀTE.....	28
4.2.10. KLIMATA PĀRMAIŅAS.....	29
4.2.11. BILOĢISKĀ DAUDZVEIDĪBA	29
4.2.12. AINAVAS	30
4.2.13. VIDES VESELĪBA.....	31
<u>5. SIVN UZDEVUMI</u>	32
5.1. BŪTISKĀKO VIDES PROBLĒMU APRAKSTS – KOPSAVILKUMS	32
5.2. VIDES AIZSARDZĪBAS UZDEVUMI POLITIKAS PLĀNOŠANAS DOKUMENTOS	33

5.3.	SABIEDRĪBAS VIEDOKLIS PAR PRIORITĀRAJĀM VIDES AIZSARDZĪBAS PROBLĒMĀM	33
5.4.	SIVN UZDEVUMI NACIONĀLAJAM ATTĪSTĪBAS PLĀNAM	34
6.	<u>NAP BŪTISKĀS IETEKMES UZ VIDI VĒRTĒJUMS UN RĪCĪBAS NEGATĪVĀS IETEKMES MAZINĀŠANAI</u>	36
6.1.	DZĪVES KVALITĀTE UN IZAUGSMES MODELIS: CILVĒKS PIRMAJĀ VIETĀ	36
6.2.	NAP RĪCĪBAS VIRZIENI, PRIEKŠNOSACĪJUMI UN RISINĀMIE UZDEVUMI.....	38
6.2.1.	RĪCĪBAS VIRZIENI, KURU ĪSTENOŠANA IR SAISTĪTA AR BŪTISKĀM IETEKMĒM UZ VIDI	38
6.2.2.	RĪCĪBAS VIRZIENI, KURU ĪSTENOŠANA RADA NEBŪTISKU IETEKMI UZ VIDI	47
6.3.	KOPSAVILKUMS PAR NAP ĪSTENOŠANAS BŪTISKAJĀM IETEKMĒM UZ VIDI	53
7.	<u>NAP STRATĒGISKO MĒRKU, RĪCĪBAS VIRZIENU UN RISINĀMO UZDEVUMU ATBILSTĪBA CITIEM PLĀNOŠANAS UN VIDES AIZSARDZĪBAS DOKUMENTIEM.....</u>	54
7.1.	ATBILSTĪBA ILGTSPĒJĪGAS ATTĪSTĪBAS MĒRĶIEM UN PRINCIPIEM	54
7.2.	NAP SAISTĪBA AR STARPTAUTISKAJĪEM UN NACIONĀLAJĪEM VIDES POLITIKAS PLĀNOŠANAS DOKUMENTIEM.....	56
7.2.1.	GAISA AIZSARDZĪBAS JOMĀ	57
7.2.2.	OZONA SLĀŅA AIZSARDZĪBA	58
7.2.3.	DABAS AIZSARDZĪBA UN BIOĻOĢISKĀ DAUDZVEIDĪBA	59
7.2.4.	ŪDENS KVALITĀTE.....	61
7.2.5.	ATKRITUMU APSAIMNIEKOŠANA	62
7.2.6.	KLIMATA PĀRMAIŅAS.....	63
7.2.7.	PĀRTUKSNEŠOŠANĀS.....	64
7.2.8.	CITAS TEMATISKĀS STRATĒGIJAS UN PLĀNI	64
7.3.	SECINĀJUMI	65
8.	<u>PAREDZĒTIE PASĀKUMI PLĀNOŠANAS DOKUMENTA IETEKMES UZ VIDI ĪSTENOŠANAS MONITORINGA NODROŠINĀŠANAI</u>	67
1.	<u>PIELIKUMS.....</u>	69

Izmantotie saīsinājumi

AES – Atomelektrostacija
CSP – Centrālā statistikas pārvalde
EM – Ekonomikas ministrija
ES – Eiropas Savienība
GOS – Gaistošie organiskie savienojumi
IA – Ilgtspējīga attīstība
IKP – Iekšzemes kopprodukts
ĪADT – Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas
LPTP - Labākie pieejamie tehniskie paņēmieni
LVĢMA – Latvijas vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas aģentūra
NAP – Nacionālais attīstības plāns
NOP – Noturīgie organiskie savienojumi
NVO – Nevalstiskās organizācijas
NVPP – Nacionālais vides politikas plāns
MK – Ministru Kabinets
OECD – Ekonomiskās sadarbības un attīstība organizācija
RAPLM – Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija
SEG – Siltumnīcefektu izraisošās gāzes
SIVN - Stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums
SVID – Stiprās un vājās puses, iespējas un draudi
VIDM – Vides ministrija
VTRP – Vides tehnoloģiju rīcības plāns

Ievads

Nacionālā attīstības plāna (NAP) 2007.-2013. gadam izstrāde tika uzsākta jau 2004. gada vidū. Tas ir vidēja termiņa stratēģiskās plānošanas dokuments, kurš nosaka Latvijas galvenos attīstības virzienus un parāda valsts un sabiedrības svarīgākos uzdevumus ceļā uz tālāku mērķi politikiem, ierēdņiem un ikvienam Latvijas iedzīvotājam.

Lai vērtētu NAP īstenošanas iespējamo būtisko ietekmi uz vidi un laicīgi novēršot vai mazinot negatīvās ietekmes, NAP tika veikts Stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums (SIVN). SIVN process tika uzsākts 2005. gada oktobrī un bija cieši saistīts ar NAP izstrādes procesu. Novērtējumu veica RAPLM piesaistītie eksperti – Jānis Brizga un Alda Ozola-Matule. SIVN ietvaros tika sagatavots Vides pārskats, kas aptver NAP izvirzīto mērķu, rīcības virzienu un uzdevumu īstenošanas ietekmes uz vidi novērtējumu.

Šis ir pirmais Vides pārskata projekts, kas ir nodots sabiedriskajai apspriešanai. Pēc sabiedrības un atbildīgo valsts institūciju komentāru saņemšanas un NAP 2. redakcijas sagatavošanas, Vides pārskats tiks atbilstoši pārskatīts, papildināts un pārskata gala versija tiks iesniegta Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijai.

Vides pārskats ir veidots no astoņām daļām:

1. Kopsavilkums – dod ieskatu par SIVN procesa laikā gūtajiem secinājumiem un būtiskākajiem ierosinājumiem negatīvo ietekmju uz vidi novēršanas un mīkstināšanas pasākumiem.
2. NAP apraksts – sniedz vispārīgu ieskatu par NAP galvenajiem mērķiem un saikni ar citiem plānošanas dokumentiem.
3. SIVN process un metodika – apraksta SIVN procesā un Vides pārskata sagatavošanā izmantoto metodiku ietekmju uz vidi izvērtēšanā un novēršanā.
4. Nulles scenārijs – apraksta virzošos spēkus, kas ietekmē vides stāvokli, piemēram, tendences tautsaimniecībā, sociālās izmaiņas, ražošanas un patēriņa modeļus un to ietekmi uz vidi, kā arī vides stāvokli, galvenās slodzes, rīcības un tendences.
5. SIVN uzdevumi – tie izvirzīti, integrējot būtiskākās vides problēmas Latvijā, vides politikas mērķus un sabiedrības viedokli par vides problēmu aktualitāti.
6. NAP būtiskās ietekmes uz vidi vērtējums un rīcības negatīvās ietekmes mazināšanai – apraksta NAP stratēģisko mērķu, rīcības virzienu un risināmo uzdevumu īstenošanas ietekmi uz vidi, ņemot vērā SIVN izvirzītos uzdevumus.
7. NAP stratēģiskā mērķu, rīcības virzienu un risināmo uzdevumu atbilstība citiem plānošanas un vides aizsardzības dokumentiem – apraksta NAP atbilstību ANO konvencijām un nacionālajiem un Eiropas Savienības vides plānošanas dokumentiem.
8. Paredzētie pasākumi plānošanas dokumenta ietekmes uz vidi īstenošanas monitoringa nodrošināšanai – apraksta NAP īstenošanas un uzraudzības sistēmas vides aspektus, kā arī sniedz informāciju par veidiem kā NAP īstenošanas gaitā mazināt un novērst iespējamās negatīvās ietekmes uz vidi.

1. Kopsavilkums

Stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējuma process Nacionālajam attīstības plānam 2007.-2013. gadam parāda, ka:

1. NAP galvenie mērķi un rīcības virzieni ir vērsti uz ekonomisko izaugsmi un cilvēkkapitāla attīstību, bet dabas kapitāla attīstībai ir otršķirīga loma. Tomēr NAP mērķi un to sasniegšanai noteiktie uzdevumi kopumā nav pretrunā ar ilgtspējīgas attīstības mērķiem, principiem un nacionālo vides politiku, kā arī neapdraud Latvijas starptautisko saistību izpildi vides jomā. NAP kopumā atbilst Eiropas Savienības un nacionālajiem vides politikas plānošanas dokumentiem un starptautiskajām konvencijām.

2. Prognozējams, ka NAP īstenošana atstās pozitīvu ietekmi uz vidi. Paātrināsies strukturālas izmaiņas tautsaimniecībā un samazināsies resursu izmantošanas intensitāte. Sagaidāms, ka paaugstināsies iedzīvotāju vides apziņa un sabiedriskā aktivitāte, tiks veicināta vides pētniecība un vides infrastruktūras attīstība, piesārņoto vietu sanācija, kā arī dabas un energoresursu efektīvāka izmantošana. NAP ieviešanas ietekme uz vidi tomēr lielā mērā būs atkarīga no plāna praktiskās ieviešanas un detalizētas rīcības programmas.

3. NAP ieviešanas rezultātā ir prognozējami arī negatīvas ietekmes uz vidi:

- Gaisa kvalitātes pasliktināšanās, it īpaši pieaugošās transporta intensitātes un attiecīgi transporta radīto emisiju rezultātā.
- Draudi bioloģiskajai daudzveidībai ārpus īpaši aizsargājamām dabas teritorijām saistībā plānoto efektivitātes palielināšanu tradicionālajās tautsaimniecības nozarēs.
- Neskatoties uz dabas un energoresursu efektīvāku izmantošanu, sagaidāms šo resursu izmantošanas absolūts palielinājums saistībā ar ražošanas un patēriņa apjomu pieaugumu.

4. NAP īstenošanas ietekme uz dabas kapitālu ir neskaidra vairākās jomās - tradicionālās kultūrainavas saglabāšana, ūdeņu kvalitāte, pārrobežu piesārņojums un vides veselība. Nav iespējams prognozēt NAP ietekmi vidi, ko rada tradicionālās tautsaimniecības nozares, piemēram, lauksaimniecība, jo NAP šos sektorus apskata minimāli.

5. NAP ieviešanas un uzraudzības nerada skaidrību par to, kā tiks identificētas un novērstas ar NAP īstenošanu saistītās nevēlamās ietekmes uz vidi, bet pozitīvi vērtējama nozaru politikas plānošanas dokumentu saskaņošana ar NAP.

Būtiskākie ierosinājumi negatīvo ietekmju uz vidi novēršanai un mīkstināšanai:

- Nodrošināt vides likumdošanas efektīvu ieviešanu un kontroli, jo palielinoties konkurencei var pastiprināties tendence neievērot vides likumdošanas prasības;
- Paredzēt pasākumus negatīvo ietekmju uz vidi novēršanai un mīkstināšanai (skatīt 6. un 7.nodaļu);
- Ieviest piesardzības un *piesārņotājs maksā* principus;
- Paplašināt NAP ieviešanas un uzraudzības plānu, nodrošinot pastāvīgu ietekmju uz vidi novērtējumu un atgriezenisko saiti ar lēmumu pieņēmējiem (skatīt 8.nodaļu).

2. Nacionālā attīstības plāna 2007.-2013.gadam galvenie mērķi un īss satura izklāsts, saistība ar citiem plānošanas dokumentiem

Nacionālais attīstības plāns 2007. – 2013. gadam (NAP) ir vidēja termiņa stratēģiskās plānošanas dokuments, kurā tiek savstarpēji koordinētas nozaru un reģionālās attīstības prioritātes. NAP ir izstrādāts saskaņā ar Latvijas Republikas Reģionālās attīstības likumu¹.

NAP ir stratēģisks dokuments, kas:

- izvirza vidēja termiņa mērķi un prioritātes virzībai uz ilgtermiņa mērķi;
- veicina vienotas izpratnes veidošanos un visas sabiedrības iesaistīšanos;
- koncentrē uzmanību un finanšu resursus valsts un sabiedrības ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai;
- nosaka vadlīnijas visu līmeņu un nozaru plānošanas dokumentu izstrādei.

2.1. NAP mērķi un uzdevumi

NAP mērķis ir sekmēt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību un nodrošināt Latvijas konkurētspējas palielināšanos Eiropas Savienībā. NAP izvirza Latvijas attīstības stratēģisko mērķi un nosaka galvenos rīcības virzienus, kas spēs nodrošināt stabilu valsts un sabiedrības izaugsmi.

NAP uzdevums ir:

- koncentrēt sabiedrības uzmanību uz vienotu mērķi,
- nodrošināt darbību koordināciju un sabalansētību,
- finanšu līdzekļu mērķtiecīgu novirzīšanu valsts attīstības mērķu sasniegšanai un tam nepieciešamo priekšnosacījumu radīšanai.

Tādēļ būtiska un nepieciešama ir NAP nostādņu un izvirzīto priekšlikumu iestrāde citos plānošanas dokumentos, to savstarpējā sasaiste un finansējuma nodrošinājums.

2.2. NAP izstrāde

NAP izstrāde tika uzsākta 2004.gada vidū, kad Ministru Kabinets apstiprināja Noteikumus „NAP izstrādes, ieviešanas, uzraudzības un sabiedriskās apspriešanas kārtība”. Izstrādes procesu koordinēja Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija un Nacionālā reģionālās attīstības padome. Plāna izstrādē piedalījās nozaru ministriju un valsts iestāžu speciālisti, zinātnieki un mācībspēki, plānošanas reģionu un pašvaldību pārstāvji, sociālie partneri un nevalstiskās organizācijas, uzņēmēji – kopumā vairāk kā 200 speciālistu no visas Latvijas.

Reģionālās attīstība un pašvaldību lietu ministrija bija izveidojusi NAP Vadības grupu, kurā tika iekļauti nozaru ministriju, sociālo partneru un nevalstisko organizāciju pārstāvji. Vadības grupas uzdevumi bija apstiprināt NAP izstrādes laika grafiku un izstrādes metodiku, pieņemt lēmumu par NAP projekta nodošanu sabiedriskajai apspriešanai, izvērtēt NAP projektu pēc sabiedriskās apspriešanas un tā sākotnējā izvērtējuma veikšanas, pieņemt lēmumu par NAP projekta turpmāko virzību – nodošanu Nacionālajai reģionālās attīstības padomei un uzraudzīt NAP izstrādes gaitu.

Atbilstoši NAP izstrādes metodikai darbs līdz NAP 1.redakcijas pabeigšanai noritēja divos posmos:

1. posmā tika veikta esošās situācijas analīze par valsts sociāli ekonomisko attīstību, kā arī SVID analīze jeb stipro, vājo pušu, iespēju un draudu izvērtēšana, lai noskaidrotu valsts salīdzinošās priekšrocības un neizmantotās iespējas.
2. posmā, balstoties uz veikto analīzi un LR Saeimas apstiprināto konceptuālo dokumentu „Valsts izaugsmes modelis: Cilvēks pirmajā vietā”, notika stratēģijas izstrāde, koncentrējot uzmanību trīs galvenajos virzienos: cilvēkresursi, ekonomika, dzīves telpa.

¹ Apstiprināts Saeimā 23.04.2002.

NAP 1. redakciju Nacionālajā reģionālās attīstības padome apstiprināja 2006.gada 17. februāra sēdē. NAP sabiedriskā apspriešanas ilgums ir noteikts 60 dienas, kuru laikā ir plānots organizēt astoņas sabiedriskās apspriedes dažādos Latvijas novados, kā arī plānots NAP sabiedriskās apspriešanas noslēguma pasākums. Tāpat ir izveidota mājas lapa www.nap.lv, uzņēmēju diskusiju forums, nodrošināta apspriede par NAP portālā www.politika.lv.

2.3. Īss satura izklāsts

NAP stratēģijas saturs ir veidots, izvirzot ilgtermiņa mērķim atbilstošu NAP stratēģisko mērķi „Izglītība un zināšanas tautsaimniecības izaugsmei un tehnoloģiskai izcilībai” un nosakot trīs prioritātes šī mērķa sasniegšanai vidējā termiņā:

- Izglītots un radošs cilvēks;
- Uzņēmumu tehnoloģiskā izcilība un elastība;
- Zinātnes un pētniecības attīstība.

NAP prioritātes iekļauj konkrētus rīcības virzienus un risināmos uzdevumus, kuru īstenošanai ir jānodrošina NAP stratēģiskā mērķa sasniegšana.

Nozīmīgākās jomas, kuru uzdevums ir sekmēt stratēģiskā mērķa sasniegšanu, ietvertas sadaļā „Drošas un stabilas attīstības priekšnosacījumi”, kas veidota pēc analoga principa kā stratēģijas sadaļa – rīcības virziens, risināmie uzdevumi.

2.4. NAP saistība ar citiem politikas plānošanas dokumentiem

NAP ir vidēja termiņa stratēģisks plānošanas dokuments septiņiem gadiem. Tā koncepcija pamatā balstīta uz Latvijas Republikas Saeimas 2005.gada 26.oktobrī apstiprināto zinātnieku grupas izstrādāto konceptuālo dokumentu „*Latvijas izaugsmes modelis: Cilvēks pirmajā vietā*”, kura pamatā ir uz cilvēku centrēta pieeja un izvēle par labu izaugsmes scenārijam. Cilvēka dzīves kvalitātes pieaugums tiek nosaukts par valsts izaugsmes mērķi.

NAP hierarhiski ir pakārtots *Tautsaimniecības vienotai stratēģijai* (apstiprināta 2004.gadā, 20-30 gadiem) un *Ilgtermiņa ekonomiskās attīstības stratēģiju* (apstiprināta 2001.gadā, 20-30 gadiem), kas ir ilgtermiņa stratēģijas dokumenti. NAP mērķim ir jābūt saskaņotam ar šajos ilgtermiņa stratēģiskajos dokumentos noteiktajiem.

Attīstības prioritāšu realizācija un mērķu sasniegšana būtu jābalsta uz NAP „Esošās situācijas analīzes” un NAP SVID projektu dokumentos identificētajām Latvijas stiprajām pusēm un identificēto iespēju izmantošanu. Vienlaicīgi NAP ir jādod risinājums identificētajām problēmām, kā arī novērstu iespējamo draudu attīstībai realizēšanos.

- NAP ieviešana ietekmēs citus nacionālos un nozaru vidējā termiņa plānošanas dokumentus, paredzot nepieciešamību šos plānošanas dokumentus saskaņot ar NAP. NAP ir hierarhiski augstāks arī par Nacionālo stratēģisko ietvardokumentu un Lauku attīstības plānu 2007. līdz 2013. gadam, tādēļ šo dokumentu saturs un izvirzītie uzdevumi tika saskaņoti ar NAP. NAP saistību ar citiem plānošanas dokumentiem noteikta NAP izstrādes metodikā.

3. SIVN process un metodika

Stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums (SIVN) ir process, kura mērķis ir uzlabot nozares politikas, politikas plāna, rīcības programmas, kā arī citu nacionālo, reģionālo un vietējo stratēģisko plānošanas dokumentu un normatīvo aktu kvalitāti, vērtējot šo dokumentu iespējamo ietekmi uz vidi² un laicīgi novēršot vai mazinot to īstenošanas negatīvās ietekmes. Šis process ir vērsts uz to, lai izvērtētu, kādas būtiskas tiešas vai netiešas pārmaiņas vidē var rasties politikas plānošanas dokumentu īstenošanas rezultātā, un kā tās ietekmēs dabas kapitālu – resursus un pakalpojumus. SIVN ir veicams plānu un programmu sagatavošanās posmā un tā nepieciešamību un procesu nosaka starptautiskā un nacionālā likumdošana.

Eiropas Savienībā (ES) SIVN izstrādes nepieciešamību nosaka ES Direktīva 2001/42/EC par noteiktu plānu un programmu ietekmes uz vidi novērtēšanu iekļautās prasības, kas plašāk zināma kā Stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma direktīva. Tās mērķis ir izvērtēt plānošanas dokumentu īstenošanas radīto iespējamo ietekmi uz vidi un iesaistīt sabiedrību dokumenta apspriešanā un lēmumu pieņemšanā, kā arī izstrādāt priekšlikumus, lai novērstu vai samazinātu iespējamo negatīvo ietekmi un vidi. Atbilstoši šai direktīvai visām ES dalībvalstīm, tai skaitā Latvijai, sākot ar 2004. gada 21. jūliju, SIVN veikšana ir obligāta visiem plānošanas dokumentiem, kuru ieviešana var būtiski ietekmēt vidi un cilvēku veselību. Minētās direktīvas prasības Latvijā ir iestrādātas likumā „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” (pieņemts 30.05.2001., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 12.03.2004.), kā arī iekļautas MK noteikumos Nr. 157. „Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums” (pieņemti 23.03.2004.). Likumdošanas prasības paredz SIVN procesa ietvaros sagatavot Vides pārskatu, kurā raksturotas plānošanas dokumenta būtiskās ietekmes uz vidi.

3.1. SIVN process NAP izstrādē

Nacionālā attīstības plāna SIVN Vides pārskats ir sagatavots atbilstoši nacionālās likumdošanas prasībām un Reģionālās attīstības un pašvaldību ministrijas dotā Darba uzdevuma par Stratēģiskās ietekmes uz vidi novērtējuma izstrādi *Nacionālajam attīstības plānam 2007. – 2013. gadam* prasībām. Tāpat ņemtas vērā prasības un ieteikumi, ko izteicis Vides pārraudzības valsts birojs.

NAP SIVN mērķis ir paaugstināt Nacionālā attīstības plāna kvalitāti, nodrošinot, ka NAP izstrādes procesā potenciālā ietekme uz vidi, kas sagaidāma saistībā ar NAP īstenošanu, tiek savlaicīgi identificēta un noteikta, kā arī ņemta vērā apstiprinot un ieviešot NAP. Papildus tam SIVN uzdevums ir sniegt sabiedrībai informāciju par NAP ietekmes uz vidi aspektiem un iesaistīt sabiedrību plānošanas procesā. SIVN izstrāde ir vērsta uz vides aspektu integrāciju NAP.

SIVN veikšana ir cieši saistīta ar NAP izstrādi un to var iedalīt desmit soļos:

Solis	NAP plānošanas posms	SIVN soļi
1	Lēmums par NAP izstrādi. NAP izstrādes darba grupu un vadības grupas apstiprināšana, metodoloģijas pieņemšana.	Lēmuma par SIVN izstrādi pieņemšana. SIVN ekspertu izvēle un darba uzdevuma noteikšana.
2	Situācijas analīzes un SVID veikšana	Vides aspektu integrācija Situācijas analīzē un SVID. ‘Nulles scenārija’ sagatavošana. Būtiskāko vides problēmu un prioritāšu formulēšana.
3	NAP stratēģisko mērķu izstrāde	Vides mērķu noteikšana. Vides mērķu un NAP

² Ar ietekmēm uz vidi saprotot plānošanas dokumenta izraisītas tiešas vai netiešas pārmaiņas vidē, kuras ietekmē vai var ietekmēt cilvēku, viņa veselību un drošību, kā arī bioloģisko daudzveidību, augsni, gaisu, ūdeni, klimatu, ainavu, materiālās vērtības, kultūras un dabas mantojumu un visu minēto jomu mijiedarbību.

		stratēģisko mērķu saskaņotības izvērtējums.
4	NAP pasākumu un uzdevumu izstrāde	NAP rīcības virzienu un uzdevumu ietekmes uz vidi izvērtēšana
5	NAP ieviešanas un monitoringa sistēmas izstrāde	NAP ieviešanas un monitoringa sistēmas vides aspektu novērtējums.
6	NAP 1.redakcijas sagatavošana	SIVN vides pārskata projekta sagatavošana
7	NAP sabiedriskā apspriešana	Vides pārskata sabiedriskā apspriešana
8	Sabiedriskās apspriešanas un SIVN priekšlikumu integrēšana NAPā	Sabiedriskās apspriešanas laikā saņemto komentāru integrēšana gala ziņojumā
9	NAP apstiprināšana	NAP Vides pārskata nodošana pasūtītājam – RAPLM
10	NAP ieviešana un monitorings	NAP ieviešanas monitorings saistībā ar būtiskām ietekmēm uz vidi

SIVN eksperti NAP izstrādē tika iesaistīti no 2005.gada oktobra. Eksperti iesaistījās NAP darba grupu darbā, piedaloties Teritoriālās attīstības, Cilvēkresursu attīstības un Ekonomikas attīstības darba grupu sanāksmēs. Darba grupu ietvaros SIVN eksperti piedalījās NAP esošās situācijas analīzes un SVID komentēšanā, kā arī prioritāšu, rīcības virzienu un risināmo uzdevumu izstrādē un formulēšanā (2. līdz 4. solis). Šajā stadijā tika izvērtēta priekšlikumu potenciālā negatīvā ietekme uz vidi, tika izteikti priekšlikumi šo seku novēršanai un mīkstināšanai. Vienlaicīgi SIVN eksperti informēja NAP izstrādē iesaistīto institūciju un darba grupu pārstāvjus par SIVN procesa būtību, uzdevumiem un sagaidāmiem rezultātiem. SIVN eksperti piedalījās arī NAP Vadības grupas sēdēs. Līdz ar to var uzskatīt, ka SIVN process tika īstenots vienlaikus ar plānošanas dokumenta sagatavošanu, un šāda situācija raksturojama kā optimāla un likumdošanas prasībām atbilstoša.

Vides pārskata sagatavošana tika uzsākta 2006.gada sākumā, kad bija pieejami pirmie NAP stratēģijas darba varianti, kas pastāvīgi mainījās. 2006. gada 20. februārī notika sākotnējā sabiedriskā apspriede SIVN procesa ietvaros, kuras mērķis bija apspriest izvirzītos SIVN uzdevumus. Tajā piedalījās pārstāvji no vides NVO, Vides ministrijas, Latvijas vides ģeoloģijas un meteoroloģijas aģentūras, kā arī Vides pārraudzības valsts biroja. Dalībnieki tika iepazīstināti ar SIVN izstrādes metodiku un SIVN izvirzītajiem uzdevumiem.

Vides pārskata sabiedriskā apspriešana tika uzsākta 2006.gada 20.martā un tā ilgs 40 dienas. Vides pārskata sabiedriskās apspriešanas sanāksme notiks 2006. gada 4. aprīlī. Sabiedriskās apspriešanas laikā notiks konsultācijas ar atbildīgajām valsts pārvaldes institūcijām un Vides pārskats būs ikvienam pieejams interneta portālā www.nap.lv. Noslēdzoties sabiedriskajai apspriešanai, iegūtie priekšlikumi un komentāri tiks integrēti Vides pārskata gala redakcijā, kas tiks iesniegts pasūtītājam - RAPLM.

3.2. SIVN pieeja

Pastāv būtiskas atšķirības starp ietekmes uz vidi novērtējumu, kas jāveic projektiem, un SIVN, kas tiek veikts politikas plānošanas dokumentiem. Ietekmes uz vidi novērtējums projektiem saistās ar vērtējumu un secinājumiem par kvantitatīvi un kvalitatīvi izmērāmām ietekmēm uz vidi, uz kā pamata tiek pieņemts lēmums par darbības atļaušanu un izvirzītajiem nosacījumiem vai ierosinātās darbības aizliegšanu. Savukārt politikas

plānošanas dokumentu ietekmes uz vidi izvērtējums ir vērsts uz plānošanas dokumentu satura optimizēšanu un vides aspektu integrāciju tajos.

Līdz ar to SIVN procesā un Vides pārskata veidošanā ir izmantota metodika, kas balstīta uz atbilstības izvērtējumu vides aizsardzības un ilgtspējīgas attīstības principiem, mērķu un uzdevumu un kvalitatīvu ietekmju vērtējumu. Tā kā NAP ir stratēģisks dokuments, kas neizvirza kvantificētus politikas mērķus un neparedz konkrētus pasākumus un projektus, to ģeogrāfisko izvietojumu un finansējuma apjomu, arī tā īstenošanas ietekmes uz vidi izvērtējums balstās uz kvalitatīvu vērtējumu.

SIVN ietvaros netika vērtēta ietekme uz ilgtspējīgu attīstību³ tās plašākā izpratnē, proti, netiek vērtēta ietekme uz sociālo attīstību, vietējo un reģionālo ekonomisko attīstību un lauku attīstību, tautsaimniecības nozarēm, privātīpašumu, kultūrvēsturisko mantojumu u.tml. Netika vērtēta arī NAP stratēģiskā mērķa, prioritāšu, rīcības virzienu un risināmo uzdevumu savstarpējā atbilstība, jo tas ir *ex-ante* novērtējuma uzdevums.

NAP vērtēšanā tika izmantoti vides aizsardzības principi un ilgtspējīgas attīstības (skatīt ierāmēto tekstu blakus), kā arī koncepcija par dabas kapitālu kā vienu no sabiedrības vērtībām. Ar dabas kapitālu šai gadījumā tiek saprasti **dabas resursi jeb krājumi un pakalpojumi**.

Dabas resursi iedalāmi divās grupās:

- **Neatjaunojamie resursi** - dabas resursi, kuru krājumus nav iespējams atjaunot un to patēriņš ir neatgriezenisks (piem., izrakteņi). Jāņem vērā, ka neatjaunojamo

SIVN izmantotie principi:

Integrācija - vides aspekti ir jāintegrē visā plānā, nodrošinot, ka izvirzītie rīcības virzieni nav pretrunā ar rīcību, kas nepieciešama, lai samazinātu nevēlamo slodzi uz vidi.

Piesardzības princips - pieņemot lēmumus, nepieciešams izmantot piesardzības principu, pat, ja plānotās darbības tieša negatīva ietekme nav pierādīta, jo ekosistēmu nestspēju jeb ietilpību un sakarība starp slodzēm un dabas kapitālu nav iespējams precīzi noteikt.

Piesārnotājs maksā - tiem, kuri rada slodzi uz dabas kapitālu, ir jāsedz ar slodzes izvērtēšanu, samazināšanu vai novēršanu saistītās izmaksas (Riodežanero deklarācija, Eiropas kopienas dibināšanas līgums (174.pants, 2. punkts), Likums „Par vides aizsardzību” (3.pants)).

Lietotājs maksā - preču un pakalpojumu lietotājiem ir jāsedz visas izmaksas, kas saistītas ar dabas kapitāla izmantošanu.

Aizvietošanas princips – videi kaitīgus ražošanas un patēriņa modeļus nepieciešams aizvietot ar ilgtspējīgiem vai ietekmes uz vidi ziņā mazāk kaitīgiem.

Dzīves/aprites cikla pieeja - izvērtēt ražošanas un patēriņa modeļu pilnu aprites ciklu, sākot no resursu ieguves, pievienotās vērtības radīšanu un beidzot ar preču un pakalpojumu lietošanu un utilizāciju, integrējot preču un pakalpojumu cenā ietekmes uz vidi aspektus.

Starppaaudžu taisnīgums - pašreizējai paaudzei ir jāsaņem vai jāvairo sociālais, dabas un cilvēku radītais kapitāls un jādod nākamajām paaudzēm iespējas attīstīties (Riodežanero deklarācija).

Vienas paaudzes taisnīgums - nevienlīdzību novēršana patreizējā paaudzē, nodrošinot dažādiem sabiedrības slāņiem vienlīdzīgas iespējas piekļūt dabas resursiem un kvalitatīvai dzīves videi (Riodežanero deklarācija).

³ Ar **ilgtspējīgu attīstību** saprot procesu, kur „valsts un sabiedrība izveido tādu sociālo un ekonomisko nosacījumu sistēmu, kas paredz dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu, nodrošina dzīves kvalitātes uzlabošanu un pašreizējo vajadzību apmierināšanu, neradot draudus nākamajai paaudzei vajadzību apmierināšanai, un nodrošina bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu neierobežotam laika periodam”. Šī pieeja ilgtspējīgai attīstībai ir noteikta Riodežanero deklarācijā un Latvijas likuma „Par vides aizsardzību” 3.pantā. Ilgtspējīgā attīstība pirmo reizi tika definēta Bruntlandes ANO “Vides un attīstības” komisijas darba noslēguma ziņojumā “Mūsu kopīgā nākotne” (1987.gads). Latvija, parakstot Riodežaneiro (1992) un Johannesburgas (2002) deklarācijas, ir politiski lēmusi savu attīstību balstīt uz ilgtspējīgas attīstības principiem.

dabas resursu izmantošanas daudzums un stratēģija nereti ir pakļauti politiskiem lēmumiem, piemēram, naftas vai dabas gāzes izmantošana.

- **Atjaunojamie resursi** - resursi, kam raksturīga spēja atjaunoties relatīvi īsā laika periodā. Lai to izmantošana būtu ilgtspējīga, to patēriņam un ieguvei ir jāatrodas ekosistēmu reprodūktīvās ietilpības ietvaros.

Savukārt **pakalpojumi**, ko sniedz dabas kapitāls, iedala četrās galvenajās grupās⁴:

- **Apgāde**: nodrošināšana ar pārtiku, ūdeni, koksni, kurināmo u.tml. lietām, kas nepieciešamas cilvēku eksistencei;
- **Regulēšana**: klimata regulēšana, plūdu regulēšana, erozijas kontrole, slimību izplatības regulēšana, ūdens pašattīršanās u.tml.
- **Kultūra**: estētiskās vērtības, garīgums, audzinošā, izglītojošā un izklaidējošā funkcija;
- **Atbalsts**: pārtikas vielu aprīte, augsnes veidošanās, primārā produkcija⁵, dzīvotnes u.tml.

Šie dažādie pakalpojumi savstarpēji kombinējas, un to funkciju īstenošanu nodrošina dažādas ekosistēmas gan Latvijā, gan citviet pasaulē. Ekosistēmu spēja sniegt minētos pakalpojumus ir atkarīga no kompleksiem bioloģiskiem, ķīmiskiem, fiziskiem un emocionāliem procesiem, kurus, savukārt, ietekmē arī cilvēku darbība.

Ievērojot vides aizsardzības un ilgtspējīgas attīstības principus un pieturoties pie dabas kapitāla formulējuma, vērtējot NAP, būtiski ir atbildēt uz diviem jautājumiem. Proti:

1. Cik daudz resursus dabas resursus drīkst izmantot un cik daudz piesārņot – jeb kāda ir ekoloģiskā ietilpība un kā noteikt robežšķirtnes?
2. Cik lielā mērā un kādos gadījumos dabas kapitālu var aizstāt ar citiem kapitāliem (sociālo vai ekonomisko)?

Šie jautājumi izšķir divas atšķirīgas ilgtspējīgas attīstības pieejas – stipro un vājo ilgtspējību. Tās ir saistītas ar ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai nepieciešamajām kapitāla formām – dabas kapitālu, ekonomisko jeb saražoto kapitālu un sociālo kapitālu un iespēju šos kapitālus savstarpēji aizvietot.

Stiprā ilgtspējība tiek nodrošināta, ja neviena no minētajām ilgtspējīgas attīstības kapitāla formām nesamazinās. Tā nebalstās uz aizstāšanas principu un nepieļauj kompromisus attiecībā uz 'kritiskā dabas kapitāla līmeņa' noteikšanu. Izmantojot šo pieeju, problēmas rodas saistībā ar to, ka izslēdzot kapitālu aizstājamību, veidojas situācija, kad dažiem kapitāla veidiem tiek piešķirta absolūta vērtība, kas ir lielāka kā jebkuram citam uzdevumam vai apsvērumam. Stiprā ilgtspējība balstās uz kvantitatīvi mērāmām rīcībām, kuru mērķis ir aizsargāt un nesamazināt atlikušo dabas kapitālu.

Savukārt **vājā ilgtspējība** balstās uz pieņēmumu, ka labklājība un ilgtspējība nav atkarīga no kādas īpašas kapitāla formas, bet tiek nodrošināta, ja visu trīs kapitālu summārie krājumi pieaug. Tādejādi šī pieeja pieļauj dažādu kapitāla formu savstarpējo aizstājamību. Izmantojot šo pieeju, būtu, piemēram, iespējams izcirst Brazīlijas mūža mežus, lai šajā teritorijā nodrošinātu bioloģiskās pārtikas ražošanu, vai arī, lai iegūtos finanšu līdzekļus ieguldītu cilvēku kapitāla attīstībā. Šajā gadījumā, problēmas rodas salīdzinot un pretnostatot šīs dažādās lietas: piemēram, mežu resursus ar cilvēkiem, un nosakot to ekonomisko vērtību un aizstājamības pakāpi. Vājā ilgtspējība balstās uz ieguvumu un izdevumu analīzi, kurā savstarpējā aizstājamība ir pieņemama.

SIVN procesā tika izmantota stinprās ilgtspējības pieeja.

3.3. SIVN metodika

Vides pārskats balstās uz attīstības scenārija, NAP stratēģiskā mērķa, prioritāšu, rīcības virzienu un risināmo uzdevumu ietekmes uz vidi izvērtējumu, kā arī vērtējumu par NAP

⁴ Izmantots dabas kapitāla pakalpojumu dalījums Pasaules bankas izdotajā Tūkstošgades ekosistēmu novērtējumā Living Beyond our Means: Natural assets and Human well-being, 2005.

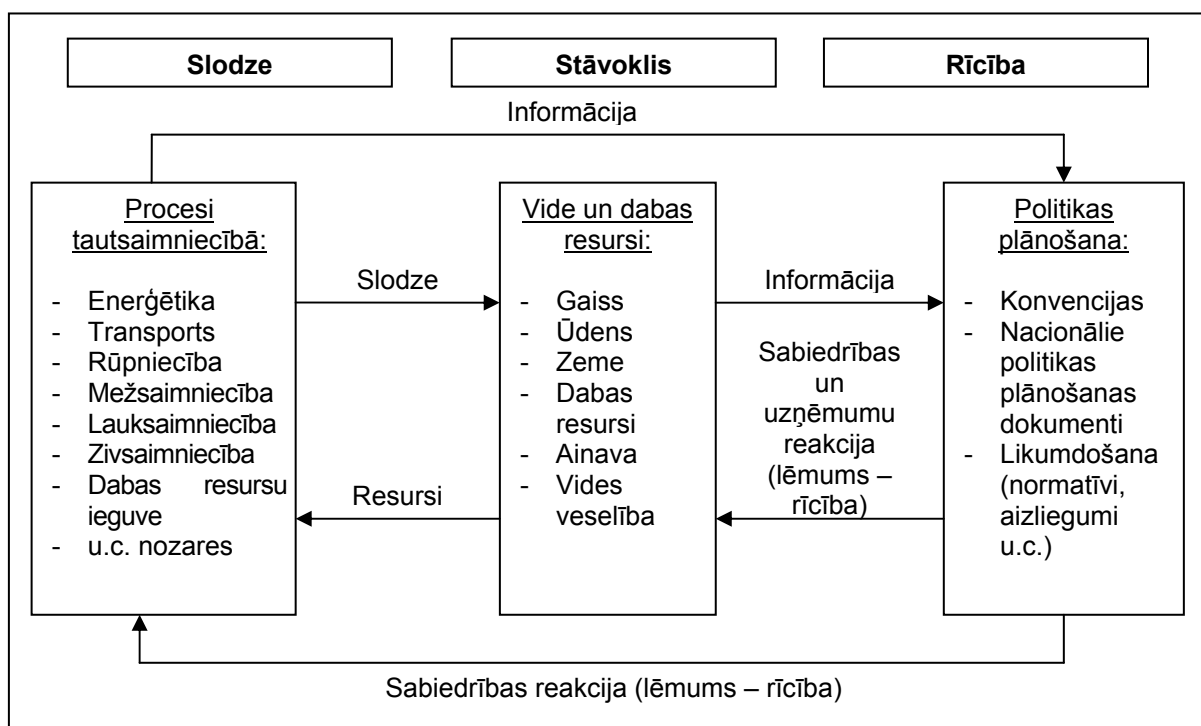
⁵ Producenti ekosistēmās no neorganiskām vielām (oglekļa dioksīda, ūdens, minerālbarošanās elementiem) sintezē un uzkrāj organiskās vielas. Producentu radītās vielas sauc par *primāro produkciju*, kas ir ekosistēmas organismu eksistences enerģētiskais pamats. Meža enciklopēdija, 2003.

atbilstību starptautiskajai un nacionālajai vides politikai. Vides pārskata izstrādes procesā tika izmantotas dažādas metodes datu iegūšanai, apstrādei un analīzei. Kopumā vides pārskata sagatavošanā var izdalīt divus būtiskākos etapus:

- Nulles scenārija izstrāde,
- NAP īstenošanas būtiskās ietekmes uz vidi vērtējums.

3.3.1. Nulles scenārija izstrāde

Vide sevī ietver ļoti plašu jautājumu loku, tādēļ nepieciešams norobežoties un noteikt tās galvenās jomas, kuras NAP kontekstā ir būtiskākās un kurām ir būtiskākā ietekme uz vidi. Lai to izdarītu, tika izveidots tā saucamais **nulles scenārijs**. Tas apraksta virzošos spēkus⁶, piemēram, tendences ekonomikā, sociālās izmaiņas, ražošanas un patēriņa modeļus, tendences lauksaimniecībā, un to ietekmi uz vidi, kā arī vides situāciju, galvenās slodzes, rīcības un tendences.

Nulles scenārijs ir veidots balstoties uz t.s. **PSR ietvaru** (plaši izmantota OECD pieeja), kurā vienotā sistēmā tiek apskatīti trīs vides indikatoru veidi. PSR ietvars atspoguļo sekojošus rādītājus (to mijiedarbība atspoguļota shēmā):

- **Slodzes (pressure) indikatori** – tie atspoguļo virzošo spēku fiziskās izpausmes veidus, kas atspoguļo savstarpējo saikni starp cilvēku aktivitātēm un dabas vidi. Slodzes indikatoriem, no vienas puses raksturo resursu ieguve cilvēku vajadzībām (fosilais kurināmais, biomasas, zemes izmantošana), bet no otras puses - piesārņojuma novadīšanu vidē un radīto atkritumu daudzumu, piemēram, izmeši gaisā, SEG, atkritumu daudzums, emisijas ūdenī, neatjaunojamo dabas resursu izmantošana. Tos iedala, indikatoros, kuri raksturo **tiešu ietekmi** uz vidi (parasti izteikta kā izmešu daudzums vai dabas resursu ieguves apjomi, patēriņš) un indikatoros, kas raksturo **netiešu ietekmi** uz vidi (cilvēku aktivitāšu veids vai tautsaimniecības nozares, kas izraisa netiešu ietekmi uz vidi).
- **Stāvokļa (state) indikatori** – sniedz informāciju par vides kvalitāti noteiktā laikā, piemēram, gaisa piesārņojums, ūdens kvalitāte, augsnes kvalitāte, ekosistēmu stāvoklis u.tml. Cilvēku aktivitāšu radītās slodzes ietekmē ekosistēmu līdzsvaru, tādēļ stāvokli raksturo dažādu sistēmu komponentu fiziskie (piemēram, temperatūra), ķīmiskie (CO₂

⁶ Virzošie spēki ir antropogēnie spēki, kas izraisa slodzi uz vidi.

koncentrācija) vai bioloģiskie (piemēram, zivju resursu krājumi) nosacījumi. Ekosistēmas spēj akumulēt noteiktu slodzi, taču ekosistēmu nestspējas robežu ir grūti precīzi noteikt.

- **Rīcība** (response) **indikatori** – raksturo valdības politiku un/vai sabiedrības īstenoto rīcību, lai novērstu, kompensētu vai piemērotos vides stāvokļa izmaiņām. Piemēram, sabiedriskā transporta attīstība, energoefektivitātes pasākumi, atjaunojamās enerģijas izmantošana, atkritumu minimizēšanas stratēģija, regulas, MK noteikumi par pieļaujamo izmešu daudzumu u.tml.

Šis (PSR) pieejas izmantošana ir pamatojama ar to, ka NAP kā vidēja termiņa plānošanas dokuments aptver salīdzinoši īsu laika posmu un detalizēti analizēt virzošos spēkus nav nepieciešams. Savukārt ietekmju (seku) izraisītāji ir komplekss pasākumu kopums, un NAP kā plānošanas dokumenta lomu būtu attiecībā uz ietekmes izraisīšanu uz ekosistēmām un dabas kapitālu nebūtu iespējams noteikt. Tomēr eksperti, veicot vērtējumu, ir ņēmuši vērā tendences ekonomikā un sabiedrībā gan starptautiskā, gan nacionālā līmenī, kā arī novērotās un atzītās sakarības starp slodzēm uz vidi un radītajām ietekmēm.

3.3.2. NAP ietekmes uz vidi vērtējums

NAP potenciālās ietekmes uz vidi izvērtējums veidots no vairākiem elementiem – 2. līdz 5. solis nodaļā *SIVN process NAP izstrādē*:

- Esošās situācijas analīzes un SVID izvērtējumu;
- Izvirzītā NAP mērķa, prioritāšu, rīcības virzienu un risināmo uzdevumu izvērtējumu;
- NAP atbilstība Latvijas starptautiskajām saistībām vides jomā un nacionālajai vides politikai;
- NAP ieviešanas un monitoringa plāna izvērtējumu.

Tā kā NAP ir pirmais šāda veida dokuments un Latvijai nav pieredzes ar līdzīgu plānu izstrādi un ieviešanu, nav arī iespējamās izmantot iepriekšējo pieredzi, lai noteiktu potenciālās šāda veida un līmeņa dokumenta būtiskās tiešās un netiešās ietekmes uz vidi. Tādēļ novērtējums ir veikts, salīdzinot NAP mērķa, prioritāšu, rīcības virzienu, uzdevumu un ieviešanas un monitoringa plāna atbilstību **SIVN uzdevumiem**. Šie uzdevumi ir formulēti, balstoties uz:

- Esošās situācijas analīzi un 4. nodaļā minētajām būtiskākajām vides problēmām;
- Vides politikas mērķiem, kuri izriet no starptautiskajām un nacionālajām stratēģijām, plāniem un programmām.
- Ņemot vērā sabiedrības viedokli.

Salīdzinot pieejas, uz ko balstīts NAP un NAP stratēģiskā mērķa atbilstību formulētajiem SIVN uzdevumiem, izmantota shēma, kuras ietvaros tiek noteiktas to sinerģijas un pretrunas. NAP mērķu savstarpējā salīdzināšana un atbilstība situācijas analīzei un SVID ir jāveic *ex ante* novērtējuma laikā, kas ir no SIVN atsevišķs process.

Nākamais solis SIVN procesā ir **NAP rīcības virzienu un risināmo uzdevumu** būtiskās ietekmes uz vidi novērtējums. Lai to varētu veikt, nepieciešams izdarīt prognozes par potenciālajām un sagaidāmajām ietekmēm uz vidi. Prognozēšanas stadijā tika noteiktas NAP prioritāšu (3) un priekšnosacījumu⁷ (3) ietvaros paredzēto rīcības virzienu ieviešanas prognozējamās ietekmes un izmaiņas vidē salīdzinājumā ar nulles scenāriju. Jāpiebilst, ka NAP risināmie uzdevumi netiek apskatīti atsevišķi, bet katra rīcības virziena ietvaros. Prognozējamās izmaiņas tālāk tika salīdzinātas ar SIVN izvirzītajiem uzdevumiem. Šāda sākotnējā novērtējuma rezultātā tika izdalīti septiņi rīcības virzieni ar būtiskām ietekmēm, kas tika analizēti pastiprināti. Nākamais uzdevums ir aprakstīt šo izmaiņu apmērus, raksturu, telpisko izplatību, pārrobežu ietekmes, nosakot, vai tās ir pastāvīgas vai pārejošas, pozitīvas vai negatīvas, tieša vai pastarpinātas, iespējamās ar lielu varbūtību vai maz iespējamās, biežas vai retas, kā arī to mijiedarbību ar citām prioritātēm (kumulatīva vai/un sinerģiska iedarbība). Šis izvērtējums ir atrodamas Vides pārskata 6. nodaļā.

⁷ Prognozēšanas un izvērtēšanas stadijām NAP priekšnosacījumi tika izvērtēti pēc tādas pašas pieejas kā prioritātēs, jo tie būtiski neatšķiras.

Ietekmju prognozēšanā un izvērtēšanā tika izmantota ekspertu metode. Šie vērtējumi nav izteikti kvantitatīvos rādītājos, jo pats NAP nav raksturots ar kvantitatīviem mērķiem un uzdevumiem lai būtu iespējams izvērtēt precīzas kvantitatīvas ietekmes. Vērtējums balstās uz datiem un pierādāmiem apgalvojumiem. Papildus kvantitatīvs izvērtējums būtu nepieciešams ietekmēm, kas ir neskaidras, tuvu robežšķirtnēm vai ir kumulatīvas. Šeit ir apskatāma shēma pēc kādas tika veikts izvērtējums:

Kādu ietekmi minētais rīcības virziens atstās uz šo SIVN uzdevumu īsterniņā, vidējā un ilgtermiņā? Kāda ir šīs ietekmes iespējamība (liela/maza), vai tā ir pagaidu vai paliekoša, vai ir pārobežu raksturs un kādi varētu būt pastarpināti, kumulatīvi vai sinerģiski efekti. Neskaidrību gadījumā, jāizvērtē sliktākais scenārijs vai jāiegūst papildus informācija neskaidrību mazināšanai.

<p>Negatīva – vai negatīvos faktoros ir iespējams mīkstināt? Īpaši gadījumos, ja ietekmes ir neatgriezeniskas, ilgstošas, noturīgas vai ar kumulatīvu raksturu.</p>	<p>Pozitīva vai neitrāla – vai ietekmi var stiprināt?</p>	<p>Neskaidrs – kāda papildus informācija ir nepieciešama, lai precizētu ietekmi?</p>	<p>Atkarīga no ieviešanas – kas ir jā dara, lai ietekme būtu pozitīva?</p>
--	--	---	---

<p>Nē – jāapsver iespēja izslēgt šo prioritāti, rīcības virzienu vai uzdevumu no NAP.</p>	<p>Jā – Mīkstināšanas pasākumus iekļaut NAP. Šādi pasākumi var: – paredzēt izmaiņas NAP prioritātīšu, rīcības virzienu un/vai uzdevumu tekstā; – papildināt prioritāti ar jaunu rīcības virzienu un/vai uzdevumu; – paredzēt pasākumus, kas būtu jāiekļauj NAP ieviešanas un uzraudzības sistēmā.</p>	<p>Nē – nav izmaiņu</p>	<p>Pirms šī jautājuma tālākas izskatīšanas ievākt papildus bāzes informāciju. Neskaidrības var izpausties gadījumos, ja nav skaidrības par to, kā šis pasākums izpaudīsies praksē. Piemēram, kā sabiedriskā transporta pakalpojumi nākotnē varētu būt paredzami vai kādi piesārņojuma kontroles mehānismi nākotnē būs pieejami. Viens veids, kā rīkoties ar neskaidrībām, ir piezīmēs minēt iespējamo ietekmju iespējamību.</p>	<p>Ieviest, lai sasniegtu vēlamu rezultātu. NAP ietekmes būs atkarīgas no tā kā NAPs tiks ieviests. Līdz ar to ietekmes ir grūti precīzi prognozēt. Neskaidrību samazināšanai ir jā piedāvā uzdevumi, kas nodrošinātu negatīvo ietekmju mazināšanu ieviešanas fāzē.</p>
--	---	--------------------------------	---	---

Izvērtējuma veikšanā būtiski ir arī paredzēt pasākumus, kas **samazinātu vai novērstu negatīvās ietekmes**, vai arī pasākumus, kas pastiprinātu NAP rīcības virzienu un uzdevumu pozitīvo ietekmi uz dabas kapitālu un SIVN uzdevumu sasniegšanu. Ja NAP rīcības virziena vai uzdevumu negatīvā ietekme uz vidi nav novēršama, ir jāparedz attiecīgā rīcības virziena vai uzdevuma aizstāšana ar citu alternatīvu, kas var nodrošināt NAP izvirzīto mērķu sasniegšanu novēršot apdraudējumu videi.

NAP atbilstības vērtējums Latvijas starptautiskajām saistībām un nacionālajai vides politikai balstījās uz NAP rīcības virzienu un tajos minēto uzdevumu salīdzināšanu ar Latvijas ratificēto ANO konvenciju vides jomā, ES vides politikas un nacionālo vides politikas dokumentos minēto mērķu, uzdevumu un rīcību salīdzināšanu. Tika noteiktas pretrunas starp NAP un šiem vides politikas dokumentiem, kā arī izteikti priekšlikumu pretrunu novēršanai un saskaņotības uzlabošanai.

Ieviešanas un monitoringa sistēmas novērtējums koncentrējas uz:

- monitoringa indikatoru novērtējumu;

- pasākumiem, kas paredzēti, lai novērtētu NAP ieviešanas faktisko ietekmi uz vidi;
- institucionālo un finanšu nodrošinājumu šāda novērtējuma veikšanai.

Šī novērtējuma rezultātā tiek piedāvāti nepieciešamie pasākumi NAP vides ietekmju uzraudzības sistēmas ieviešanai un iespējamo pretrunu novēršanai.

Balstoties uz visiem šiem izvērtējumiem, tika sagatavoti secinājumi par NAP ietekmi uz vidi un priekšlikumiem iespējamo negatīvo seku novēršanai vai mīkstināšanai. Novērtējums sniedz ieteikumus gan rīcības virzienu un uzdevumu formulēšanai, kā arī sniedz priekšlikumus nosacījumiem, kas būtu jāievēro ieviešot NAP un īstenojot konkrētās rīcības, lai mazinātu potenciāli negatīvās ietekmes uz vidi.

4. Vides stāvokļa apraksts un iespējamās izmaiņas, ja Nacionālais attīstības plāns netiek īstenots (Nulles scenārijs)

Šai nodaļā tiek vērtēti dabas kapitālu ietekmējošie faktori, sniegts kvantitatīvs un kvalitatīvs vērtējums par esošo situāciju, slodzēm un tendencēm, kā arī veidots scenārijs situācijai, ja NAP stratēģijā iekļautie rīcības virzieni un risināmie uzdevumi netiek ieviesti un integrēti nacionālos un nozaru politikas plānošanas dokumentos.

NAP izstrādes procesā izvērtēšanai netika piedāvāti vairāki alternatīvie rīcību virzienu un rīcību varianti, kuru īstenošana būtu atbilstoša definētajām prioritātēm, veicinot NAP stratēģiskā mērķa sasniegšanu. Tādēļ SIVN procesa ietvaros kā alternatīva tika vērtēts t.s. „Nulles scenārijs”, kas raksturo situācijas attīstību gadījumā, ja NAP netiek īstenots.

Veidojot Nulles scenāriju, ņemti vērā virzošie spēki un būtiskākās slodzes uz dabas kapitālu (resursi un pakalpojumi), esošā situācija, kā arī veidots scenārijs situācijas attīstībai vidējā termiņā. Virzošie spēki jeb tendences ir vērtētas gan ES, gan globālā kontekstā. Esošās situācijas analīze par dabas kapitālu veikta, izmantojot pieejamos analītiskos pārskatus, kā arī ekspertu viedokli. Savukārt, scenārija veidošanā ņemti vērā Latvijai saistošie starptautiskie un nacionālā līmenī apstiprinātie politikas plānošanas dokumenti un tajos iekļautie pasākumi, kas ir tieši vērsti uz vides aizsardzību vai uz slodzes uz dabas kapitāla samazināšanu. Tāpat ņemta vērā arī Latvijas līdzšinējā pieredze virzībā uz minētajos dokumentos izvirzītajām prioritātēm un prognozēs integrēts ekspertu viedoklis.

Lai dabas kapitāls nesamazinātos, nepieciešams nodrošināt, ka tiek saglabāta ekosistēmu reproduktīvā ietilpība. Praksē tomēr ir problemātiski noteikt, vai sakarības starp slodzēm un ekosistēmu funkcionēšanu ir lineāras vai nelineāras, kā arī praktiski neiespējami ir noteikt kritisko slodzi, kādu attiecīgā ekosistēma spēj izturēt. Tādēļ nosakot valsts attīstības prioritātes un rīcības virzienus, kā arī nosakot risināmos uzdevumus un tos īstenojot, nepieciešams pielietot piesardzības principu.

Nulles scenārija izklāsts ir strukturēts šādi:

- Virzošie spēki (demogrāfiskās tendences, ekonomiskās attīstības modelis – IKP pieaugums un struktūra, patēriņš, kā arī pārrobežu ietekme);
- Esošās situācijas apraksts un rīcības dabas kapitāla saglabāšanai vai palielināšanai (pa dabas resursu veidiem);
- Prognozes par situācijas attīstību saistībā ar dabas kapitālu, ja NAP netiek īstenots (pa dabas resursu veidiem).

4.1. Virzošie spēki

Virzošie spēki ir ietekmi uz vidi izraisošie sociālekonomiskie procesi, kas raksturojami ar tendencēm tautsaimniecības struktūrā un ekonomikas attīstības modelī, ražošanas un patēriņa modeļos, demogrāfiskajās tendencēs. Analizējot virzošos spēkus, jāsaprot, ka vērtējot Latvijas attīstības tendences ir būtiski ir ņemt vērā reģionālās (piemēram, Eiropas Savienības) un globālās tendences.

4.1.1. Demogrāfiskās tendences

Demogrāfiskās tendences, skatoties globāli, ir būtisks dabas kapitālu ietekmējošs faktors, jo vispārējā sakarība liecina, ka palielinoties iedzīvotāju skaitam, palielinās arī slodze uz dabas kapitālu. Taču veicot detalizētu analīzi par ietekmēm, jāņem vērā arī sociālekonomiskās attīstības līmenis un tehnoloģiskā attīstība, kā arī ražošanas un patēriņa modeļi. Vērtējot demogrāfiskās tendences pasaulē, jānorāda, ka augsti attīstītajās valstīs kopumā, pie kurām tiek pieskaitīta arī Latvija, tuvāko dažu desmitu gadu laikā nav sagaidāms iedzīvotāju skaita pieaugums.

Latvijā kopš pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu sākuma mehāniskās migrācijas un negatīva dabiskā pieauguma dēļ iedzīvotāju skaits ir būtiski samazinājies – vidēji par 1% gadā laika posmā līdz 2000. gadam un ap 0,5-0,6% gadā laika posmā no 2000. gada līdz

2004. gadam. Latvijā ir zemākā dzimstība ne tikai Eiropā, bet arī pasaulē. Prognozes liecina, iedzīvotāju skaits Latvijā NAP īstenošanas periodā turpinās samazināties no 2,3 miljoniem 2005. gadā un 2013. gadā būs aptuveni 2,28 miljoni.

Negatīva dabiskā pieauguma rezultātā mainās iedzīvotāju vecumstruktūra – pakāpeniski samazinās iedzīvotāju skaits darbspējīgā vecumā un palielināsies iedzīvotāju skaits virs darbspējīgā vecuma saistībā ar dzīves ilguma palielināšanos. Pakāpeniski palielinās paredzamā mūža ilgums – salīdzinājumā ar 1990. gadu, kad paredzamā mūža ilgums vīriešiem bija 64,2 gadi un sievietēm 74,6 gadi, tad 2004. gadā paredzamā mūža ilgums vīriešiem bija 67,1 gadi un sievietēm – 77,2 gadi (Avots: Centrālā statistikas pārvalde). Arī citās Eiropas valstīs ir izteikta sagaidāmā mūža garuma palielināšanās tendence. Minētās tendences ietekmē iedzīvotāju patēriņa modeļus, kas jāņem vērā saistībā ar slodzi uz dabas kapitālu.

Vienlaicīgi ir Eiropā, kā arī Latvijā ir vērojama dzīves modeļu maiņa. Eiropas valstīs ir novērojama mājsaimniecību skaita pieauguma tendence. Tas saistīts gan ar to, ka samazinās vidēji vienas mājsaimniecības lielums (cilvēku skaits vienā mājsaimniecībā, ģimenēs mazāk bērnu), un pieaug tādu mājsaimniecību skaits, kurās ir viens cilvēks (gan dzīves modeļu maiņa, gan sagaidāmā mūža garuma palielināšanās tendence). Šī tendence ietekmē resursu patēriņu – vidēji uz vienu iedzīvotāju tas palielinās, jo pieaug mājsaimniecību skaits, kuru vajadzības ir jāapmierina. Novērtējums rāda, ka jo augstāks valsts attīstības līmenis, jo mājsaimniecību skaita attiecībā pret iedzīvotāju skaitu pieauguma tendence ir izteiktāka. Vidējā termiņā Latvijā nozīmīgākā būs patēriņa modeļu maiņas ietekme.

Kopsavilkums

NAP īstenošanas periods – 7 gadi – ir salīdzinoši īss un dzīves garuma palielināšanās tendence šajā periodā nav uzskatāma par nozīmīgu faktoru, kas ietekmēs slodzi uz vidi, proti, iedzīvotāju skaita samazinājums vai paredzamā mūža ilguma palielināšanās nebūs tik nozīmīgi faktori, lai varētu runāt par būtisku slodzes uz vidi izmaiņām. Turklāt šie abi procesi ir pretēji vērsti – iedzīvotāju skaita samazinājums veicina slodzes uz vidi samazināšanos, savukārt sagaidāmā mūža garuma palielinājums slodzi palielina.

4.1.2. Ekonomiskā izaugsme un Latvijas attīstības modelis

Virzošo spēku kontekstā būtiski ir vērtēt ekonomisko izaugsmi, ekonomikas struktūru un attīstības tendences. Tautsaimniecības struktūra un tendences parāda, kāda veida slodze uz vidi tiek radīta un kādas ir sagaidāmās tendences. Attīstības modeli nosaka ekonomikas struktūra, ražošanas un patēriņa modeļi. Ietekme uz vidi jāvērtē no dzīves cikla pieejas, tādēļ Latvijas ekonomiskās izaugsmes virzītājspēku ietekme uz vidi jāvērtē arī pārrobežu kontekstā.

Jebkāda veida ražošanas aktivitātes ir saistītas ar dabas resursu izmantošanu un transformāciju, tādejādi radot slodzi uz vidi. Lai samazinātu ietekmi, būtiski ir paaugstināt resursu izmantošanas efektivitāti, mainot ražošanas modeļus, piemēram, pārejot no rūpnieciskās ražošanas uz pakalpojumu ekonomiku, kas prasa relatīvi mazāku resursu ieguldījumu. Arī pakalpojumu sniegšana ir saistīta ar resursu patēriņu, piemērs tam ir centralizētās siltumapgādes pakalpojumu un transporta pakalpojumu sniegšana. Uz pakalpojumiem orientētai ekonomikai raksturīgs, ka dabas resursu patēriņš ir relatīvi nemainīgā līmenī salīdzinājumā ar tādu ekonomiku, kas balstīta uz dabas resursu ieguvu un izmantošanu.

Tautsaimniecības struktūra

Latvijas tautsaimniecības struktūrā nozaru griezumā augstu īpatsvaru veido pakalpojumu nozares. Struktūra gan jāvērtē kā stabila, jo pakalpojumu nozaru īpatsvars palielinājās nedaudz – no 72,2% (pēc pievienotās vērtības) 2000. gadā līdz 72,7% 2004. gadā. Pieaugums saistīts ar tirdzniecības nozares attīstību.

Tautsaimniecības struktūra pēc pievienotās vērtības (%)

	2000	2004
Primārās nozares	4,6	4,5
Apstrādes rūpniecība	13,5	14,0
Elektroenerģija, gāze un ūdens apgāde	3,5	3,0
Būvniecība	6,1	5,8
Tirdzniecība, viesnīcas un restorāni	17,6	19,8
Transports un sakari	14,2	15,7
Citi komercpakalpojumi	23,2	22,2
Sabiedriskie pakalpojumi	17,2	15,0
Kopā	100,0	100,0

Avots: Ekonomikas ministrija, 2005. gads.

Lai gan no slodzes uz vidi viedokļa pakalpojumu nozares, rēķinot nepieciešamo dabas resursu daudzumu pievienotās vērtības radīšanai, teorētiski rada mazāku ietekmi uz dabas kapitālu, tomēr arī pakalpojumu nodrošināšana un sniegšana rada slodzi, it īpaši transporta (tranzītpārvadājumi un kravu pārvadājumi, pasažieru pārvadājumi) nozare. Apstrādes rūpniecībā lielāko īpatsvaru veido pārtikas rūpniecība un kokapstrāde. Apstrādes rūpniecībā joprojām absolūti lielāko īpatsvaru veido zemo tehnoloģiju nozares un neskatoties uz augsto tehnoloģiju nozaru izvirzīšanu par prioritāti, arī investīcijas tiek lielākoties ieguldītas zemo tehnoloģiju nozarēs.

Nemot vērā augsto integrācijas pakāpi (dalība Eiropas Savienībā, Pasaules Tirdzniecības organizācijā u.tml.), Latvijas tautsaimniecība lielā mērā ir saistīta ar tendencēm ārējos tirgos. Nozīmīgākās preču grupas eksportā veido koksne un tās izstrādājumi; metāli un to izstrādājumi; vieglās rūpniecības preces; lauksaimniecības un pārtikas produkti. Kokapstrādes nozarei raksturīgs augsts produkcijas eksporta īpatsvars – gandrīz 70% no saražotās produkcijas tiek eksportēts. Kopumā eksporta struktūrā dominē dabas resursu un izejvielu vai to pirmapstrādes produkti. Latvijai ir izteikti negatīva ārējās tirdzniecības bilance – 2004. gadā importa pārsniegums pār eksportu veidoja 20,2% pret IKP (Avots: Ekonomikas ministrija, 2005).

Lielāko daļu importa veido neatjaunojamie resursi (79%), tajā skaitā energoresursi (30%), metāli (23%) un nemetāli (15%). Savukārt, eksporta struktūrā atjaunojamie resursi veido 77%, tajā skaitā koksne 73% (Avots: LVĢMA, 2004). Tas liecina par to, ka Latvijas attīstības modelis lielā mērā ir saistīts ar ietekmēm uz dabas kapitālu citās valstīs.

Izaugsme un produktivitāte

Ekonomiskās izaugsmes tempi atspoguļo viena gada laikā tautsaimniecībā radītās pievienotās vērtības izmaiņas. Latvijai pēdējo 3-5 gadu laikā ir bijis raksturīgs augsts IKP pieaugums (6-8% gadā). Laika periodā no 2001. gada līdz 2003. gadam vidējais IKP pieauguma temps gadā bija 7,3%. 2004. gadā IKP pieauga vēl straujāk – par 8,5 procentiem. 2005. gadā IKP pieaugums sasniedza pat 10,2%, kas ir augstākais rādītājs Eiropas Savienībā. Augstus izaugsmes tempus nodrošina iekšzemes pieprasījuma dinamika un eksporta pieaugums.

Galvenās nozares, kurās ir novērojami augsti izaugsmes rādītāji ir būvniecība, tirdzniecība, transports un sakari, arī rūpnieciskā ražošana. IKP struktūra nosaka arī, ka gandrīz trīs ceturtdaļas no IKP pieauguma nodrošina tieši pakalpojumu nozaru izaugsme, kur lielākais ieguldījums ir tirdzniecības un transporta un sakaru nozares izaugsmei. Arī apstrādes rūpniecībā laika posmā no 2002. līdz 2004. gadam ikgadējie vidējie pieauguma tempi sasniedza 8,6%, tādejādi pārsniedzot tautsaimniecības vidējos pieauguma tempus.

Augstie IKP pieauguma tempi ir saistāmi ne tikai ar ekonomiskās aktivitātes palielināšanos, bet arī ar pašreizējo zemo IKP (bāzes) līmeni uz vienu iedzīvotāju, jo pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu sākumā notika strauja IKP lejupslīde. 2004. gadā Latvijas IKP uz vienu

iedzīvotāju bija 43,7% no ES-25 vidējā (Avots: EUROSTAT). IKP uz vienu iedzīvotāju Latvijā palielinās arī saistībā ar negatīvām demogrāfiskām tendencēm, proti, iedzīvotāju skaita samazinājumu.

Izaugsme ir panākta galvenokārt uz produktivitātes rēķina, mazāk strādājošo skaita pieauguma dēļ. Gandrīz visās tautsaimniecības nozarēs saglabājas tendence izaugsmei maz ietekmēt nodarbinātību. Produktivitātes pieauguma temps pakāpeniski palielinās. Vienu desmitdaļu produktivitātes pieauguma nosaka strukturālās izmaiņas tautsaimniecībā par labu augstākas pievienotās vērtības nozarēm, bet pārējais pieaugums saistīts ar produktivitātes pieaugumu katrā nozarē. Straujāk produktivitāte palielinās rūpniecībā un lauksaimniecībā. Tomēr tās līmenis šajās nozarēs vēl arvien atpaliek no vairāku pakalpojumu nozaru rādītājiem. Zems produktivitātes līmenis ir mašīnbūves nozarēs un vienā no lielākajām Latvijas apstrādes rūpniecības nozarēm – kokapstrādē.

Vērtējot absolūtos produktivitātes rādītājus, jāuzsver, ka tie ir zemi un vienas IKP vienības radīšana rada relatīvi lielu slodzi uz dabas kapitālu. Tautsaimniecības produktivitāte 2004. gadā bija 43,6%, kas ir zemākais rādītājs ES-25 (Avots: EUROSTAT). Resursu produktivitāte, kas izteikta kā radītā iekšzemes kopprodukta vērtība pret dabas resursu ieejošās plūsmas daudzumu (IKP/DMI) ir 209 Eur/t, kas ir ļoti zems rādītājs salīdzinot ar Rietumeiropas valstu resursu produktivitāti, kur tā ir vidēji 1 200 Eur/t (Avots: LVĢMA, 2004). Augsta materiālu patēriņa intensitāte nozīmē, ka ir liels potenciāls uzlabojumiem, tai pat laikā attīstīto valstu pieredze rāda, ka efektivitātes palielināšanās bija saistīta ar materiālu patēriņa absolūtu palielināšanos, t.i., IKP pieauga straujāk nekā materiālu patēriņš.

Resursu intensitātes samazināšanai liela ir tehnoloģiskā progresa nozīme. Latvija tehnoloģijas lielākoties importē, taču daļa tiek attīstīta uz vietas. Investīcijas pētījumiem un attīstībai (P&A) no vides viedokļa ir jāvērtē pozitīvi, jo pētījumi liecina, ka neskatoties uz to, ka tieši uz vides saudzēšanu vērstu pētījumu īpatsvars nav bijis liels, tomēr vairāk kā puse no kopējiem izdevumiem P&A ir radījusi pozitīvus blakus-efektus saistībā ar tehnoloģiju efektivitātes paaugstināšanos (Kemp..., 2005). Latvijā izdevumi zinātnei ir ļoti zemā līmenī, piemēram, 2004. gadā šie izdevumi veidoja tikai 0,42% no IKP, bet salīdzinājumam ES izdevumi P&A veidoja 1,93% no IKP. Atbilstoši Lisabonas stratēģijai, ES mērķis ir palielināt izdevumus pētījumiem līdz 3% no IKP (ieskaitot valsts un privātās investīcijas).

Patēriņš

IKP izaugsme notiek ciešā saistībā ar iekšzemes pieprasījuma (patēriņa) palielināšanos, it īpaši pakalpojumu pieaugumu nodrošināja iekšējā pieprasījuma palielinājums. Savukārt rūpniecības izaugsme balstās galvenokārt uz eksporta palielinājumu (Avots: Ekonomikas ministrija, 2005).

Privātais patēriņš laika posmā no 2001. līdz 2004. gadam ir palielinājies par 7,3 – 8,9% gadā. Salīdzinājumam valsts patēriņš šajā periodā palielinājies par 1,9 – 2,8%.

Privāto patēriņu labvēlīgi ietekmē ne tikai strādājošo ikgadējais algu pieaugums, bet arī iespējas privātpersonām par pieņemamām procentu likmēm saņemt patēriņa kredītus un hipotekāros kredītus mājokļu iegādei un remontam. Privātais patēriņš (gala patēriņa izdevumi) attiecībā pret iekšzemes kopproduktu laika posmā no 2002. līdz 2004. gadam svārstījās ap 62 – 63% līmenī. Tajā pašā laikā Latvijas mājsaimniecību rīcībā esošais ienākums⁸ bija 58-60% no IKP līmenī, un tāpēc neto ietaupījumi bija negatīvi – ap 3% no IKP līmenī (Avots: Ekonomikas ministrija, 2005). Tas nozīmē, ka privātā patēriņa izdevumi palielinās straujāk nekā rīcībā esošie ienākumi.

Mainoties patēriņa modeļiem un pieaugot privātā patēriņa apmēriem, tehnoloģiskie risinājumi ir galvenais virzītājs, lai atsaistītu ekonomisko izaugsmi no slodzes uz vidi paaugstināšanās.

⁸ Mājsaimniecību rīcībā esošais ienākums – ieņēmumi naudā un natūrā iegūtās produkcijas un pakalpojumu vērtība, pārrēķināta naudā, kas saņemta darba samaksas, citu ienākumu par darbu (pēc nodokļu nomaksāšanas), transfertu, neto ienākuma (ienākumi, no kuriem atskaitās izmaksas ražošanas vajadzībām) no uzņēmējdarbības un lauksaimnieciskās ražošanas, ienākumu no īpašuma, rentes u.tml. veidā.

ienākumu sadalījums

Latvijā pastāv izteiktas sociālās un ekonomiskās attīstības atšķirības starp reģioniem. Vairāk nekā puse Latvijas iekšzemes kopprodukta veidojas Rīgā⁹. 2002. gadā Rīgā un Rīgas rajonā kopā veidoja 63% no valsts IKP (aizņemot 16,2% no kopējās valsts teritorijas). Raksturīgi, ka reģionos ar viszemāko IKP uz vienu iedzīvotāju liels ir „pārējo nozaru” īpatsvars. Tas saistīts galvenokārt ar to, ka pārējās nozarēs lielākā daļa ir tā sauktie sabiedriskie pakalpojumi (pašvaldību pārvaldes, izglītības un veselības aizsardzības iestāžu sniegtie pakalpojumi), kas tiek sniegti iedzīvotājiem neatkarīgi no ekonomisko aktivitāšu līmeņa (Avots: Ekonomikas ministrija, 2005)

Arī iedzīvotāju ienākumu sadalījums jāvērtē kā ļoti nevienmērīgs - aug materiālās labklājības polarizācija, kā arī relatīvi augsts ir nabadzīgo iedzīvotāju skaits valstī. Pensiju pieaugums ir mazāks nekā strādājošo ienākumu pieaugums, tādejādi šīs iedzīvotāju daļas materiālais stāvoklis relatīvi pasliktinās. Vecuma pensiju vidējais apmērs nesasniedz viena iedzīvotāja pilna iztikas minimuma preču un pakalpojumu groza vērtību, piemēram, 2004. gadā vidējais vecuma pensijas apmērs bija 71,00 Ls, bet iztikas minimums sasniedz 99,00 Ls (Avots: CSP, 2006). Ienākuma sadalījuma nevienlīdzību raksturo arī Džini indekss, kas ir pieaudzis no 0,31 1996. gadā līdz 0,36 2004. gadā (Avots: CSP, 2006). Līdz ar to patēriņa pieaugums ir nevienmērīgi sadalīts starp ienākumu līmeņos atšķirīgām iedzīvotāju grupām.

Lielas atšķirības ienākumu līmeņa vidēji uz vienu iedzīvotāju ir reģionālā griezumā. Vairāk nekā puse Latvijas iekšzemes kopprodukta veidojas Rīgā⁹. 2002. gadā Rīgā un Rīgas rajonā kopā veidoja 63% no valsts IKP (aizņemot 16,2% no kopējās valsts teritorijas). Augstākais bezdarbs ir Latgales reģionā (2004. gadā – 12,8%). Augsto bezdarba līmeni nosaka vāji attīstītā uzņēmējdarbība, mazais pašnodarbināto skaits un sliktā satiksmes infrastruktūra. Latgalē ir arī viszemākais IKP apjoms uz vienu iedzīvotāju – divreiz mazāks nekā vidēji Latvijā. Palielinās atšķirības ienākumu līmeņa ziņā starp pilsētām un laukiem. Piemēram, 2003. gadā mājsaimniecības rīcībā visaugstākais rīcībā esošais ienākuma pieaugums nominālā izteiksmē bija pilsētās (12%), bet laukos rīcībā esošais ienākums samazinājās par 2,1 procentu (Avots: Ekonomikas ministrija, 2005).

Kopsavilkums un prognozes

Ekonomikā vērojamas lēnas strukturālas izmaiņas – paaugstinās produktivitāte un palielinās pakalpojumu sektora īpatsvars. Attīstības modeļa uzdevums atsaistīt vides resursu intensīvu izmantošanu un materiālās labklājības pieaugumu. Pašlaik importēto neatjaunojamo dabas resursu dominante pār vietējiem resursiem neliecina par ilgtspējīgu attīstību, īpaši reģionālā un globālā kontekstā.

Turpināsies ražošanas modernizācija un efektivitātes paaugstināšana, kā rezultātā sagaidāms, ka paaugstināsies dabas resursu izmantošanas efektivitāte. Augsti būvniecības attīstības tempi ir sagaidāmi arī nākotnē saistībā ar hipotekārās kreditēšanas attīstību, ekonomiskās aktivitātes un investīciju pieaugumu, kā arī ES fondu finansēto projektu realizāciju. Lauksaimniecības attīstība būs atkarīga no lauksaimniecības ražotņu un produktu pielāgošanas ES standartiem un kvalitātes kritērijiem un no ārējā pieprasījuma. Apstrādes rūpniecības sektora attīstība kopumā ir cieši saistīta ar pieprasījumu ārējos tirgos. Ņemot vērā kopējo zemo produktivitātes līmeni tautsaimniecībā, arī turpmākā izaugsme balstīsies galvenokārt uz produktivitātes pieauguma rēķina, mazāk palielinot strādājošo skaitu. Tomēr pastiprinātu uzmanību būtu nepieciešams pievērst dabas resursu patēriņa intensitātes samazināšanai.

Paplašinoties kreditēšanas piedāvājumiem un iespējām, palielināsies patēriņa līmenis līdz ES-15 vidējiem rādītājiem. Saistībā ar to sagaidāms slodzes uz vidi palielinājums absolūtā izteiksmē, piemēram, pieaugot sadzīves atkritumu apjomiem uz vienu iedzīvotāju līdz

⁹ Reģionālais iekšzemes kopprodukts 2002. gadā tika aprēķināts saskaņā ar Latvijas IKP aprēķinu pilnveidoto metodoloģiju atbilstoši Eiropas Savienības prasībām. Starptautiskā prakse liecina, ka šāda veida aprēķinu veikšana ir ļoti darbietilpīgs un sarežģīts process, tāpēc to rezultāti tiek publiskoti ar aptuveni divu gadu nobīdi.

apmēram 370 kg/iedzīvotāju 2012. gadā salīdzinājumā ar 300 kg/iedzīvotāju 2004. gadā (VIDM, 2005).

Saistībā ar augsto ienākumu sadalījuma nevienlīdzību sagaidāmā slodze uz vidi, kas saistīta ar patēriņa modeļiem, būs diferencēta dažādām iedzīvotāju grupām pēc ienākumu līmeņa. Tādēļ uzlabojoties tās iedzīvotāju daļas materiālai labklājībai, kuru ienākumi pašlaik ir zem t.s. iztikas minimuma, patēriņa pieauguma tempi var pārsniegt ienākumu pieauguma tempus (nelineārs pieaugums). Līdzīgi negatīvās ekonomiskās atšķirības reģionālā griezumā un īpaši augstā ekonomiskā aktivitāte Rīgas reģionā veicina iekšzemes migrāciju, kā arī svārstmigrāciju, kas izraisa nevienmērīgu slodzi uz dabas kapitālu.

4.1.3. Pārrobežu ietekme uz dabas kapitālu

Latvijas dabas kapitālu ietekmē arī citu valstu radītais pārrobežu piesārņojums. Citkārt šāds piesārņojums saistās arī ar globāliem ekoloģiskiem procesiem, it īpaši klimata pārmaiņu jomā.

Latvija atrodas vairāku lielu upju lejtecēs, tādēļ Baltijas jūras, Rīgas jūras līča un upju ūdeņu kvalitāti būtiski ietekmē Latvijā radītais un upju augšteču baseinos radītais pārrobežu piesārņojums. Latvijas lielāko upju, it īpaši Daugavas, Lielupes un Ventas baseinā, būtiska ir pārrobežu piesārņojuma ietekme, jo tās saņem ūdeņus no kaimiņvalstīm. Pārrobežu piesārņojums Daugavā nonāk no Baltkrievijas un Krievijas, bet Ventā un Lielupē - no Lietuvas. No Latvijas upju kopējās gada noteces (apmēram 34,7 km³) tikai 44% veidojas Latvijas teritorijā, bet 56% nāk no Lietuvas, Baltkrievijas un Krievijas kopā ar šo valstu tautsaimniecībā radīto piesārņojumu. Tas rada tiešus draudus iedzīvotāju veselībai, piemēram, lielu rūpniecisko avāriju gadījumos. Pārrobežu ietekme kā prioritāra problēma atzīta arī Nacionālajā Vides politikas plānā 2004.-2008. gadam.

No lielajām pilsētām tikai Rīgas centralizētajā dzeramā ūdens apgādes sistēmā tiek izmantots ūdens no virszemes ūdensobjektiem – Daugavas. Tādēļ rūpniecisko un citu avāriju gadījumā pie Daugavas būtiski tiek apdraudēta dzeramā ūdens kvalitāte Rīgā, kā arī peldūdeņu kvalitāte un ekosistēmu stāvoklis visā Daugavas baseina teritorijā.

Lielākie pārrobežu piesārņojuma avoti Daugavai ir Novopolocka, Polocka, Vitebska Baltkrievijā, bet Ventai – Mažeiki Lietuvā (Avots: Latvijas Vides aģentūra, 2003). Mažeiki, kā arī Akmene Lietuvā ir stacionāri gaisa piesārņojuma avoti, kas atrodas Latvijas pierobežā un rada būtisku gaisa piesārņojumu Latvijas teritorijā.

Latvijai un Lietuvai ir parakstījušas tehnisko protokolu par Daugavas, Lielupes un Ventas kopīgu apsaimniekošanu. Līdzīga vienošanās ir noslēgta arī ar Igauniju par sadarbību Gaujas / Koivu apgabala izveidē un apsaimniekošanā. Latvijai līdz šim nav izdevies parakstīt sagatavoto nolīgumu ar Baltkrieviju un Krieviju par sadarbību Daugavas / Zapadnajas Dvinas baseina ūdens resursu izmantošanā un aizsardzībā, tādēļ kopīga sadarbība baseinu apsaimniekošanā nenotiek, kā arī praktiski nenotiek informācijas apmaiņa par vides kvalitāti un slodzi rādītājiem.

Riskus vides veselībai saistībā ar radioaktīvo piesārņojumu rada Lietuvas teritorijā esošā Ignalinas atomelektrostacija (AES) un plānotā mazas un vidējas radioaktivitātes atkritumu glabātuves izveide. Ignalinas AES atrodas tuvu Daugavpilij, kas ir otra lielākās pilsēta Latvijā.

Valdošo straumju un vēju ietekmē Latvijas teritoriālajos Baltijas jūras ūdeņos un pat piekrastē nonāk arī piesārņojums no Lietuvas. Lielākās slodzes un riski gan Baltijas jūrā, gan Rīgas jūras līcī ir saistītas ar kuģu satiksmi, naftas terminālu darbību (Būtiņģē, Klaipēdā, Kuršu kāpas tuvumā), zivju nozveju, kā arī nepietiekami attīrītu notekūdeņu iepludināšanu. Jāuzsver, ka Rīgas jūras līča ekosistēma ir ļoti jutīga pret dažādām slodzēm. Naftas noplūžu gadījumos Baltijas jūrā var negatīvi tikt ietekmēti jūras piekrastes ūdeņu biotopi un jūras ekosistēmas, savukārt organiskās barības vielas saturošo notekūdeņu ieplūšana veicina eitrofikācijas procesu. Jau minētās slodzes, kā arī augstā zvejas intensitāte negatīvi ietekmē zivju krājumus.

4.2. Esošais stāvoklis, slodzes uz dabas kapitālu un īstenotie rīcības pasākumi

Šajā nodaļā kopsavilkuma formā sniegts novērtējums par dabas resursu pašreizējo stāvokli, nozīmīgākajām slodzēm, ko rada resursu patēriņš un saimniecisko aktivitāšu izraisītais piesārņojums. Balstoties uz apstiprinātajiem rīcības pasākumiem (likumdošana, nozaru stratēģijas, plāni u.tml.) slodžu mazināšanai un dabas resursu saglabāšanai, izteiktas prognozes par situācijas attīstību laika periodā līdz 2013. gadam. Šo situāciju sauc par Nulles scenāriju, jo tas neņem vērā NAP ieviešanas izraisītās ietekmes.

Latvijas starptautiskās saistības un nacionālās vides politikas uzdevumi un prasības ir aprakstītas 7. nodaļā *Nacionālā attīstības plāna 2007.-2013.gadam stratēģiskā mērķu, rīcības virzienu un risināmo uzdevumu atbilstība citiem plānošanas un vides aizsardzības dokumentiem.*

4.2.1. Virszemes ūdens resursi

Virszemes ūdeņus kā resursu veido pastāvīgas ūdenstece (strauti, upes, meliorācijas novadgrāvji) un ūdenstilpnes (ezeri, ūdenskrātuves), kā arī ūdens resursi Baltijas jūrā un Rīgas jūras līcī. Latvijā ir 2256 dabiskas izcelsmes ezeri (40% no tiem atrodas Latgalē) un 12 500 upes. Virszemes ūdeņi ir pieskaitāmi pie atjaunojamiem dabas resursiem, taču atkarībā no vietas un apstākļiem, to atjaunošanās tempi var būt lēni.

Liela daļa no virszemes ūdensobjektiem iekšzemē neatbilst dabiskajam jeb etalonstāvoklim, ko vērtē gan pēc bioloģiskajiem, gan ķīmiskajiem rādītājiem. Kopš 1999. gada Latvijas upēs vērojams fosfora koncentrācijas pieaugums. Visvairāk kopējā slāpekļa (74%) un kopējā fosfora (72%) virszemes ūdeņos nonāk no antropogēnā izkliedētā piesārņojuma avotiem (lielākoties lauksaimniecības), 23% kopējā slāpekļa un 18% kopējā fosfora nāk no mežu teritorijām, bet vismazāko ietekmi radīja punktveida piesārņojuma avoti¹⁰ (pārstrādes ražotnes un dažādu nozaru rūpniecība, bet Ventas baseinā arī ostu darbība). Prioritārajos zivju ūdeņos katru gadu atsevišķos posmos un mēnešos tiek konstatētas pazeminātas skābekļa koncentrācijas, kas ir saistīts ar lokālu organisko piesārņojumu, jo īpaši pazemināta upes caurplūduma apstākļos. Salīdzinājumam ar citām Eiropas valstīm, Latvijā situācijā ir viena no labākajām attiecībā uz kopējo slāpekļa koncentrāciju, kā arī bioloģisko skābekļa patēriņu upēs.

Būtiska problēma saistībā ar virszemes ūdeņiem iekšzemē ir eitrofikācija, kas negatīvi ietekmē zivju resursus, samazina rekreācijas iespējas un bioloģisko daudzveidību. Tās cēloņi ir kompleksi un saistīti ar nepietiekami attīrītu notekūdeņu novadīšanu dabiskajās ūdenstilpnēs un ūdenstecēs, mākslīgu aizsprostu un ūdenskrātuvju izveidi, lēnu uzkrāto slāpekļa un fosfora savienojumu izskalošanos no lauksaimniecībā izmantotām augsnēm. Ūdens ekosistēmas, it īpaši ezeros, negatīvi ietekmē daži no rekreācijas veidiem, piemēram, pārvietošanās ar ūdensmotocikliem un motorlaivām. Latvijas teritorijā ir intensīvā piesārņojuma zonas, kas iekļautas piesārņoto un potenciāli piesārņoto vietu datu bāzē, no kurām piesārņojums nonāk virszemes ūdeņos. Visa Latvijas teritorija ir noteikta kā nitrātu jutīga, tādēļ tiek veicināta labas lauksaimniecības prakses ievērošana.

Ūdens kvalitāti un ekosistēmu stāvokli Baltijas jūrā un Rīgas līča ūdeņos ietekmē piesārņojums no visa sateces baseina. Pieaugot fosfātu savienojumu iekļūšanai ar notekūdeņiem, pieaug biomasas apjoms, kas veicina eitrofikācijas procesu un toksisko zilaļģu savairošanos. Slodzi rada arī intensīvā kuģu satiksme. Peldūdeņu kvalitāte iekšzemes un Rīgas jūras līča un Baltijas jūras peldvietās pārsvarā gadījumu atbilst mikrobioloģiskajiem un ķīmiskajiem rādītājiem.

Saistībā ar ES Ūdens struktūrdirektīvas prasību izpildi un upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plānu ieviešanu, kā arī ieviešot ES prasības par pieslēgumu skaita palielināšanu centralizētai notekūdeņu savākšanas sistēmai un notekūdeņu attīrīšanas kvalitātes uzlabošanu, sagaidāms, ka virszemes ūdeņu kvalitāte līdz 2013. gadam kopumā uzlabosies. To veicinās arī integrētā piesārņojuma novēršana un kontrole rūpnieciskajiem

¹⁰ Avots: LVĢMA, 2005.

objektiem. Uzlabojumus veicinās arī īpaši aizsargājamo dabas teritoriju tīkla efektīva darbība. Tomēr daļā iekšzemes ūdensobjektu būtiskas kvalitatīvas izmaiņas nav gaidāmās un laba ūdens kvalitāte jeb ūdensobjekta atbilstība dabiskajam stāvoklim netiks nodrošināta. Sagaidāms, ka daļā no lauksaimniecībā izmantojamajām zemēm lauksaimnieciskā darbība kļūs intensīvāka un auglības palielināšanai vairāk tiks pielietoti dažādi mēslošanas līdzekļi kā rezultātā palielināsies barības vielu notece, kas jau šobrīd ir nozīmīgākais virszemes ūdenstilpju piesārņojuma avots. Aktuāls ir pārrobežu piesārņojuma risks, it īpaši no Baltkrievijas, kur nav saistošas ES prasības integrētā piesārņojuma novēršanā un kontrolē, kā arī komunālo notekūdeņu attīrīšanas jomā.

4.2.2. Pazemes ūdens resursi

Pazemes ūdeņi ir viena no lielākajām Latvijas dabas bagātībām. Tos veido gruntsūdeņi, minerālūdeņi, termālie ūdeņi u.tml. Atsevišķi netiek vērtēti avoti. Gruntsūdeņi, kurus izmanto ūdensapgādē, ir pazemes ūdeņu virsējais slānis, kas parasti atrodas kvartāra perioda nogulumos virs ūdens mazcaurlaidīgiem iežiem, un to biezums var būt no dažiem metriem līdz 50 m vai pat 100 m. Pazemes ūdeņi ir pieskaitāmi pie atjaunojamiem resursiem, taču to atjaunošanās tempi, kā arī dabiskais attīrīšanās process norit ļoti lēni.

Pazemes ūdeņu ieguve kopumā ir neliela attiecībā pret pieejamajiem pazemes ūdeņu resursiem, kā arī ir sabalansēta ar ūdeņu dabiskās atjaunošanās apjomiem. Pazemes ūdens ieguves apjomi salīdzinājumā ar 1991. gada ieguves apjomu ir būtiski samazinājušies. Saistībā ar *lietotājs maksā* principa ieviešanu, par ūdens resursu izmantošanu ir jāmaksā.

Pazemes ūdeņi ir samērā labi aizsargāti pret piesārņojumu no virszemes, tomēr ūdensobjektu dabīgā aizsargātības pakāpe ir nevienmērīga un var būt dažāda vērtējot ūdensobjektu visā tā izplatības teritorijā (Avots: LVĢMA, 2005). Piesārņojums no virszemes lielākoties apdraud tos gruntsūdeņus, kas atrodas zemes virsējos slāņos – dažādā koncentrācijā gruntsūdeņu ir piesārņoti visās apdzīvotajās vietās.

Būtiskākās antropogēnās slodzes ir saistītas ar rūpniecisko avāriju riska objektiem, rūpniecisko un sadzīves atkritumu izgāztuvēm, degvielas uzpildes stacijām un naftas bāzēm, minerālmēslu noliktavām, cūku un putnu fermām, vides prasībām neatbilstošu artēzisko urbumu apsaimniekošanu u.c. Kopā piesārņoto un potenciāli piesārņoto vietu datu bāzē iekļauta informācija par vairāk kā 5000 vietām, no kurām 208 ir klasificētas kā piesārņotas.

Līdz 2013. gadam paredzēts veikt vides prasībām neatbilstošo sadzīves atkritumu izgāztuvju sanāciju, kā arī nodrošināt bīstamo atkritumu apsaimniekošanas sistēmas efektīvu darbību, tai skaitā samazinot risku, ko rada vēsturiskais piesārņojums. Nepietiekamā finansējuma dēļ piesārņoto vietu sanācija notiks lēnām, prioritārā secībā likvidējot iedzīvotāju veselībai un videi bīstamākos objektus. Tādēļ liela daļa piesārņoto vietu turpinās radīt apdraudējumu pazemes ūdeņu kvalitātei arī vidējā termiņā. Pazemes ūdens resursu izmantošanas kvantitatīvu pieaugumu var veicināt rūpnieciskās ražošanas attīstība, bet saistībā ar „lietotājs maksā” principa ieviešanu, mājsaimniecību sektorā nav sagaidāms būtisks patēriņa palielinājums.

4.2.3. Minerālresursi un kūdras resursi

Minerālresursus veido tagad vai nākotnē izmantojamie nogulumu, ieži un minerāli, kā arī izmantošanai derīgas ģeoloģiskās struktūras. Latvijas zemes dzīles ir bagātas ar dažādiem minerālizejvielu resursiem, kas derīgi būvmateriālu ražošanai – plaši pieejami smilts un smilts-grants krājumi, dolomīts, māls, kaļķakmens, ģipšakmens, kūdra, sapropelis. Vērtējot situāciju visā Latvijā, kvantitatīvās slodzes, kas saistītas ar minerālresursu un kūdras ieguvī, nav būtiskas. Pie pašreizējajiem ieguves apjomiem dolomīta, ģipšakmens, smilts un grants krājumu pietiktu apmēram divām tūkstošgadēm, māla - 6 tūkst. gadu, savukārt kaļķakmens - 11 tūkstošiem gadu, bet kūdras krājumu pietiktu vairāk nekā tūkstošim gadu (Avots: LVĢMA, 2005).

Tomēr minerālresursu un kūdras ieguve, it īpaši uzsākot karjeru izstrādi, rada lokālu negatīvu ietekmi uz vidi, piemēram, iznīcinot biotopus, degradējot ainavu, izraisot pazemes ūdens līmeņu svārstības un kvalitātes pazemināšanos, kā arī virszemes ūdeņu piesārņojumu. Daļa no ietekmēm ir īslaicīgas un atgriezeniskas, piemēram, saistībā ar jaunu minerālresursu atradņu apgūšanu un nosēdbāzes izveidi.

Sagaidāms, ka periodā līdz 2013. gadam turpināsies būvniecības nozarei nepieciešamo izejvielu – smilts, smilts-grants, ģipšakmens un dolomīta – ieguve un izmantošana būvmateriālu ražošanā. Ieguves apjomu ziņā sektors ir sabalansēts un prognozējamie ieguves apjomi nerada draudus minerālresursu krājumiem. Nav sagaidāms palielinājums tādu resursu ieguvē kā kvarca smiltis un sapropelis. Atsākoties lauksaimniecības zemju kalpošanai, iespējams ir kaļķakmens ieguves apjomu pieaugums. Kūdras ieguves apjomi varētu pieaugt saistībā ar eksporta apjomu palielināšanos, bet nav sagaidāms būtisks pieaugums kūdras resursu izmantošanas apjomos Latvijā.

4.2.4. Zivju resursi

Zivju resursus veido Latvijas ekonomiskās zonas un teritoriālo ūdeņu, kā arī iekšējās ūdenstilpnēs pieejamie zivju un vēžveidīgo resursi. Ārpus iekšzemes ūdenstilpnēm zivju resursus veido Latvijai pieejamās nozvejas kvotas Baltijas jūrā un Rīgas jūras līcī. Pie būtiskākajām slodzēm zivju resursiem jāpieskaita zvejas intensitātes palielināšanās Baltijas jūrā un Rīgas jūras līcī, ūdens kvalitātes izmaiņas, apgrūtinātā zivju migrācija (laši, taimiņi, vimbas un citas) uz nārstošanas vietām saistībā ar aizsprostiem un citiem mehāniskiem šķēršļiem ūdenskrātuvēs, kā arī ūdenslīmeņa svārstības, kas hidroelektrostaciju ūdenskrātuvēs negatīvi ietekmē piekrastē nārstojošo zivju ikru izdzīvošanas iespējas.

No Baltijas jūrā un piekrastes ūdeņos reģistrētajām 63 zivju sugām rūpnieciska nozīme ir 34 sugām. Galvenā ekonomiskā vērtība Baltijas jūrā ir reņģēm, brētliņām, mencām, lašiem, kuru nozveja veido gandrīz 99% no kopējā nozvejas apjoma, ko iegūst valsts jurisdikcijā esošajos ūdeņos. Kopējais nozvejas apjoms Baltijas jūrā un Rīgas jūras līcī ir stabilizējies un gadā veido aptuveni 72-80 tūkstoši tonnu.

Latvijas iekšējos ūdeņos sastopamas 42 zivju sugas un 3 nēģu sugas. Vislielākās nozvejas 2003. gadā bija Lubānas ezerā, Babītes ezerā, Engures ezerā, Burtnieka ezerā, Usmas ezerā, Liepājas ezerā, Ķīšezerā un Rāznas ezerā, kur dominējošās sugas nozvejā bija līdaka, plaudis un līnis. Savukārt no ūdenskrātuvēm kā nozīmīgākās zvejai jāatzīmē Pļaviņu, Rīgas un Ķeguma ūdenskrātuves, kur nozvejā dominēja plaudis. Vislielākās nozvejas 2003. gadā bija Lubānas ezerā, Babītes ezerā, Engures ezerā, Burtnieka ezerā, Usmas ezerā, Liepājas ezerā, Ķīšezerā un Rāznas ezerā, kur dominējošās sugas nozvejā bija līdaka, plaudis un līnis.

Makšķerēšana Latvijā ir izplatīts atpūtas, sporta un zivju ieguves individuālajam patēriņam veids. Makšķernieki gada laikā izmakšķerē apmēram 1800 tonnas zivju, kas praktiski trīs reizes pārsniedz iekšējo ūdeņu zvejnieku gada nozveju (580 – 600 tonnas), kas gandrīz trīs reizes pārsniedz rūpnieciskās nozvejas apjomus iekšzemes ūdeņos (Avots: VIDM, 2004).

Zivju resursu atjaunošanā un krājumu saglabāšanā liela nozīme ir zivju resursu mākslīgas atjaunošanas pasākumiem – gan zivju mazuļu audzēšana to ielaišanai dabiskās ūdenstilpnēs, kā arī akvakultūras lomas zivju krājumu veidošanā pakāpeniskam palielinājumam, preču zivju audzēšanai. Nepieciešami pietiekami kontroles pasākumi, jo var palielināties bīstamu zivju slimību un parazītu izplatīšanās risks, kas var radīt negatīvu ietekmi uz pārējo faunas daļu tās dabiskajās izplatības vietās, kā arī uz ūdens kvalitāti, palielinoties organiskā piesārņojuma daudzumam. Dīķsaimniecībā, nolaižot zivju dīķus, iekšzemes ūdeņos nonāk liels daudzums zivju barības vielu pārpalikumu un dīķu guļtnes nogulumu (Avots: VIDM, 2004).

Arī turpmāk pieļaujамie nozvejas apjomi Baltijas jūrā tiks noteikti ES Kopējās Zivsaimniecības politikas ietvaros. Zivju krājumu līmeni iekšzemē negatīvi var ietekmēt nepilnības rūpnieciskās zvejas un makšķerēšanas uzskaitē un kontrolē. Saistībā ar ES

Ūdeņu struktūrdirektīvas ieviešanu sagaidāms, ka paaugstināsies virszemes ūdeņu kvalitāte prioritārajos zivju ūdeņos, taču izklīdētā antropogēnā piesārņojuma dēļ pilnīga atbilstība lašveidīgo vai karpveidīgo ūdeņu prasībām netiks nodrošināta. Sagaidāma uzņēmējdarbības turpmāka attīstība akvakultūras jomā. Lauku tūrisma attīstība potenciāli var veicināt vēžveidīgo audzēšanas attīstību un makšķerēšanas paplašināšanos.

4.2.5. Medību resursi

Ar medību resursiem saprot visus Latvijas teritorijā medījamos dzīvniekus – savvaļā sastopamo dzīvnieku resursus. Parasti kā medību resursi tiek apskatīti pārnadži, medījamie putni, kažokzvēri un sīkie zīdītāji. Ar medību saimniecību ir saistīta gan medību faunas racionāla izmantošana, gan rūpes par tās saglabāšanu un pavairošanu.

Novērojot pēdējo gadu tendences var secināt, ka Latvijā palielinās medījamo dzīvnieku skaits, jo tiek ievēroti bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas un ilgpējīgas dabas resursu izmantošanas principi. Piemēram, attiecībā pret 2000. gadu stirnu un mežacūku skaits ir palielinājies vairāk kā divas reizes.

Latvijā vairāku sugu medības tiek limitētas. Limiti ir atkarīgi no medījamās dzīvnieku sugas populācijas lieluma medību platībās. Samazinoties populācijas indivīdu skaitam, nākošajā medību sezonā tiek noteikts mazāks nomedīšanas limits un otrādi. Medību saimniecībās mērķtiecīgi tiek veikti biotehniskie pasākumi noteiktu medījamo sugu īpatņu skaita palielināšanai, kā arī pastiprināti iznīcina to dabīgos ienaidniekus (jenotsuņus, Amerikas ūdeles, kā arī lapsas atļauts medīt cauru gadu neierobežotā daudzumā). Vairākām medījamo dzīvnieku sugām ir izstrādāti un apstiprināti aizsardzības plāni – lūšiem, brūniem lāčiem, vilkiem, rubeņiem, medņiem.

Pieejamo medību resursu kvantitatīva palielināšana nav mērķis – arī turpmāk nepieciešams līdzsvarot medību resursu palielināšanu ar medību limitu noteikšanu. Lai gan trūkst pētījumu par mežsaimniecības un zemes lietošanas veidu radīto slodzi uz medību resursiem, tomēr jānorāda, ka intensīvas mežsaimnieciskās darbības tiešā ietekme (meža ceļu izveide un ar to saistītā meža masīvu fragmentācija, cilvēku un autotransporta kustība mežā, troksnis, aizsargjoslu paplašināšana) traucē dzīvnieku uzturēšanos un vairošanos.

4.2.6. Koksnes krāja

Latvijas mežos kopējais koksnes krājas apjoms ir ap 580 milj. m³ (Avots: ZM, 2005), bet ikgadējais koksnes krājas pieaugums tiek vērtēts 16,5 milj. m³ apjomā (Avots: VMD, 2005). Koksnes resursu ieguve pēdējos gados ir palielinājusies no 4 miljoniem m³ 1992. gadā līdz 10,75 miljoniem m³ 2004. gadā. Vairāk kā 60 % koksnes tiek iegūts privāto meža īpašnieku mežos.

Latvijas mežaudzes pārsvarā veido trīs koku sugas – priede, egle un bērzs, kuru audzes kopā aizņem 87% no visas meža platības un veido 92% no kopējās mežaudžu krājas. Valsts mežos skuju koku audzes aizņem 69% no visu audžu platībām, bet privātajos mežos šis īpatsvars ir 43%, un ir lielāks lapu koku audžu īpatsvars – bērzu, baltalksni un apsi.

Slodzi uz koksnes resursiem rada koksnes ieguve, kas saistīta ar pieaugošo pieprasījumu pēc koksnes resursiem gan Latvijā, gan ārvalstīs, kā arī ar nelabvēlīgo ekonomisko situāciju laukos, jo koksnes pārdošana mežu īpašniekiem daudzviet veido nozīmīgu ienākumu avotu. Problemātiska ir koksnes nelegāla ieguve, taču par tās apjomiem trūkst informācijas. Koksnes resursi Latvijas eksporta īpatsvarā veido 30-35%, kas ir ļoti augsts rādītājs. Pēdējos gados novērojama apaļkoku un zāģmateriālu importa apjomu palielināšanās, kas samazina slodzi uz Latvijas koksnes resursiem. Mežaudžu bojājumus rada mežu dzīvnieki, kaitēkļi un slimības, mežu ugunsgrēki, vējgāzes, sals, sausums un citi faktori.

Koksnes resursu saglabāšanai būtiska ir mežaudžu atjaunošana. Valsts mežos mežu atjaunošana norit pietiekamā apjomā, savukārt privātajos mežos apjomi nav pietiekami, lai gan ir vērojams pieaugums apjomos. Valsts īpašumā esošajos mežos tiek īstenota ilgtspējīga meža resursu izmantošana - visa VAS "Latvijas Valsts meži" apsaimniekotā mežu

platība ir sertificēta atbilstoši Mežu uzraudzības padomes shēmai. Ir vērojama pretruna starp mežu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, dabiskās atjaunošanas veicināšanu un aizsargājamo teritoriju noteikšanu mežu teritorijās, jo tas neveicina koksnes ražību. Saistībā ar pieejamiem atbalsta maksājumiem, pēdējos 3-4 gados izteikta ir tendence transformēt lauksaimniecībā izmantojamās zemes par mežu zemēm.

Turpmāks koksnes ieguves tempu pieaugums netiek prognozēts, un koksnes kopējā krāja nesamazināsies. Taču saistībā ar mežu mākslīgā atjaunošanas pasākumiem, sagaidāmas kvalitatīvas izmaiņas koksnes kopkrājā - jaunaudžu īpatsvara pieaugums, lapu koku īpatsvara pieaugums privātajos mežos un mazvērtīgās koksnes palielinājums aizaugušajās lauksaimniecības zemēs.

4.2.7. Energoresursi

Latvijā pieejamie atjaunojamie energoresursi ir ūdens, vēja un saules enerģija, kā arī dažāda veida biomasa – koksne, salmi, rapsis. Nelielos apjomos tiek izmantota arī biogāze no organisko vielu sadalīšanās procesiem atkritumu saimniecībā. 2003.gadā atjaunojamo energoresursu īpatsvars Latvijas primāro energoresursu bilancē bija 34,2% (Avots: CSP, 2005).

Koksne ir nozīmīgākais vietējais kurināmais Latvijā. Tās īpatsvars 2003.gadā Latvijas kopējā primāro energoresursu bilancē bija 27,4%¹¹ no kopējā energoresursu patēriņa (Avots: CSP, 2005). Pārsvārā tiek izmantota malka, kuru iegūst no izcirstās apaļkoksnes, šķelda un kokapstrādes atlikumi. Pašreiz koksnes resursu izmantošanas apjoms Latvijā gandrīz izsmel izmantojamo koksnes resursu potenciālu (74,2 PJ/gadā), un tas ir augstāks nekā ieteicamais apjoms (37,9 PJ/gadā).

Elektroenerģijas izstrādes daudzums ir atkarīgs no Daugavas caurteces un vidēji Latvijas elektroenerģijas bilancē veido ap 45%. Vēja enerģijas izmantošana elektroenerģijas ražošanai Latvijā notiek nelielos apjomos - elektroenerģijas bilancē vēja enerģijas īpatsvars pieaudzis no 0,06% 2001.gadā līdz 0,84% 2003.gadā. Eksperti uzskata, ka vēja teorētiskais potenciāls Latvijā svārstās starp 0,6-4,6 PJ¹². Taču daļā teritorijas, kur tehniski būtu iespējams uzstādīt vēja enerģijas stacijas, ir spēkā dažādi saimniecisko darbību ierobežojoši likumi, un var prognozēt, ka teorētiskais potenciāls samazinās par apmēram 20%. Mazo HES saražotā elektroenerģija ir nelielos apjomos (1,24% 2004. gadā)¹³. Kūdras izmantošana enerģētikā aizvien samazinās.

Slodzi uz energoresursiem rada to neefektīvā izmantošana, rēķinot uz vienu IKP vienību, lai gan ražošanas modernizācijas rezultātā, pieaugot pakalpojumu sektora īpatsvaram un īstenojot energoefektivitātes pasākumus, vērojama pakāpeniska energoietilpības koeficienta samazināšanās.

Prognozējams, ka pieprasījums pēc energoresursiem turpinās palielināties, pat īstenojot energoefektivitātes pasākumus. Saglabājoties nepieciešamībai veicināt enerģētisko neatkarību, paplašināsies tādu atjaunojamo energoresursu kā biomasas, vēja un biogāzes izmantošana. Vietējo un atjaunojamo energoresursu izmantošanu veicinās ES politika un Latvijas saistības. Līdz 2010. gadam elektroenerģijas bilancē nepieciešams nodrošināt 49,03% ieguvu no atjaunojamiem energoresursiem, kā arī biodeģvielas īpatsvaram jābūt 5,75% no transportam paredzētā benzīna un dīzeļdegvielas kopējās energoietilpības. Biogāzes ieguvu un izmantošanu veicinās arī ierobežojumi bioloģiski noārdāmo atkritumu noglabāšanai atkritumu poligonos.

¹¹ Avots: Centrālā statistikas pārvalde.

¹² Atjaunojamo energoresursu programma. Noslēguma ziņojums. PHARE, 2000.

¹³ Resursu patēriņa novērtējums, Latvijas Vides aģentūra, Rīga, 2004.

4.2.8. Zemes lietošana

Zemes izmantošanu var apskatīt atkarībā no lietošanas mērķa, kas atspoguļo zemes īpašuma vai izmantošanas saimniecisko specializāciju, un lietošanas veida, kas atspoguļo zemes gabala reālo izmantošanu - dabisko pamatni, apbūvi u.tml.

No 64,6 tūkst. km² lielās Latvijas teritorijas lielākās platības aizņem meži un lauksaimniecības zemes. To kopējais īpatsvars ir bijis samērā pastāvīgs pēdējo sešdesmit gadu laikā - mazliet vairāk nekā 80%. 2004. gadā mežu platības aizņēma 45,00% no Latvijas kopplatības, lauksaimniecībā izmantojamā zeme – 38,2%, ūdeņi un purvi – 7,5%, krūmāji 2%, pagalmi 1,4%, ceļi 2%, bet pārējās zemes – 4% (Avots: VZD, 2005). Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas aizņem 12,1% Latvijas sauszemes teritorijas, neskaitot Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātu.

Latvija ir viena no mežainākajām valstīm Eiropā, jo salīdzinājumam Eiropā meži aizņem vidēji 33% no sauszemes teritorijas. Saistībā ar zemo apdzīvojuma blīvumu, Latvijai salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm ir viszemākais apbūves īpatsvars zemes lietošanas veidos¹⁴. Vērojama tendence palielināties mežainumam uz lauksaimnieciskajai izmantošanai lieko zemju rēķina, ko sekmē lauksaimniecības zemju apstādīšana vai dabiska aizaugšana. Lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ) platībās vislielāko īpatsvaru veido aramzeme (74%), pļavas un ganības (25%), kā arī ilggadīgie stādījumi (1%). Aramzemes īpatsvars Latvijā ir samazinājies un būtiski pieaugušas zālāju un neapstrādātās platības. LIZ platības kopumā samazinās uz mežu pieauguma rēķina, bet nedaudz - paplašinoties infrastruktūras objektiem un apdzīvotām teritorijām. Nacionālās nozīmes lauksaimniecības teritorijas aizņem ap 8-10% no kopējās LIZ teritorijas. Salīdzinājumā ar Eiropas valstīm, Latvijā maz platību tiek izmantotas bioloģiskajā lauksaimniecībā – tikai ap 3% no kopējās LIZ teritorijas.

Turpinoties apmežošanas pasākumiem īstermiņā, mežu platības palielināsies – pat pārsniedzot 50%. Laika posmā līdz 2013. gadam pieaugs LIZ platību izmantošana lauksaimnieciskai darbībai, it īpaši saistībā ar Nacionālās biodegvielas programmas ieviešanu, kā arī lauksaimniecības intensifikāciju. Taču palielināsies bioloģiskajā lauksaimniecībā iesaistīto platību apjoms. Plānots, ka līdz 2013. gadam tiks izstrādāts un praksē piemērots Nacionālais plānojums, kas veicinās integrētu zemes plānošanu. Tomēr šāda plānojuma ietekme saistībā ar ietekmi uz zemes lietošanas veidiem var būt neliela, jo pašvaldību līmenī teritorijas plānojumi jau būs izstrādāti, tādēļ daļa nacionālas nozīmes LIZ varētu tikt transformētas citiem lietošanas mērķiem. Latvijā tiks nodrošināta īpaši aizsargājamo dabas teritoriju tīkla uzturēšana.

4.2.9. Gaisa kvalitāte

Gaisa kvalitāti ietekmē piesārņojošo vielu izmeši, kas rodas sadedzinot kurināmo, iztvaikojot gaistošiem organiskiem savienojumiem (GOS), fotoķīmiskajās reakcijās un citos procesos Latvijā, kā arī ārpus valsts robežām. Visvairāk izmeši rodas enerģētikas un transporta nozarēs. Galvenās gaisu piesārņojošās vielas ir SO₂, NO_x, CO un disperģētās cietās daļiņas (PM10), kā arī gaistošie organiskie savienojumi. Vairāk kā 80% sēra dioksīda emisiju rodas enerģētikas sektorā. Bet nozīmīgākais gaisa piesārņojuma avots ar NO_x ir autoceļu transports (it īpaši Rīgā), kā arī termoelektrocenāles.

Būtisks izmešu samazinājums notika pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu sākumā, kad samazinājās ražošanas apjomi, kā arī vēlākajos gados, kad tika modernizētas katlu mājas un siltumapgādes uzņēmumi pārgāja uz kurināmā ar mazāku sēra saturu izmantošanu – galvenokārt koksni un dabasgāzi. Tā rezultātā arī samazinājās gaisa piesārņojums ar smagajiem metāliem.

Gaisa kvalitātes robežlielumi - slāpekļa oksīdi, cietās disperģētās daļiņas, piezemes ozons – tiek pārsniegti lielākajās valsts pilsētās, un tie pārsniedz cilvēka veselības aizsardzības robežlielumus. GOS piesārņojums rodas naftas produktu pārkrāšanās un sadales procesā.

¹⁴ Zemkopības ministrijas dati

Likumdošana regulē smaku izplatību, tomēr nevēlamas smakas īslaicīgi novērojamas lokālās vietās, kur notiek rūpnieciskā vai lauksaimnieciskā ražošana.

Turpināsies sēru saturošo izmešu samazinājums, ko veicinās ES prasību ieviešana par sēru satura ierobežošanu kurināmā saturā. Savukārt saistībā ar transporta intensitātes palielināšanos, it īpaši tranzītpakalpojumu pieauguma rezultātā, kā arī palielinoties iekšzemes kravu un pasažieru pārvadājumiem sagaidāms, ka palielināsies gaisa piesārņojums ar slāpekļa savienojumiem un disperģētām cietām daļiņām, it īpaši lielajās pilsētās un lielceļu tuvumā. Rūpnieciskās ražošanas un ostu teritorijās, kā arī to tuvumā būs novērojams gaisa piesārņojums ar gaistošajiem organiskajiem savienojumiem, putekļiem, smakām.

4.2.10. Klimata pārmaiņas

Klimata pārmaiņas ir ar cilvēka darbību (antropogēno slodzi) tieši vai netieši saistītas pārmaiņas, kas radušās izmainoties Zemes atmosfēras sastāvam un kas papildus klimata dabiskajām pārmaiņām novērotas noteiktos laika periodos. Klimata pārmaiņas un Latvijas ieguldījums to samazināšanā jāvērtē globālā kontekstā. Raksturīgākie slodžu rādītāji ir SEG izmešu apjoms, kā arī CO₂ piesaiste.

Lielākās siltumnīcefekta gāzu emisiju radošajās nozarēs Latvijā ir enerģētika, transports, lauksaimniecība un atkritumu saimniecība. Savukārt CO₂ piesaisti lielākoties nodrošina mežu stādījumi. Kopējās SEG emisijas 2003.gadā Latvijā bija 41,5% no 1990. gada līmeņa, kas saistīts ar straujo rūpnieciskās ražošanas lejupslīdi pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu vidū.

No kopējā SEG emisiju daudzuma Latvijā 2003. gadā 72,2% emitējas enerģētikas nozarē (ieskaitot transportu), no tiem 32,1% deva kurināmā sadedzināšana enerģijas ražošanā, 12,7% – kurināmā sadedzināšana apstrādes rūpniecībā un būvniecībā, 35,3% – degvielas patēriņš transporta nozarē. Veicot modernizāciju un palielinot koksnes un dabas gāzes izmantošanu, samazinās siltumapgādes negatīvā ietekme uz klimatu. Bet saistībā ar transporta intensitātes palielināšanos, vērojams būtisks CO₂ izmešu pieaugums transporta sektorā.

Prognozes par situācijas turpmāko attīstību laika posmā līdz 2013. gadam rāda, kopējais SEG izmešu apjoms palielināsies. Tomēr arī neveicot papildus pasākumus tiem, kurus Latvijai par pienākumu īstenot uzliek starptautiskās saistības, būs iespējams nodrošināt Kioto protokola prasību izpildi – 2008.-2012. gadā kopējās SEG emisijas jāsamazina vismaz par 8% salīdzinot ar 1990. gada apjomu. Klimata politikas kontekstā palielināsies lauksaimniecības loma - alternatīvo degvielas veidu ražošanā un oglekļa dioksīda piesaistē. ES prasību ieviešana lauksaimnieciskās ražošanas jomā (piemēram, kūtsmēsļu krātuvju izbūve) un integrētā piesārņojuma novēršanā un kontrolē veicinās SEG izmešu samazināšanos lauksaimniecībā. Līdzīgi ES prasības par bioloģiski noārdāmo atkritumu neapglabāšanu poligonos un atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšana stimulēs biogāzes savākšanu un izmantošanu. Tomēr izteikts SEG izmešu pieaugums sagaidāms transporta sektorā. Vienlaikus nedaudz palielināsies SEG izmešu piesaiste, jo lauksaimniecībā izmantojamo zemju apmežošanas rezultātā palielinās mežu platības.

4.2.11. Bioloģiskā daudzveidība

Bioloģiskā daudzveidība nozīmē dzīvo organismu formu dažādību visās vidēs, tai skaitā sauszemes, jūras un citās ūdens ekosistēmās un ekoloģiskajos kompleksos. Bioloģisko daudzveidību saprot trijos līmeņos: sugu daudzveidība (dažādas sugas); ģenētiskā daudzveidība (ģēnu dažādība, ko satur augi, dzīvnieki, sēnes, mikroorganismi, un tā parādās vienas sugas robežās); ekosistēmu daudzveidība (dažādas ekosistēmas).

Lai gan Latvijā bioloģiskā daudzveidība tiek vērtēta kā augsta, tomēr palielinās pretrunas starp bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un teritoriju izmantošanu saimnieciskajā darbībā (lauksaimniecība, tūrisms, minerālresurus ieguve, piekrastes apbūve u.tml.).

Bioloģiskās daudzveidības samazināšanos izraisa intensīvā mežsaimniecība, it īpaši privātajos mežos, kur mežaudžu atjaunošana nenotiek nepieciešamajos apmēros un netiek pielietotas ilgtspējīgas mežu apsaimniekošanas metodes. Negatīvu ietekmi uz bioloģisko daudzveidību rada mākslīgi veidotas (uzpludinātas) ūdenskrātuves un to izmantošanas režīms, piemēram, mazās HES. Daļa lauksaimniecības zemes netiek izmantotas lauksaimnieciskajai darbībai, kā rezultātā teritorijas aizaug ar nezālēm un krūmiem, un izzūd daudzi vērtīgi biotopi.

Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas aizņem 12,1% Latvijas sauszemes teritorijas, neskaitot Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātu. Gandrīz visas ĪADT ir iekļautas Natura 2000 teritoriju tīklā. Tomēr to aizsardzība nav pietiekama, jo nav izstrādāti individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi, kā arī trūkst piemērotas infrastruktūras, lai mazinātu dabas objektu apmeklētāju izraisīto negatīvo ietekmi uz dabas vidi. ĪADT infrastruktūra tiek pakāpeniski attīstīta tajās teritorijās, kur antropogēnās slodzes ir visaugstākās.

Sagaidāms, ka saistībā ar individuālo noteikumu izstrādi un antropogēno slodžu regulēšanu, bioloģiskās daudzveidības saglabāšana tiks nodrošināta īpaši aizsargājamās dabas teritorijās. Vienlaikus liela nozīme ir likumdošanas prasību efektīvai ieviešanai. Nepietiekamās kontroles un izpratnes trūkuma dēļ saglabāsies pretruna starp bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un lauksaimniecībā izmantojamo zemju un mežu īpašnieku materiālajām interesēm. Prognozējamā lauksaimniecības intensifikācija, it īpaši veicinot biodegvielas ražošanas attīstību Latvijā, radīs nozīmīgu slodzi uz bioloģisko daudzveidību. Arī sagaidāmais tūristu skaita pieaugums un tūristu interese par dabas teritorijām var radīt būtisku slodzi – gan apmeklētājiem piemērotās infrastruktūras trūkuma dēļ, gan saistībā ar privātu iniciatīvu īstenošanu ainavu veidošanā, kas nereti ir pretrunā ar bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas interesēm.

4.2.12. Ainavas

Ar ainavu saprot vides vizuālo veidolu (piemīt kādai konkrētai vietai vai reģionam – estētisks vērtējums), ekoloģisko sistēmu (veidojusies dabas un cilvēka mijiedarbībā) vai ainavu kā funkcionālu veidojumu (atbilst tradicionāliem saimnieciskās darbības veidiem un apdzīvojuma tipam kā liecība par pagātnes un tagadnes attiecībām starp cilvēku un viņa dabisko un paša radīto vidi)¹⁵. Kopumā Latvijai ir raksturīga mozaīkveida ainava, kas veidojusies, vienlaikus attīstoties zemes apsaimniekošanai un sabiedrībai un dabas apstākļu izmaiņām. Tradicionālās Latvijas lauku ainavas mozaīka saglabājas apsaimniekojot pļavas un ganības.

Meža apsaimniekošanā netiek pievērsta uzmanība ainavas plānošanai, kas nodrošinātu tradicionālas kultūrainavas saglabāšanos un dažādu sugu prasību nodrošināšanu. Veicot mežizstrādi, it īpaši privātajos mežos, netiek ņemta vērā ainavas vērtība. Ainavu degradē minerālresursu ieguves karjeri, atkritumu izgāztuves, pamestas rūpnieciskās teritorijas, viensētas, bijušās lielfermas un mehāniskās darbnīcas.

Natura 2000 tīkla ietvaros ir noteikta ainavu aizsardzības zonas un apvidi. Finansējuma pieejamība no ES veicina aizsargājamo platību apsaimniekošanu (piemēram, pļavas), veicinot lauku ainavas atjaunošanos. Taču ainavas veidošana bieži ir pretrunā ar bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas interesēm.

Nacionālā plānojuma izstrāde un ieviešana var dot pozitīvu ieguldījumu ainavu aizsardzībā, apsaimniekošanā un plānošanā. Tomēr ņemot vērā vājo regulēšanu ainavu aizsardzības jomā un subjektīvo faktoru ietekmi, sagaidāms, ka ārpus aizsargājamām dabas teritorijām vidējā termiņā turpināsies līdzšinējās negatīvās tendences. Pieprasījums pēc būvmateriāliem veicinās slodzes palielināšanos uz dabiskām ainavām karjeru tuvumā. Saimnieciskās darbības attīstība un pašvaldību teritoriju plānošana veicinās pakāpenisku degradēto teritoriju revitalizāciju un atgriešanu saimnieciskajā aprītē, taču tas sagaidāms tikai tajās

¹⁵ Ainavu ekoloģiskās plānošanas modeļu izstrāde meža apsaimniekošanai. Gala pārskats. 2004. gada decembris (zinātniskā vadītāja Aija Melluma).

teritorijās, kur būs privāto investoru ieinteresētība. Saglabājoties pašvaldību pasivitātei atkritumu savākšanas organizēšanā vietējā mērogā, turpināsies atkritumu nelikumīga – it īpaši dažādu lielgabarieta un būvniecības atkritumu – izgāšana tam nepiemērotās vietās, kas rada negatīvu ietekmi uz ainavu. Lauku tūrisma attīstība veicinās privātas iniciatīvas ainavu veidošanā.

4.2.13. Vides veselība

Vides un veselības izvērtējumā ir jāietver cilvēku veselības un dzīves kvalitātes aspekti, kurus nosaka ķīmiskie, fizikālie, bioloģiskie, sociālie un psiholoģiskie faktori. Vidē nonākošais piesārņojums, paaugstinātais trokšņa līmenis, vibrācijas un elektromagnētiskais starojums rada negatīvu ietekmi uz cilvēku veselību un vidi plašākā izpratnē, tai skaitā veģetāciju, dzīvniekiem u.tml. Globālās slimību slodzes pētījumi rāda, ka apmēram 23 % cilvēku slimību saistās ar nelabvēlīgu vides ietekmi.

Kā viens no būtisku slodžu veidiem jāizdala transporta radītais troksnis, kas būtiski palielina kopējo trokšņu līmeni pilsētās, transporta maģistrāļu un mezglu tuvumā. Trokšņa problēma ir aktuāla valsts lielākajās pilsētās un tās nozīmīgums Latvijā vēl netiek pilnībā novērtēts, kaut gan troksnis var ietekmēt ikvienu cilvēku.

Aug iedzīvotāju neapmierinātība par nepatīkamām smakām, kas izplatās no ostu termināliem, naftas bāzēm, degvielas uzpildes stacijām, kā arī rūpniecisko uzņēmumu tuvumā. Viens no cilvēku veselībai bīstamiem un bioakumulējošiem piesārņojuma veidiem ir noturīgie organiskie piesārņotāji (NOP), kas ir īpaši noturīgi vidē un toksiski. NOP izplatība ir saistīta ar tautsaimniecībā izmantojamu ķīmisko vielu ražošanu, un to emisiju gaisā nelielā apjomā rada arī fosilā kurināmā sadedzināšana katlumāju un krāšņu kurtuvēs, kā arī atkritumu dedzināšana nepiemērotos apstākļos. Šie savienojumi nokļūst arī ūdeņos un augsnē, rada lauksaimniecības produktu piesārņojumu, nonāk pārtikā un var uzkrāties dzīvajos organismos.

Vides veselību apdraudēša ir arī nepietiekamā sabiedrības izpratne par sadzīves ķīmijas preču lietošanu, kā arī atkritumu apsaimniekošanu, piemēram, veicot polimēru materiālu un bīstamo atkritumu dedzināšanu māsaimniecībās. Kā nepietiekama jāvērtē ģenētiski modificētas pārtikas kontrole un sabiedrības informēšana par ģenētiski modificētiem organismiem. Ieviešot ES likumdošanas prasības integrētā piesārņojuma novēršanā un kontrolē, kā arī paplašinoties kvalitātes vadības un vides pārvaldības sistēmu ieviešanai, samazinās rūpnieciskā piesārņojuma risks.

Lēnām paplašināsies vides pārvaldības sistēmu ieviešana uzņēmumos. Rīgā tiks izstrādātas trokšņu kartes un būs jāveic trokšņu ierobežošanas pasākumi vietās, kur tiek pārsniegti noteiktie robežlielumi. Attīstoties ģenētiski modificētu kultūru audzēšanai lauksaimniecībā, it īpaši saistībā ar biodegvielas ražošanai izmantojamo kultūru audzēšanu, palielināsies ģenētiskā piesārņojuma izplatības risks, kas potenciāli apdraudēs bioloģiskajā lauksaimniecībā izmantoto platību paplašināšanu. Stingrākas ES prasības par bīstamo un bioakumulējošo ķīmisko savienojumu izmantošanu vai noteiktu vielu izmantošanas aizliegumu (piemēram, jaunā REACH regula vai direktīva 2002/95/EK par dažu bīstamu vielu izmantošanas ierobežošanu elektriskās un elektroniskās iekārtās.), veicinās vides veselības pakāpenisku uzlabošanu. Šādi regulatīvi ierobežojumi ir būtiski, jo saistībā ar augošo māsaimniecību patēriņu, palielinās arī ar patēriņu radītas slodzes uz vidi. Pozitīvu ietekmi radīs vēsturiskā piesārņojuma pakāpeniska likvidēšana un piesārņoto vietu sanācija, piemēram, ieviešot Bīstamo atkritumu apsaimniekošanas stratēģiju, veicot piesārņoto vietu sanāciju, īstenojot Nacionālo ieviešanas plānu par noturīgajiem organiskajiem piesārņotājiem, u.c.).

5. SIVN uzdevumi

SIVN uzdevumi ir būtiska Nacionālā attīstības plāna būtiskās ietekmes uz vidi izvērtēšanas procesa sastāvdaļa. Uz tiem balstās gan NAP stratēģiskā mērķa, gan prioritāšu, rīcības virzienu un uzdevumu izvērtējums. Tā kā Latvijai nav bijusi pieredze ar līdzīgu plānu izstrādi, nav iespējams izmantot iepriekšējo pieredzi, lai noteiktu potenciālās šāda stratēģiskā dokumenta īstenošanas ietekmes uz vidi. Līdz ar to NAP SIVN uzdevumi balstās uz 4. nodaļā minēto būtiskāko vides problēmu risināšanu un to cēloņu novēršanu, un ir cieši saistīti ar vides politikas mērķiem, kuri izriet no starptautiskajām un nacionālajām stratēģijām, plāniem un programmām, kā arī sabiedrības viedokli.

5.1. Būtiskāko vides problēmu apraksts – kopsavilkums

Esošās situācijas analīze un Nulles scenārijs norāda uz vairākām tendencēm tautsaimniecības nozarēs, kas rada apdraudējumu dabas kapitālam. Vairākas no problēmām ir starpsektoru un saistītas ar nepietiekamu vides aspektu integrēšanu dažādos tautsaimniecības sektoros. Būtiskākās problēmas saistībā ar dabas kapitāla kā integrēta kopuma saglabāšanu un tajā ietvertu elementu aizsardzību, raksturojamas šādi:

- Maksa par dabas resursu lietošanu, izmantošanu vai piesārņojošām darbībām daudzos gadījumos ir neatbilstoši zema. Tas nerada motivāciju izejvielu otrreizējai izmantošanai un dabas resursu izmantošanas efektivitātes paaugstināšanai, pārejot uz efektīvāku tehnoloģiju izmantošanu;
- Dabas kapitāla nodrošinātos pakalpojumus negatīvi ietekmē tas, ka preču un pakalpojumu cenā netiek pietiekami integrētas vides jeb t.s. ārējās izmaksas, kā arī dabas vides aspekti netiek ņemti vērā lēmumu pieņemšanas procesos. Tas atstāj negatīvu ietekmi uz virszemes un pazemes ūdeņu kvalitāti, gaisa kvalitāti (it īpaši lielajās pilsētās), bioloģisko daudzveidību un vides veselību;
- Saimnieciskā darbība, it īpaši lielos ražošanas apjomos, nereti ir pretrunā ar bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, piemēram, mežsaimniecībā, zivsaimniecībā, intensīvajā lauksaimniecībā, kā arī vietējo energoresursu attīstīšanā un izmantošanā (biodeģvijas ražošanas attīstīšana). Bioloģisko daudzveidību negatīvi ietekmē arī bezdarbība, piemēram, saistībā ar lauksaimniecībā izmantojamo zemju aizaugšanu;
- Vēsturiski piesārņotās vietas turpina radīt apdraudējumu augsnes kvalitātei, virszemes un pazemes ūdeņiem, zivju un medību resursiem, kā arī degradē ainavu un negatīvi ietekmē vides veselību.
- Nepietiekama kontrole no vides valsts institūciju un/vai pašvaldību puses neveicina likumdošanas prasību vides aizsardzības jomā efektīvu ieviešanu. Lai gan daudzu dabas kapitālā ietilpstošo elementu aizsardzību teorētiski nodrošina dažādi normatīvie akti, tomēr praksē vājā normatīvo aktu prasību ieviešana kavē uzstādīto politikas mērķu sasniegšanu un nodara būtisku kaitējumu dabas kapitālam. Kā piemēri jāmin nelikumīga būvniecība, ja tās rezultātā tiek iznīcināti vērtīgi biotopi, rūpniecisko atkritumu un notekūdeņu nelikumīga un prasībām neatbilstoša apsaimniekošana, malu zvejniecība. Augsnes, kā arī virszemes ūdeņu kvalitāti negatīvi ietekmē pretlikumīgi pieslēgumi naftas produktu transporta cauruļvadiem.
- Strukturālās tendences tautsaimniecības attīstībā, kā arī negatīvās atšķirības reģionālajā ekonomiskā attīstībā, izraisa izmaiņas tradicionālajā dabas un kultūrainavā – lauksaimniecībā izmantojamo zemju aizaugšana, lauku viensētu un lauksaimniecībā kādreiz izmantoto ēku pamešana, degradētas teritorijas (bijušie rūpnieciskās ražošanas objekti), kailcirtes, apbūves intensīva attīstība Rīgas tuvumā, kā arī antropogēno slodžu maz ietekmētās dabas teritorijās kā piekrastes kāpu joslā un ap iekšzemes ūdensobjektiem ainaviski pievilcīgās vietās.
- Pārrobežu piesārņojums apdraudējumu rada lielākoties virszemes ūdeņu resursiem (Daugavas un Lielupes baseinā), kā arī ietekmē gaisa kvalitāti pierobežas rajonos

(piemēram, netālu no Mažeikiem vai Akmenes, kas atrodas Lietuvas teritorijā). Pārrobežu negatīvā ietekme ir iespējama arī attiecībā uz piekrastes biotopiem (kuģu avāriju vai naftas produktu noplūdes gadījumā no Būtiņģes termināla), kā arī bioloģisko daudzveidību upju krastos, ja upes ietekmē kaimiņvalstīs realizētām morfoloģiskās izmaiņas.

5.2. Vides aizsardzības uzdevumi politikas plānošanas dokumentos

Lai formulētu SIVN uzdevumus, tika analizēti šādi ES un Latvijas vides politikas plānošanas dokumenti: Latvijas Ilgtspējīgas attīstības pamatnostādnes, Nacionālais vides politikas plāns 2004. – 2008. gadam, ES Ilgtspējīgas attīstības stratēģija un ES Sestās vides rīcības programma. Šajos stratēģiskajos dokumentos minētās vides prioritātes skatīt 1. pielikumā. Jāuzsver, ka dažādos dokumentos vides politikas uzdevumi ir izvirzīti pēc atšķirīgiem principiem: vienos pēc tautsaimniecības nozarēm, citos pēc dabas kapitāla jomām vai slodzēm. Šie uzdevumi atšķiras arī pēc sava uzstādījuma, bet praktiski neviens no tiem neizvirza precīzu laika griezumam vai indikatoru mērķu sasniegšanai.

Kopsavilkumā var izvirzīt šādus vides politikas uzdevumus, kas ir kopīgi gan Latvijas, gan ES vides politikas plānošanas dokumentos:

- **Vides politikas integrēšana nozaru politikās,**
- **Vides izmaksu iekļaušana** preču un pakalpojumu cenās,
- **Klimata pārmaiņas:** samazināt CO₂ emisijas un palielināt tīrās enerģijas iegūvi un izmantošanu,
- **Ilgtspējīga resursu apsaimniekošana:** Paaugstināt resursu izmantošanas efektivitāti, samazināt atkritumu apjomus un palielināt otrreizējo pārstrādi,
- **Daba un bioloģiskā daudzveidība:** bioloģiskās daudzveidības saglabāšana un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana,
- **Vides veselība:** jānodrošina droša un veselību neapdraudoša vide pašreizējai un nākamajām paaudzēm, tai skaitā ķīmisko risku samazināšana,
- Citi politikas mērķi.

5.3. Sabiedrības viedoklis par prioritārajām vides aizsardzības problēmām

SIVN uzdevumu izvirzīšanā, būtiski ir ņemt vērā sabiedrības viedokli par vides problēmām un vides politikas prioritātēm.

Sabiedrības viedokli atspoguļo socioloģiskās aptaujas. Latvijā pēdējo gadu laikā ir veikts viens pētījums par sabiedrības viedokli par vides aizsardzības problēmām. 2004.gada decembra Eurobarameter pētījumā „Eiropas iedzīvotāju attieksme pret vidi” tika konstatēts, ka 89% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka lēmumu pieņēmējiem, vides aspekti ir jāņem vērā pieņemot lēmumus tādās jomās kā ekonomika un nodarbinātība. Atbilstoši šim pētījumam, Latvijas iedzīvotāji par galvenajām vides problēmām uzskata:

- Ūdens piesārņojumu – 52%
- Gaisa piesārņojumu – 51%
- Cilvēku izraisītas katastrofas (naftas noplūdes, rūpnieciskie negadījumi u.tml.) – 41%
- Ķīmisko vielu ietekmi uz veselību – 36%
- Augošo atkritumu apjomu – 36%
- Klimata izmaiņas – 28%
- Dabas katastrofas – 26%
- Dabas resursu izsmelšanu – 24%
- Lauksaimnieciskais piesārņojums (pesticīdi, mākslīgais mēslojums) – 24%
- GMO izmantošanu lauksaimniecībā – 23%
- Piesārņojumu pilsētās (sastrēgumi, zaļās zonas trūkums, piesārņojums) – 15%
- Bioloģiskās daudzveidības samazināšanos – 14%
- Transporta modeļu radītās problēmas (privātā transporta pieaugums, autoceļi, aviotransports) – 11%
- Trokšņa piesārņojumu – 7%
- Patēriņa modeļus – 6%

Pētījums norāda uz to, ka problēmu nozīmīgums ir saistīts ar iedzīvotāju antropocentrisko uztveri par prioritāram izvirzot tās problēmas, kuru nelabvēlīgo iedarbību iedzīvotājiem iespējams izjust nepastarpināti un salīdzinoši īsā laika posmā (gaisa un ūdens piesārņojums, cilvēku izraisītas dabas katastrofas, onkoloģiskas saslimšanas saistībā ar ķīmisko piesārņojumu).

Būtiska iezīme sabiedrības viedoklim ir tāda, ka kā problēmas visbiežāk tiek minētas sociāli ekonomisku procesu sekas, piemēram, gaisa piesārņojums, taču salīdzinoši maznozīmīgas iedzīvotājiem ir šķītušas transporta modeļu radītās problēmas vai patēriņa modeļi, kas ir gaisa piesārņojuma izraisītie faktori.

Lai veicinātu sabiedrības viedokļa integrēšanu SIVN uzdevumu formulēšanā, SIVN izstrādātāji 2006. gada 20. februārī organizēja sākotnējo sabiedrisko apspriedi, kuras laikā tika apspriesti izvirzītie SIVN uzdevumi. Tajā piedalījās pārstāvji vides NVO, Vides ministrijas, Latvijas vides ģeoloģijas un meteoroloģijas aģentūras, kā arī Vides pārraudzības valsts biroja. Dalībniekiem nebija būtisku pretenziju pret izvirzītajiem SIVN uzdevumiem un kā būtiskas tika minētas tādas problēmas kā virszemes ūdeņu eitrofikācija un dabas resursu neefektīva izmantošana.

5.4. SIVN uzdevumi Nacionālajam attīstības plānam

Novērtējumam ir izmantota stiprās ilgtspējības pieeja, tādēļ par galveno NAP SIVN uzdevumu tiek uzskatīts **nodrošināt dabas kapitāla nesamazināšanos**. Taču lai veiktu NAP īstenošanas pilnvērtīgu ietekmes uz vidi novērtējumu, nepieciešams izvirzīt arī citus specifiskākus uzdevumus. Līdz ar to, balstoties uz augstāk minēto nacionālo un starptautisko vides politikas dokumentu mērķiem, esošās situācijas analizē un nulles scenārijā identificētajām vides problēmām, to virzošajiem spēkiem, kā arī sabiedrības viedokli par būtiskākajiem vides aspektiem, ir izvirzīti sekojošie NAP SIVN uzdevumi:

1. **Vides politikas integrācija:** integrēt vides aspektus citu nozaru politikās un to instrumentos, t.s. nodrošinot vides (ārējo) izmaksu iekļaušana preču un pakalpojumu cenās un ekonomiskās izaugsmes atsaisti no resursu patēriņa un emisijām;
2. **Ilgspējīga dabas resursu apsaimniekošana:** palielināt dabas un enerģētisko resursu izmantošanas efektivitāti (eko-efektivitāti), samazināt atkritumu apjomus un palielināt otrreizējo pārstrādi;
3. **Iedzīvotāju vides apziņas veidošana:** izglītot un paaugstināt par vides un saimniecisko procesu mijiedarbību un saistību ar veselību un veicināt iedzīvotāju atbildīgu attieksmi pret dabas resursiem;
4. **Pētniecības attīstība:** attīstīt pētniecību vides ziņā efektīvāku tehnoloģiju izveidei;
5. **Bioloģiskā daudzveidības saglabāšana:** samazināt pretrunas starp bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un teritoriju intensīvu izmantošanu, nodrošināt bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu saglabāšanu un atjaunošanu;
6. **Ūdeņu kvalitātes uzlabošana:** Veicināt virszemes ūdeņu eitrofikācijas samazināšanu, nodrošinot visu veidu notekūdeņu attīrīšanu un samazinot izkļiedēto piesārņojumu ar barības vielām
7. **Gaisa kvalitātes nodrošināšana:** nodrošināt gaisa kvalitātes robežlielumu nepārsniegšanu (it īpaši lielākajās pilsētās);
8. **Tradicionālās kultūrainavas saglabāšana:** veicināt tradicionālās kultūrainavas saglabāšanu laukos, nodrošinot degradēto un piesārņoto teritoriju sanācību, pļavu apsaimniekošanu u.tml.
9. **Pārrobežu piesārņojuma ierobežošana:** samazināt pārrobežu negatīvas ietekmes¹⁶ uz vidi, it īpaši ūdens resursu un gaisa aizsardzībā

¹⁶ Pārrobežu ietekme - jebkura paredzētās darbības izraisīta ietekme teritorijā, kas pakļauta ietekmētās valsts jurisdikcijai, ja šīs ietekmes fiziskais cēlonis pilnībā vai daļēji atrodas Latvijas jurisdikcijā esošā teritorijā (Likums „Par ietekmes uz vidi novērtējumu”)

10. **Vides veselības veicināšana:** nodrošināt drošu un cilvēku veselību neapdraudošu vidi pašreizējai un nākamajām paaudzēm.

Papildus šiem minētajiem uzdevumiem kā horizontāls uzdevums ir jāizvirza labas pārvaldības nodrošināšana. Tas saistīts ar likumdošanas un NAP risināmo uzdevumu, kā arī nozaru politikas plānošanas dokumentu ieviešanu. Vērtējot NAP būtisko ietekmi uz vidi, tika izdarīts pieņēmums, ka visi NAP iekļautie risināmie uzdevumi tiks ieviesti.

6. NAP būtiskās ietekmes uz vidi vērtējums un rīcības negatīvās ietekmes mazināšanai

Šajā sadaļā, balstoties uz izvēlēto metodiku (Vides pārskata 3. nodaļa) un izvirzītajiem SIVN uzdevumiem (5. nodaļa), ir analizētas NAP ietvaros izvirzītā stratēģiskā mērķa, izaugsmes modeļa, dzīves kvalitātes koncepcijas, kā arī NAP prioritāšu, rīcības virzienu un risināmo uzdevumu būtiskās ietekmes uz vidi, kā arī sniegti ieteikumi negatīvo ietekmju novēršanai vai mazināšanai.

6.1. Dzīves kvalitāte un izaugsmes modelis: cilvēks pirmajā vietā

NAP stratēģija ir balstīta uz valsts izaugsmes modeli „Cilvēks pirmajā vietā”, dzīves kvalitātes koncepciju un NAP stratēģisko mērķi.

Valsts izaugsmes modeļa „Cilvēks pirmajā vietā” pamatā ir uz cilvēku centrēta pieeja un valsts izaugsmes scenārijs, kas paredz nepārtrauktu, ātru un visos līmeņos sabalansētu attīstību, izmantojot Latvijas salīdzinošās priekšrocības un izvirzot rīcībā esošajiem resursiem atbilstošu kopēju valsts ilgtermiņa attīstības mērķi, kopumā virzoties uz zināšanu ekonomiku. Latvijas izaugsmes modelis nosaka, ka cilvēks un tā zināšanas ir attīstības stūrakmeņi. Tas ir būtiski, lai norādītu, ka Latvijas attīstības nākotne ir cilvēku un zināšanu intensīvās nozarēs, nevis dabas resursu intensīvā izmantošanā.

NAP dzīves kvalitātes koncepcija nosaka tos galvenos valsts ekonomiskās, sociālās un politiskās vides aspektus, kas jānodrošina cilvēku dzīves kvalitātes pieauguma nodrošināšanai.

NAP stratēģiskais mērķis „Izglītība un zināšanas tautsaimniecības izaugsmei un tehnoloģiskai izcilībai”, kā arī trīs prioritātes – „Izglītots un radošs cilvēks”, „Uzņēmumu tehnoloģiskā izcilība un elastība”, „Zinātnes un pētniecības attīstība” nosaka NAP galvenos rīcības virzienus.

Šajā sadaļā ir vērtēta šo trīs elementu saikne un atbilstība SIVN izvirzītajiem uzdevumiem, taču netiek vērtēta šo trīs elementu savstarpējā saskaņotība.

NAP mērķi / SIVN uzdevumi	Izaugsmes modelis	Dzīves kvalitātes koncepcija	NAP stratēģiskais mērķis un prioritātes
1. Vides politikas integrācija	√ Atbilst Cilvēka dzīves kvalitātes pieaugums ir izvirzīts kā valsts izaugsmes mērķis. Dzīves kvalitāte ietver arī vides kvalitāti, kuras nodrošināšanai nepieciešama vides politikas integrācija	√ Atbilst Koncepcija ietver vides kvalitāti, kā arī pievilcīgu telpu, kuras nodrošināšanai nepieciešama vides politikas integrācija	? Neskaidra Nav iespējams konstatēt atbilstību vai neatbilstību
2. Ilgtspējīga dabas resursu apsaimniekošana	√ Atbilst Izaugsmes scenārijs nav balstīts uz dabas resursu intensīvu izmantošanu	√ Atbilst Virzība uz zināšanu ekonomiku veicinās materiālo resursu relatīvās nozīmes samazināšanos izaugsmes nodrošināšanā	√ Atbilst Virzība uz zināšanu ekonomiku un tehnoloģiskā izcilība veicina dabas resursu efektīvu izmantošanu
3. Iedzīvotāju vides apziņas veidošana	√ Atbilst Iedzīvotāju zināšanas un to prasmīga izmantošana ir atzītas par galveno izaugsmes resursu	√ Atbilst Izglītības kvalitātes uzlabošana un mūžizglītības attīstība ir viens no nosacījumiem dzīves kvalitātes nodrošināšanā	√ Atbilst Zināšanas kā valsts stratēģiskā bagātība un iedzīvotāju izglītības līmeņa un prasmju paaugstināšana visa mūža garumā veicinās vides apziņas

			paaugstināšanos
4. Pētniecības attīstība	√ Atbilst Pētniecība ir atzīta par modeļa īstenošanas priekšnoteikumu	√ Atbilst Tiks veicināta pētniecība un zinātnes attīstība, lai veicinātu virzību uz zināšanu ekonomiku	√ Atbilst Tiks veicināta zinātnes un pētniecības attīstība
5. Bioloģiskā daudzveidības saglabāšana	? Neskaidra „Ātra attīstība” varētu būt pretrunā ar šo mērķi, tomēr „sabalansēta attīstība” norāda par nepieciešamību sabalansēt ekonomisko izaugsmi ar bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu	√ Atbilst Bioloģiskā daudzveidība ir viens no vides kvalitāti raksturojošiem rādītājiem, savukārt vides kvalitāte atzīta par svarīgu dzīves kvalitātes elementu	? Neskaidra Nav iespējams konstatēt atbilstību vai neatbilstību
6. Ūdeņu kvalitātes uzlabošana	√ Atbilst Cilvēka dzīves kvalitātes saistīta ar vides kvalitāti	√ Atbilst Kvalitatīva dabas vide tiek minēta kā stīrpā puse materiālās labklājības veicināšanā un vides kvalitāte atzīta par svarīgu dzīves kvalitātes elementu	√ Atbilst Tehnoloģiska izcilība ir saistīta ar dabas resursu efektīvu lietošanu un samazina negatīvo slodzi uz vidi
7. Gaisa kvalitātes nodrošināšana	√ Atbilst Cilvēka dzīves kvalitātes saistīta ar vides kvalitāti	√ Atbilst Kvalitatīva dabas vide tiek minēta kā stīrpā puse materiālās labklājības veicināšanā, un vides kvalitāte atzīta par svarīgu dzīves kvalitātes elementu	√ Atbilst Tehnoloģiska izcilība ir saistīta ar dabas resursu efektīvu lietošanu un samazina negatīvo slodzi uz vidi
8. Tradicionālās kultūrainavas saglabāšana	? Neskaidra Ainava netiek minēta kā izaugsmes modeļa sastāvdaļa, taču paredzētās izmaiņas tautsaimniecības struktūrā var veicināt izmaiņas tradicionālajā kultūrainavā	? Neskaidra Ainava netiek minēta kā dzīves kvalitātes nodrošināšanas nosacījums, taču pievilcīga telpa darbam, dzīvei un atpūtai gan šai, gan nākamajām paaudzēm ir izvirzīta kā uzdevums	? Neskaidra Nav iespējams konstatēt atbilstību vai neatbilstību
9. Pārrobežu piesārņojuma ierobežošana	? Neskaidra Problēmnostādne modelī nav pieminēta	? Neskaidra Ir norādes uz nepieciešamību pastāvīgi apzināt stabila uzplaukuma risku avotus un mazināt to ietekmi – tas var tikt attiecināts arī uz vides pārrobežu risku samazināšanu	? Neskaidra Nav iespējams konstatēt atbilstību vai neatbilstību
10. Vides veselības veicināšana	? Neskaidra Cilvēka dzīves kvalitātes ir saistīta ar vides kvalitāti. Tomēr nav iekļauts princips par starppaaudžu taisnīgumu	√ Atbilst Dzīves kvalitāte nav savienojama ar sliktu iedzīvotāju veselības stāvokli, tādēļ jāveicina arī vides veselība	? Neskaidra Nav iespējams konstatēt atbilstību vai neatbilstību
Apzīmējumi: √ - saskaņots, x – nesaskaņots, ? – neskaidrs			

Secinājumi

Izvērtējot Valsts izaugsmes modeļa, dzīves kvalitātes koncepcijas un NAP stratēģiskā mērķa atbilstību SIVN izvirzītajiem uzdevumiem, var secināt, ka:

- Tie ir sekmēs dabas resursu ilgtspējīgu apsaimniekošanu, iedzīvotāju vides apziņas paaugstināšanu, vides pētniecības attīstību, ūdeņu kvalitātes uzlabošanu un gaisa kvalitātes nodrošināšanu;
- To ietekme uz pārrobežu piesārņojumu un tradicionālās kultūrainavas saglabāšanu ir neskaidra;
- Izaugsmes modelis kopumā varētu atstāt pozitīvu ietekmi uz dabas kapitālu, taču neskaidra ir ar modeļa īstenošanu saistītā ietekme uz bioloģisko daudzveidību, tradicionālās kultūrainavas saglabāšanu, pārrobežu piesārņojumu un vides veselību;
- Ietekme uz dabas kapitālu, ko radīs virzība uz NAP stratēģiskā mērķa sasniegšanu, ir neskaidra, tādēļ šī ietekme ir jāvērtē, balstoties uz NAP rīcības virzieniem un risināmiem uzdevumiem.

6.2. NAP rīcības virzieni, priekšnosacījumi un risināmie uzdevumi

Šī sadaļa aptver NAP rīcības virzienu un priekšnosacījumu, kā arī to risināmo uzdevumu īstenošanas tiešo un netiešo, sekundāro, paredzētās darbības un citu darbību savstarpējo un kopējo ietekmi, īstermiņa, vidēji ilgu un ilglaicīgu ietekmi, kā arī pastāvīgo pozitīvo un negatīvo ietekmi uz dabas kapitālu (izteikts SIVN uzdevumos), kā arī ietekmi uz cilvēkiem, viņu veselību, materiālajām vērtībām, kultūras, arhitektūras un arheoloģisko mantojumu.

Veicot NAP iekļauto rīcības virzienu un priekšnosacījumu sākotnējās ietekmes uz vidi izvērtējumu, tie tika sadalīti divās grupās: rīcības virzieni ar būtisku ietekmi uz vidi un rīcības virzieni ar nebūtisku ietekmi uz vidi. Izvērtējuma rezultātā pēc kritērijiem, kuru apraksts dots SIVN metodiku aprakstošajā nodaļā, būtiska ietekme uz vidi tika konstatēta saistībā ar septiņu rīcības virzienu īstenošanu. Zemāk sniegts detalizēts apraksts par šo rīcības virzienu ietekmi uz SIVN uzdevumiem un veicamie pasākumi negatīvo ietekmju novēršanai, mazināšanai vai pozitīvo ietekmju pastiprināšanai. Arī rīcības virzieni ar nebūtisku ietekmi uz vidi ir apskatīti sadaļā 6.2.2., taču to izvērtējums nav tik detalizēts.

6.2.1. Rīcības virzieni, kuru īstenošana ir saistīta ar būtiskām ietekmēm uz vidi

Šajā sadaļā tiek analizēta to septiņu rīcības virzienu īstenošanas ietekme, kuru īstenošanas ietekme uz vidi tika atzīta kā būtiska.

Rīcības virziens: 2.1. Lietišķās zinātnes rezultātu komercializācija, inovācijas un tehnoloģiju pārnese

Šis rīcības virziens ir vērsts uz lietišķo pētījumu un inovāciju pielietošanu tautsaimniecībā, tādējādi veicinot Latvijas uzņēmumu starptautisko konkurētspēju.

Izvērtējums

Šis rīcības virziens radīs netiešu pozitīvu ietekmi uz vidi saistībā ar efektīvāku un Latvijas apstākļiem piemērotu tehnoloģisko paņēmieni pielietošanu. Jaunu tehnoloģiju un inovāciju pielietošana ražošanā un plašāk tautsaimniecībā parasti ir saistīta ar uzlabojumiem produktu dizainā, ražošanas tehnoloģijās un uzņēmuma vadībā, kas ir vērsti uz resursu izmantošanas intensitātes un atkritumu apjomu samazināšanu, kā arī radīto emisiju un bīstamu vielu izmantošanas ierobežošanu. Taču tehnoloģiju pielietošana (piemēram, gēnu inženierija, atomenerģija) potenciāli var negatīvi ietekmēt citu ilgtspējīgas attīstības kapitāla formu attīstību. Tāpēc būtiski ir veikt jauno tehnoloģiju pilnu risku novērtējumu un izmantot piesardzības principu attiecībā uz vidi un cilvēku veselību.

Nemot vērā Latvijas ierobežoto kapacitāti jaunu tehnoloģiju radīšanā, būtiska nozīme šajā rīcības virzienā būs jaunu tehnoloģiju absorbcijai un pārnesei uz Latvijas uzņēmumiem no ārvalstīm, kur pētniecības institūciju loma saistīta ar tehnoloģiju aprobāciju Latvijas situācijai. Sagaidāms, ka pieprasījums veicinās tādu tehnoloģiju pārnesei, kas paredz atjaunojamo energoresursu plašāku izmantošanu tautsaimniecībā un esošo dabas resursu efektīvāku izmantošanu.

Ierosinājumi

Saistībā ar jaunu tehnoloģiju absorbciju un pārnesi uz Latvijas uzņēmumiem no ārvalstīm, sadaļu nepieciešams papildināt, īpaši uzsverot, ka nepieciešams veicināt labāko pieejamo tehnisko paņēmieni ieviešanu un pārnesi. Lai gan jaunas tehnoloģijas lielākoties ir efektīvākās resursu patēriņa ziņā, tomēr vērtējot pilnu dzīves ciklu Latvijā pašlaik tiek pielietota tikai neliela daļa no ārvalstīs aprobētiem un pielietotiem labākajiem pieejamiem tehniskiem paņēmieniem (LPTP). LPTP ir atzīti par tādiem, kuru ieviešana nodrošina efektīvu dabas resursu izmantošanu; izmanto vielas, kuras ir mazāk bīstamas cilvēku dzīvībai, veselībai un videi; veicina ražošanas procesā radīto un izmantoto vielu otrreizēju izmantošanu un atkritumu pārstrādi; ievēro ražošanas procesā izmantojamo izejvielu, arī ūdens, patēriņu un tehnoloģijas energoefektivitāti; novērš vai līdz minimumam samazina emisijas risku un tās ietekmi uz cilvēku veselību vai vidi u.c. (Likums „Par piesārņojumu”, 21.pants).

Attiecībā uz jaunu produktu radīšanu un jaunu tehnoloģiju izmantošanu, pirms to ieviešanas praksē jāizmanto piesardzības princips, cik iespējams, samazinot antropogēno slodzi, kas rodas vai var rasties tehnoloģisko paņēmieni pielietošanas rezultātā. Atbilstoši šim principam jāpiemēro piesardzības pasākumi, ja darbība rada draudus cilvēka veselībai vai videi, pat ja zinātniskie pētījumi vēl nav pilnībā apstiprinājuši, kādi ir vides kvalitātes pasliktināšanās cēloņi. Lai pamatotu tādu pasākumu nepieciešamību, pietiek ar zemāka līmeņa kaitīguma pierādījumu, ja gaidīšana uz augstāka līmeņa kaitīguma pierādījumiem var radīt būtisku vai neatgriezenisku kaitējumu cilvēka veselībai un/vai videi. Tas saistīts ar to, ka ekosistēmu nestspēju un sakarības starp slodzēm un dabas kapitālu precīzi nav iespējams noteikt. Šī principa piemērošana ļauj saglabāt lielāku rīcības brīvību, kas ir viens no ilgtspējīgas ekonomikas pamatprincipiem.

Papildus nepieciešamas paredzēt risināmo(s) uzdevumu(s) ekoloģiski efektīvu (eko-efektīvu) tehnoloģiju jeb vides tehnoloģiju radīšanai un pielietošanas veicināšanai. Šādas tehnoloģijas varētu mazināt apkārtējai videi nodarīto kaitējumu, tajā pašā laikā sekmējot konkurētspēju un tautsaimniecības izaugsmi. Būtiskākie šķēršļi daudzu potenciāli nozīmīgu vides tehnoloģijas izmantošanai saistīti ar iespēju trūkumu nomainīt ierastās tehnoloģijas un finansējuma trūkumu. Vides tehnoloģiju attīstīšanu, kuru pamatā ir Eiropas Savienības Vides tehnoloģiju rīcības plāns¹⁷, var veicināt, izmantojot tirgus instrumentus, kā arī ar politikas iniciatīvām. Pasaules tirgus videi draudzīgām precēm un pakalpojumiem ir strauji augošs un apjomīgs: 2003. gadā tas tika novērtēts par vairāk nekā EUR 500 miljardiem – apjoms, kas pielīdzināms aerokosmiskajai un farmācijas rūpniecībai – un tas turpina pieaugt par apmēram 5% gadā¹⁸. Tā kā šī ir jauna un augoša nozare, Latvija pasaules tirgū var iegūt nozīmīga virzītājspēka priekšrocības. Tomēr jāņem vērā, ka konkurence pasaulē, tai skaitā Eiropas Savienībā pieaug. ES ir vadībā dažās vides tehnoloģiju jomās, piemēram, vēja enerģijas jomā, un 2004. gada pavasara Eiropadomē tika apstiprināts Vides tehnoloģiju rīcības plāns¹⁹ (VTRP), kas aicina dalībvalstis atbalstīt vides tehnoloģiju attīstīšanu. Plānots, ka NAP īstenošanas periodā arī Latvija izstrādās un ieviesīs nacionālo Vides tehnoloģiju rīcības plānu.

Rīcības virziens: 2.2. Zināšanu pielietošana uzņēmumu konkurētspējas palielināšanai

Šajā rīcības virzienā galvenais uzsvars tiek likts un uzņēmumu tehnoloģiskās kompetences palielināšanu un jaunu eksporta tirgu apgūšanu dažādās tradicionālajās un jaunās ražošanas un pakalpojumu nozarēs.

Izvērtējums

¹⁷ Atbilstoši “Nacionālās inovāciju programmas 2003.-2006.gadam” rīcības plānam 2005. gadam VidM līdz 2005.gada beigām bija jāizstrādā Vides tehnoloģiju rīcības programma.

¹⁸ European Committee of Environmental Technologies Suppliers Associations pārstāvja Adriana Wilkes (Adrian Wilkes) uzstāšanās 2004. gada Zolajā nedēļā, 2004. gada jūnijā.

¹⁹ Komisijas paziņojums „Tehnoloģiju veicināšana ilgtspējīgai attīstībai: Eiropas Savienības Vides tehnoloģiju rīcības plāns” (KOM(2004) 38 galīgais, 28.1.2004.).

Rīcības virzienā (2. risināmais uzdevums) uzskaitītās nozares²⁰, kurām tiek pievērsta galvenā uzmanība, var būtiski palielināt slodzi uz vidi: Tādu nozaru kā kokapstrāde, mašīnbūve, elektronika, pārtikas ražošana un farmācija attīstība var radīt papildus slodzes uz dabas resursiem, palielināt emisijas, bīstamo ķīmisko vielu un atkritumu apjomus. Arī pakalpojumu jomā, piemēram, transporta un tūrisma pakalpojumiem ir būtiska ietekme uz vidi, jo palielinās SEG un veselībai kaitīgu vielu emisijas, ūdens patēriņš, atkritumu apjoms u.tml.

Uz eksportu orientēta ekonomika ir saistīta ar pieaugošu slodzi uz vidi. Tas saistīts gan ar pieaugošu preču transportu, iepakojumu un ķīmisko savienojumu izmantošanu (piemēram, konservanti pārtikas produktos). Turklāt uz eksportu orientēta ražošana parasti saistās ar lielapjoma intensīvu ražošanu, kas, piemēram, lauksaimniecībā nozīmē monokultūru audzēšanu izmantojot vairāk lauksaimniecības ķīmikāliju, tiek palielinātas preču transportēšanas radītās slodzes u.tml. Lielapjoma ražošana, it īpaši iesaistoties „globālajās piegādes ķēdēs”, apgrūtina ražotāju elastību, tādējādi ierobežojot to iespējas ieviest jaunākās vides tehnoloģijas un ekodizainu.

Rīcības virziena ietekme uz ainavu vērtējama divējādi. Jaunu ražotņu attīstība, tūrisma pieaugums un transporta plūsmu intensifikācija var veicināt ainavas degradāciju. Savukārt, ja ražošanas attīstība tiek sasaistīta ar degradēto teritoriju izmantošanu un revitalizāciju, tad ietekme uz ainavu būs pozitīva.

Pozitīvi, ka kā viens no risināmiem uzdevumiem ir izvirzīts ES vidējo produktivitātes rādītāju sasniegšana tradicionālajās nozarēs, jo pašreizējā ražošanas produktivitāte ir zema, proti, vienas preču vienības saražošanai tiek izmantots salīdzinoši daudz dabas resursu. Tomēr jāņem vērā efekts, ka slodzes uz vidi absolūtā izteiksmē palielināsies, jo produktivitātes paaugstināšana un attiecīgs konkurētspējas pieaugums bieži saistās ar ražošanas apjomu un resursu izmantošanas palielināšanos.

Ražotāju pārstāvniecības pieaugums starptautiskajos tirgos veicinās dažādu produktu ražošanas kvalitātes vadības sistēmu ieviešanu uzņēmumos, kas netieši veicinās slodzes uz vidi samazināšanos – uzlabojoties ražošanas procesa kontrolei un samazinoties negadījumu, noplūžu u.tml. riskiem. Rīcības virziena ieviešana potenciāli veicinās arī vides vadības sistēmu ieviešanu uzņēmumos.

Kumulatīvā ietekme uz bioloģisko daudzveidību, gaisa kvalitāti, klimata pārmaiņām, vides veselību un tradicionālo ainavu vērtējama kā negatīva.

Ierosinājumi

Kā viens no Latvijas uzņēmumu eksporta spējas pieauguma nosacījumiem ir arī piedāvāto produktu ekoloģiskais sniegums, tādēļ būtiska ir ne tikai kvalitātes vadības sistēmu, bet arī vides pārvaldības sistēmu ieviešana (piemēram, EMAS, ISO 14 001) uzņēmumos. Risināmie uzdevumi jāpapildina, norādot, ka veicināma gan kvalitātes vadības, gan vides pārvaldības sistēmu ieviešana uzņēmumos. Šāds uzstādījums izriet arī no 2.2. rīcības virziena nepieciešamības aprakstošās daļās. Līdzīgi nepieciešams palielināt Latvijas uzņēmumu skaitu, kuru produktiem ir piešķirti daudzkritēriju ekomarķējumi (piemēram, ES Ekopuķīte) vai vienkritēriju ekomarķējumi (piemēram, ES vienotais bioloģiskās produkcijas logotips, Mežu pārvaldības padomes sertifikāts u.c.).

Negatīvās ietekmes uz vidi mazināšanai būtiski ir nodrošināt vides aspektu integrēšanu nozaru (īpaši rīcības virzienā par prioritārām atzīto un uz eksportu orientēto) politikās un ārējo jeb vides izmaksu iekļaušanu preču un pakalpojumu cenā.

Rīcības virziens: 2.5. Dabas un enerģētisko resursu ilgtspējīga un efektīva izmantošana

Šis rīcības virziens ir vērst uz dabas un enerģētisko resursu izmantošanas efektivitātes celšanu un resursu ilgtspējīgu izmantošanu.

²⁰ IKT, kokapstrāde, mašīnbūve, elektronika, pārtikas, radošās industrijas, farmācija, biomedicīna un biotehnoloģijas, kā arī finanšu, transporta un loģistikas, medicīnas un tūrisma pakalpojumi.

Izvērtējums

Šim rīcības virzienam būtu jānodrošina tautsaimniecības radīto slodzi uz vidi samazināšanu, pievēršot īpašu uzmanību dabas un energoresursu efektīvai izmantošanai. Līdz ar to šī rīcības virziena uzdevums ir nodrošināt ilgtspējīgu ražošanas modeļu ieviešanu un novērst vai mazināt citos rīcības virzienos radīto negatīvo slodzi uz vidi. Rīcības virziena aprakstošajā pamatojuma daļā nav uzsvērtas dabas un enerģētisko resursu neefektīvā izmantošana pašlaik. Taču Latvijas Vides, Ģeoloģijas un Meteoroloģijas aģentūras veiktajā resursu plūsmas pētījumā 2004.gadā (<http://www.lva.gov.lv/produkti/rpn2004/>) attiecībā uz dabas resursu izmantošanas efektivitāti minētās vairākas būtiskas problēmas:

- Latvijā ir relatīvi augsta **dabas resursu tiešā ieejošā plūsma** (DMI) – 17,4 t/iedz., kas veidojas no dabas resursu ieguves valstī un to importa;
- **Resursu intensitāte**, kas raksturo resursu patēriņu uz IKP vienību (DMI/IKP), Latvijā ir **salīdzinoši augsta** – 8,1 kg/Ls jeb 4,8 kg/Eur. SVID analizē kā vājā puse izcelta zemā energoefektivitāte.
- **Resursu produktivitāte**, kas izteikta kā radītā iekšzemes kopprodukta vērtība pret resursu ieejošās plūsmas daudzumu (IKP/DMI) ir 209 Eur/t, kas ir **ļoti zems** rādītājs salīdzinot ar Rietumeiropas valstu resursu produktivitāti, kur tā ir vidēji 1 200 Eur/t. Konkurētspējīgu produkciju vidējā un ilgtermiņā spēs nodrošināt tikai energoefektīvas tehnoloģijas un efektīva dabas resursu izmantošana. Arī SVID analizē katastrofāli zemā resursu produktivitāte ir iekļauta pie „vājajām” pusēm.

Ar rīcības virziena īstenošanu saistītā dabas un energoresursu izmantošanas intensitātes samazināšana un efektivitātes paaugstināšana (tai skaitā resursu atkārtota izmantošana) ļaus samazināt tautsaimniecības radīto slodzi uz vidi, kā arī ir viens no priekšnosacījumiem konkurētspējīgas ražošanas attīstīšanai vidējā un ilgtermiņā. Taču jāvērtē ir arī tautsaimniecības nozaru radīto ietekmju uz vidi kumulatīvais raksturs, lai novērstu tā saucamo *atsitiena efektu*²¹ (*rebound effect – angļu val.*), kad palielinoties resursu izmantošanas efektivitātei, palielinās arī ražošanas apjomi un resursu patēriņš absolūtā izteiksmē. Pozitīvi vērtējams (2) risināmais uzdevums, kas veicina atsaisti starp ekonomisko izaugsmi un iedzīvotāju materiālās labklājības palielināšanos no vienas puses un dabas un energoresursu izmantošanu, no otras puses.

(1) risināmais uzdevums, kas paredz augstākas pievienotās vērtības radīšana mežsaimniecības un lauksaimniecības nozarēs, izraisīs negatīvu ietekmi uz bioloģisko daudzveidību, jo palielināsies monokultūru audzēšana, mēslošanas līdzekļu pielietošanas intensitāte un ar to saistītā barības vielu notece no lauksaimniecībā izmantotajām zemēm, tādējādi pasliktinot ūdens kvalitāti virszemes ūdenstilpēs. Augstākas pievienotās vērtības radīšana mežsaimniecības nozarē, kas saistīta gan ar meža ceļu izbūvi un monokultūru audzēšanu, ir pretrunā ar bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un medību resursu sabalansēšanu. Līdzīgi (4) risināmais uzdevums, kas saistīts ar lauksaimniecības zemju izmantošanu un biodegvielas ražošanai nepieciešamo izejvielu ražošanu, kā arī kurināmā izmantojamās biomasas ražošanu, negatīvi ietekmēs bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un atjaunošanu. Ar šo risināmo uzdevuma ieviešanu saistītā ietekme uz ainavu varētu būt pozitīva, ja lauksaimnieciskā darbība tiks izvērsta tajās lauksaimniecībā izmantojamās zemēs, kur līdz šim nekādas lauksaimnieciskās vai bioloģiskās daudzveidības

²¹ Ar *Atsitiena efektu* apzīmē patēriņa absolūto pieaugumu, kas rodas efektivitātes pieauguma un patēriņa izmaksu samazināšanās rezultātā (Musters, 1995; Alexander, 1997; Herring, 1998). Piemēram, energoefektivitātes pasākumi uzņēmumā, enerģijas zudumus samazina par 50%, taču patiesais enerģijas patēriņš tik strauji nesamazinās, jo uzņēmums sāk ražot vairāk. Atšķirību starp 50% potenciālo enerģijas ietaupījumu un patieso samazinājumu enerģijas patēriņā sauc par *Atsitiena efektu*. Šis efekts ir cieši saistīts ar ekonomikas 'pieprasījuma likumu', kas nosaka, ka cenām samazinoties, pieprasījums un attiecīgi ražošanas apjomi pieaug. Tas nozīmē, ka valdības programmai vai tehnoloģijai, kas samazina patēriņa izmaksas, ir tendence palielināt patēriņu. Taču *atsitiena efektu* var ietekmēt ne tikai finanšu izmaksas. Tas var arī būt saistīts ar laika patēriņa vai risku samazināšanos vai komforta pieaugumu. Piemēram, pasākumi, kas palielina degvielas patēriņa efektivitāti vai samazina sastrēgumus un tādējādi samazina nobrauktā kilometra izmaksas, parasti palielina nobraukto kilometru skaitu.

saglabāšanas darbības netika veiktas. Saistībā ar atjaunojamo energoresursu izmantošanas paplašināšanu, pozitīva ietekme sagaidāma arī uz gaisa kvalitāti, savukārt (6) risināmais uzdevums paredz novērst vai mazināt negatīvo ietekmi uz zemes dziļi (minerālresursu, kūdras, pazemes ūdeņu) izmantošanu.

Ierosinājumi

Šī rīcības virziena galvenie uzdevumi ir ekonomiskās izaugsmes atsaiste no resursu patēriņa palielināšanās un resursu izmantošanas efektivitātes palielināšana. Jāparedz pasākumi tautsaimniecības radīto kumulatīvo ietekmju uz vidi prognozēšanai un savlaicīgai novēršanai, nodrošinot, ka preču un pakalpojumu cenās tiek ņemta vērā aprites cikla analīze un veicināta ārējo jeb vides izmaksu iekļaušana. Tādēļ rīcības virziena īstenošanai risināmie uzdevumi būtu jāpapildina ar šādiem:

- Pilnībā ieviest „Piesārņotājs maksā” principu, preču un pakalpojumu cenās iekļaujot ar produkcijas ražošanu saistītās ārējās jeb vides izmaksas;
- Īstenot Zaļā budžeta reformu (nodokļu palielināšana dabas resursu izmantošanai un nodokļu sloga samazināšana nodarbinātajiem, videi kaitīgu subsīdiju likvidēšana un citi regulējošie pasākumi);
- Precizēt (2) risināmo uzdevumu, norādot uz nepieciešamību „veicināt labāko pieejamo tehnisko paņēmienu” izmantošanu, kā arī papildināt risināmo uzdevumu, paredzot vides tehnoloģiju ieviešanu dabas resursu ieguvē un ražošanā;
- Precizēt (3) risināmo uzdevumu, norādot, ka nepieciešams „veicināt atjaunojamo dabas resursu un alternatīvās enerģijas avotu izmantošanu siltumapgādē un elektroenerģijas ražošanā”;
- Nodrošināt energoefektivitātes paaugstināšanu enerģijas pārvades procesā un gala patēriņā, tai skaitā ražošanas procesos un māsaimniecībās;
- Papildināt (5) risināmo uzdevumu, paredzot nepieciešamību izglītot sabiedrību (patērētājus) par preču ražošanas vides aspektiem un vides veselību;
- (8) risināmo uzdevumu papildināt, norādot arī par nepieciešamību veicināt ekomarkējumu ieviešanu un zaļā iepirkuma izmantošanu valsts un pašvaldību iepirkumos.

Savukārt saistībā ar zemes kā resursa efektīvu izmantošanu, nepieciešams veicināt degradēto vietu revitalizāciju, kā arī piesārņoto vietu sanāciju.

Rīcības virziens: 5.2.1. Attīstību veicinošs energonodrošinājums

Šī rīcības virziena būtība ir nodrošināt Latvijas energoapgādes drošību un palielināt energoresursu pieejamību, kā arī paaugstināt to izmantošanas efektivitāti un samazināt nozares radīto slodzi uz vidi.

Izvērtējums

Rīcības virziena aprakstā norādīta nepieciešamība samazināt ar energoresursu izmantošanu saistīto ietekmi uz vidi, kā arī energoefektivitātes pasākumu realizēšana. Tomēr energoefektivitātes veicināšana nav minēta pie risināmajiem uzdevumiem. (2) risināmais uzdevums, kas paredz paaugstināt elektroenerģijas pašnodrošinājuma līmeni, neļauj izdarīt secinājumus par to, vai elektroenerģijas ražošanā tiks stimulēta vietējo un atjaunojamo energoresursu izmantošana vai arī uzdevums saistīts ar elektroenerģijas ražošanu, izmantojot importētos, tai skaitā fosilos, energoresursus (piemēram, ogļu dedzinātava). Tāpat (2) risināmā uzdevumā iekļautā primāro enerģijas resursu piegādes dažādošana var veicināt dabas gāzes (vienīgais piegādāts vidējā termiņā – Krievija) izmantošanas aizstāšanu ar tādu kurināmo, kas negatīvi ietekmē gaisa kvalitāti un klimata pārmaiņas.

Enerģētikas politika ir arī cieši saistīta ar klimata politiku, kas uzsvāru liek uz kopējo SEG emisiju samazināšanu. Lai nodrošinātu šo abu politiku sinerģiju, nepieciešami pasākumi energoefektivitātes un atjaunojamo energoresursu izmantošanas nodrošināšanai. Energoefektivitātes pasākumu īstenošana var samazināt kopējo pieprasījumu pēc energoresursiem. Vienlaicīgi investīcijas energoefektīvās tehnoloģijās, samazinot atkarību no naftas, arī aizsargā tautsaimniecību pret ekonomiskiem zaudējumiem, kas rodas

paaugstinoties naftas cenām. Cenu kāpums naftai un naftas produktiem pasaules tirgū rada ekonomisku stimulu atjaunojamo un vietējo energoresursu izmantošanas palielināšanai primāro energoresursu bilancē.

Tehnoloģiju attīstību enerģētikas sektorā, jo īpaši saistībā ar energoefektivitāti un atjaunojamo energoresursu izmantošanu veicina arī ES politika klimata pārmaiņu samazināšanai. Viens no instrumentiem ir 2005. gada 1. janvārī uzsāktā Emisijas kvotu tirdzniecības sistēma, kurā Latvija ir iesaistījusies.

Saskaņā ar direktīvu 2003/30/EK, likumu „Par biodegvielu” un nacionālo programmu “Biodegvielas ražošana un lietošana Latvijā (2003-2010)” Latvija ir apņēmusies stimulēt biodegvielas ražošanu un patēriņu. Biodegvielas veicināšana īpaši būtu jāveicina pasažieru pārvadājumos, tai skaitā pārvadājumos pa dzelzceļu, saglabājot dotācijas pasažieru pārvadājumiem pašreizējā līmenī. Līdzīgi apsvērumi attiecināmi arī uz citām nozarēm, kuru attīstība ir saistīta ar degvielas izmantošanu. Tomēr biodegvielas izmantošanas paplašināšana neveicinās kopējā degvielas patēriņa un transporta apjoma samazināšanos.

Vērtējot rīcības virziena kumulatīvo ietekmi, jānorāda, ka ietekme uz gaisa kvalitāti ir neviennozīmīga, jo, no vienas puses, var samazināties fosilā kurināmā patēriņš un radīt pozitīvu ietekmi uz gaisu un klimatu, taču primāro energoresursu piegādes dažādošana un ar to saistītā dabas gāzes īpatsvara samazināšana primāro energoresursu bilancē, potenciālā ogļu izmantošanas palielināšana un biodegvielas ražošana, var izraisīt lokālu gaisa kvalitātes pasliktināšanos. Attiecībā uz citām dabas kapitāla formām, potenciāli negatīva ietekme sagaidāma attiecībā uz bioloģisko daudzveidību (biodegvielas ražošanas attīstības nodrošināšanai), tradicionālo ainavu (vēja staciju uzstādīšana, jaunu HES būvniecība, elektroenerģijas pārvades tīkli). Rīcības virzienā iekļautais informācijas apjoms kopumā neļauj novērtēt sagaidāmo ietekmi uz vidi.

Ierosinājumi

Aprakstošajā daļā ieteicams iekļaut prognozes par pieprasījuma dinamiku pēc energoresursiem NAP īstenošanas periodā.

Risināmo uzdevumu ietvaros nepieciešams paredzēt pasākumus energoefektivitātes paaugstināšanai, tādejādi mazinot kopējo pieprasījumu pēc energoresursiem un attiecīgi arī slodzi uz vidi.

Nepieciešams papildināt (2) risināmo uzdevumu, norādot jāveicina elektroenerģijas pašnodrošinājums, paplašinot atjaunojamo energoresursu izmantošanu. Tas tieši sasaistās ar Latvijas apņemšanos līdz 2010. gadam nodrošināt, ka 49,3% no kopējā elektroenerģijas patēriņa tiks saražoti izmantojot atjaunojamus energoresursus.

Pie (3) risināmā uzdevuma ieteicams norādīt, kāda veida atjaunojamo energoresursu izmantošana tiks īpaši veicināta, piemēram, biomasu, vēja enerģija, biogāze. Nepieciešams šo risināmo uzdevumu saskaņot ar secinājumiem, kas izriet no Atjaunojamo energoresursu pamatnostādņiem, ko plānots apstiprināt 2006. gadā.

(4) risināmā uzdevumā biodegvielas ražošanas un plašākas pielietojuma veicināšana būtu nepieciešams detalizētākas norādes, piemēram, uzsverot, ka biodegvielas izmantošanu var veicināt jaucot biodegvielu ar fosilo degvielu. Apskatāmais uzdevums pēc būtības ir sasaistāms ar 2.4. rīcības virzienā iekļauto (4) risināmo uzdevumu („...palielināt lauksaimniecības nozares ieguldījumu kurināmā un transporta degvielu izejvielu ražošanā”).

Papildus augstāk minētajam, jāparedz pasākumi vides un sociālo izmaksu pilnīgai iekļaušanai maksā par energoresursu izmantošanu un „piesārņotājs maksā” principa ievērošanu, tādejādi veicinot godīgu konkurenci starp fosilo energoresursu un atjaunojamo energoresursu izmantošanu. Latvijas energonodrošinājuma veicināšanai ir jābūt tieši saistītai ar stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma veikšanu un rekomendāciju integrēšanu energoapgādes stratēģijā.

Rīcības virziena aprakstošajā daļā nepieciešams precizēt pēdējo teikumu, norādot, ka jāpalielina atjaunojamo energoresursu izmantošanas īpatsvars primāro energoresursu bilanci, nevis palielināt (primāro) energoresursu izmantošanu.

Rīcības virziens: 5.2.3. Multimodāla, integrēta, iedzīvotājiem pieejama un droša transporta sistēma

Šī rīcības virziena uzdevums ir izveidot efektīvu un drošu transporta sistēmu, kā arī savstarpēji integrēt dažādus transporta veidus.

Izvērtējums

Transporta sistēmas būtība ir nodrošināt iedzīvotāju, preču un pakalpojumu fizisko mobilitāti. Mobilitāte nav pašmērķis, jo transports ir nepieciešams, lai nodrošinātu pieejamību lietām un pakalpojumiem. Pakalpojumu pieejamību ietekmē arī atrašanās vieta un fiziskās mobilitātes aizstājēji (telekomunikāciju infrastruktūra, iespēja pasūtīt ar piegādi u.tml.). Šis rīcības virziens ir vērsti tikai uz transporta sistēmas uzlabošanu un nerunā par pieejamību kopumā. Uzlabojot transporta infrastruktūru, uzlabosies pakalpojumu pieejamība, radot labākus priekšnosacījumus reģionālajai attīstībai, vairāki no risināmiem uzdevumiem ir saistīti ar papildus slodzes uz dabas kapitālu radīšanu.

Rīcības virzienā paredzētā transporta infrastruktūras kvalitātes uzlabošana veicinās dažādu ar transporta sistēmu saistīto nevēlamo ietekmju uz vidi samazināšanu, kas rodas, piemēram, satiksmes negadījumu rezultātā (kaitējums cilvēku veselībai vai dzīvībai, dabas videi), veicinās gaisa piesārņojuma samazināšanos saistībā vidējā braukšanas ātruma palielināšanos un ceļu seguma uzlabošanu vai nomaiņu (otrās šķiras autoceļu asfaltēšana). Vienlaicīgi nevienā no risināmiem uzdevumiem nav minēta nepieciešamība samazināt transporta intensitāti.

Neviennozīmīga ir transporta infrastruktūras kvalitātes uzlabošanas ietekme uz autosatiksmes sastrēgumu samazināšanos, jo šī rīcība kombinācijā ar transportlīdzekļu skaita pieaugumu un dzīves modeļu maiņu izraisa transporta intensitātes palielināšanos. Piemēram, uzlabojot otrās šķiras autoceļu kvalitāti, tiek veicināta pieejamība un palielinās satiksmes intensitāte – gan pārvietojoties iedzīvotājiem, gan tūristiem. Savukārt, ostu attīstības vai paplašināšanas rezultātā varētu tikt negatīvi ietekmēta bioloģiskā daudzveidība, bet lidostu attīstība var būtiski palielināt CO₂ emisijas un trokšņa līmeni lidostas tuvumā.

(4) un (5) risināmie uzdevumi ir vērsti uz integrētas (dažādos līmeņos) un multimodālas (izmantojot dažādus transporta veidus) transporta sistēmas izveidošanu Latvijā, kas vispārīgi vērtējams pozitīvi, lai gan vairāk attiecināts uz kravu pārvadājumiem un preču piegādēm. (5) un (6) risināmie uzdevumi ir saistīti ar starptautisko kravu pārvadājumu palielināšanu un Latvijas kā tranzīta un loģistikas centra Āzijas un Eiropas preču tirdzniecības plūsmā pozicionēšanu. Tādējādi šo risināmo uzdevumu īstenošana radīs negatīvu ietekmi uz gaisa kvalitāti, pasliktinās vides veselību (troksnis, vibrācijas u.tml.). Tranzīta pārvadājumu pieaugums vienlaikus samazina satiksmes drošību uz autoceļiem, it īpaši apdzīvotās vietās un to tuvumā, bet kravu pārvadājumu intensitātes palielināšanās pa dzelzceļu traucē pasažieru pārvadājumu pa dzelzceļu nodrošināšanai.

Transporta sistēmas un infrastruktūras modernizācija palielinās transporta plūsmu, tādējādi arī palielinot transporta radītās slodzes uz vidi. Izmaksas, kas rodas šo slodžu un to seku novēršanai tiek uzskatītas par ārējām izmaksām, jo tās parasti nesedz satiksmes dalībnieki, bet sabiedrības kopumā. Vides aizsardzībā galvenais uzdevums saistībā ar transporta radītās ietekmes uz vidi novēršanu ir šo ārējo vides izmaksu iekļaušana cenās. Latvijā diemžēl nav pieejami aprēķini par transporta radītajām ārējām izmaksām. Taču aprēķini par ES-15 valstīm rāda, ka 91,5% ārējo izmaksu saistās ar autotransporta izmantošanu, 6,1% - avio, 1,9% - dzelzceļu un 0,5% - ūdens transporta izmantošanu.

Pozitīvi ir vērtējams (7) risināmais uzdevums, kas paredz sabiedriskā transporta sistēmas attīstību, veicinot sabiedriskā transporta pieejamību visos līmeņos. Kombinācijā ar transporta infrastruktūras kvalitātes paaugstināšanos ((2) risināmais uzdevums) un sabiedriskā transporta pakalpojumu kvalitātes paaugstināšanos, ietekme uz vidi, it īpaši uz gaisa kvalitāti

un klimata pārmaiņu samazināšanu, varētu būt pozitīva. Papildus jau minētajam, netieša pozitīva ietekme uz vidi ir saistīta ar sabiedriskā transporta sistēmas funkcionēšanas ieguldījumu reģionu ekonomiskajā attīstībā un nodarbinātībā, kas mazinās (vai nepalielinās) ekonomisko aktivitāšu un iedzīvotāju koncentrēšanos Rīgas reģionā.

Tomēr nav skaidrs, vai ar maršruta tīklu optimizēšanu netiek saistīta maršrutu slēgšana ekonomiski neizdevīgos pārvadājumu maršrutos. No ietekmes uz vidi viedokļa pozitīvi vērtējama ir norāde par dzelzceļa pasažieru pārvadājumu saglabāšanu. Līdzīgi pozitīvi vērtējams arī (8) risināmais uzdevums, kas paredz videi draudzīga transporta attīstību un risku samazināšanu, kas saistīti ar bīstamo kravu pārvadājumiem.

Vērtējot kumulatīvās ietekmes, būtiskākā negatīvā ietekme ir saistīta ar gaisa kvalitātes un vides veselības pasliktināšanos, kā arī negatīvu ietekmi uz klimata pārmaiņām. Transporta intensitātes palielināšanās un tranzīta plūsmu, kā arī kravu pārkraušanas palielināšanās saistīta ar izmešu palielināšanos (transportlīdzekļu dzinēju izplūdes gāzes, PM10 sīkputekļu daļiņas), kā arī ir izraisa trokšņa līmeņa paaugstināšanos (izraisa apgrūtinājumu, spriedzi, bezmiegu, arī smagākus veselības traucējumus) un saslimšanas ar gaisa piesārņojuma izraisītām elpošanas orgānu slimībām. Lai gan videi draudzīga transporta un sabiedriskā transporta attīstība veicinās gaisa piesārņojuma un SEG izmešu samazinājumu, tas nebūs pietiekami liels, un pieaugošo tranzīta plūsmu rezultātā transporta sektora negatīvā ietekme absolūtā izteiksmē palielināsies. Ņemot vērā, ka pie risināmiem uzdevumiem nav minēta jaunu autoceļu un dzelzceļa līniju izveide, tad nav sagaidāma būtiska negatīva ietekme uz bioloģisko daudzveidību un ainavu. Tomēr bioloģisko daudzveidību negatīvi var ietekmēt, piemēram, ostu un lidostu (it īpaši reģionālo) attīstība un modernizācija.

Ierosinājumi

(8) risināmo uzdevumu nepieciešams papildināt, paredzot ne tikai videi draudzīga transporta attīstību, bet arī šādu transportu atbalstošās infrastruktūras attīstību. Šajā risināmā uzdevumā iekļauto daļu „... un mazināt riskus, kas saistīti ar bīstamo kravu pārvadājumiem” nepieciešams iekļaut pie (3) risināmā uzdevuma.

Pie risināmiem uzdevumiem paredzēt nepieciešamību samazināt ar transporta intensitāti un kravu pārkraušanu un pārvadājumiem saistītās negatīvās ietekmes uz gaisa kvalitāti un vides veselību, piemēram, veicot trokšņa sienu izveidi, novirzot kravu pārvadājumus no apdzīvotām vietām u.tml.

Jānovērš transporta intensitātes palielināšanos saistībā ar transporta infrastruktūras kvalitātes uzlabošanu, nodrošinot ārējo izmaksu iekļaušana ar transportēšanu saistītajās nozarēs. Izņēmums varētu būt pasažieru pārvadāšana, it īpaši ar elektrificēto transportu, kuras attīstība un paplašināšana būtu jāveicina, lai mazinātu transporta intensitāti, ko izraisa privātā autotransporta izmantošana, it īpaši ikdienā pārvietojoties no mājām uz darba vietu un atpakaļ. Ņemot vērā, ka dzelzceļš un elektrificētais transports ir viens no videi draudzīgākajiem transporta veidiem, nepieciešams papildināt (7) rīcības virzienu, paredzot atbalstu dzelzceļa un elektrificētā transporta infrastruktūras izveidei.

Rīcības virziens: 5.2.4. Sabiedrisko pakalpojumu (ūdenssaimniecība, atkritumu apsaimniekošana, siltumapgāde u.c.) attīstība

Šī rīcības virziena būtība ir veicināt ūdenssaimniecības, atkritumu apsaimniekošanas un siltumapgādes infrastruktūras attīstību un modernizāciju.

Izvērtējums

Šajā rīcības virzienā iekļautie risināmie uzdevumi sekmēs ūdens resursu efektīvu izmantošanu, energoefektivitātes paaugstināšanos (gan samazinot siltuma zudumus pārvades procesā, gan pie gala patērētāja) un atkritumu apsaimniekošanas sistēmas pilnveidošanu. Īslaicīga negatīva ietekme uz vidi, it īpaši uz ainavu un saistībā ar transporta apjomu pieaugumu sagaidāma infrastruktūras projektu ieviešanas (būvdarbu veikšanas laikā). Ietekmes raksturs ir saistīts ar objektu atrašanās vietu, celtniecībā izmantojamajiem materiāliem un tehnoloģiskajiem paņēmieniem.

(1) un (2) risināmie uzdevumi veicinās ūdens resursu efektīvāku izmantošanu, veicinās „lietotājs maksā” principa ieviešanu un samazinās komunālo notekūdeņu radīto piesārņojumu virszemes ūdenstilpnēs, tādējādi veicinot virszemes ūdens kvalitātes uzlabošanu. Saistībā ar komunālo pakalpojumu attīstību pozitīvi jāvērtē arī (5) risināmais uzdevums, kas veicinās vides kvalitātes uzlabošanu (it īpaši virszemes ūdens kvalitātes) apdzīvotajās vietās ar nelielu iedzīvotāju skaitu.

Energoefektivitātes paaugstināšana siltumapgādes uzņēmumu sistēmās un ēku energoefektivitātes paaugstināšana, kas paredzēta (3) risināmā uzdevumā, veicinās efektīvāku energoresursu izmantošanu un SEG izmešu samazināšanu, tādējādi mazinot enerģētikas negatīvo ietekmi uz klimata pārmaiņām.

No ietekmes uz vidi viedokļa pozitīvi vērtējams arī (4) risināmais uzdevums, it īpaši saistībā ar atkritumu apsaimniekošanas sistēmas izveidošanu vietējā līmenī. Līdz šim tieši vietējā līmeņa pašvaldību nepietiekamās aktivitātes dēļ, netika nodrošināta pienācīga atkritumu (it īpaši būvniecības, lieltgabarieta) savākšana, kā rezultātā negatīvi tiek ietekmēta ainava, bioloģiskā daudzveidība.

Pozitīvās ietekmes uz vidi pastiprināšanai, nepieciešams nodrošināt sabiedrības izglītošanu par vides jautājumiem, īpaši gadījumā ar atkritumu dalītu vākšanu, un „piesārņotājs maksā” un „lietotājs maksā” principu ievērošanu.

Ierosinājumi

Pie (4) risināmā uzdevuma paredzēt nepieciešamību veidot dalīto atkritumu savākšanas (šķīrošanas) infrastruktūru, kā arī īstenot citus pasākumus atkritumu plūsmas samazināšanai un otrreizējās pārstrādes veicināšanai.

Rīcības virziens: 6.3.4. Saprātīgi izmantota un saglabāta dabas vide

Šis rīcības virziens ir vēsts uz Latvijas bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu saglabāšanu, kā arī sabiedrības iesaistīšanu vides jautājumu risināšanā.

Izvērtējums

Sagaidāms, ka rīcības virziena īstenošanas ietekme uz vidi būs pozitīva, un veicinās ilgtspējīgu dabas resursu apsaimniekošanu. Šis rīcības virziens aptver virkni uzdevumu, kuri ir vērsti uz citos rīcības virzienos radīto negatīvo seku novēršanu vai mīkstināšanu.

Tā kā rīcības virziens ir vērsti uz dabas saglabāšanu, lielāka uzmanība būtu jāpievērš īpaši aizsargājamo dabas teritoriju izveidei un uzturēšanai, un galveno slodžu uz bioloģisko daudzveidību (intensīvā mežsaimniecība un lauksaimniecība, mākslīgie aizsprosti upēs, lauksaimniecības zemju aizaugšana un nelegāla būvniecība) novēršanai. Īpaša loma ir atvēlēta sabiedrības vides izglītošanai un sabiedrības un nevalstisko organizāciju stimulēšanai aktīvi iesaistīties, tādējādi palielinot iedzīvotāju lomu dabas resursu ilgtspējīgā izmantošanā atbilstoši (2), (3) un (7) risināmajiem uzdevumiem. Tas varētu nodrošināt arī efektīvāku vides politikas ieviešanu un kontroli.

Pozitīva ietekme uz ainavu un vides veselību sagaidāma (6) risināmā uzdevuma īstenošanas rezultātā. Kopumā pozitīvi vērtējama ir visu risināmo uzdevumu ieviešanas ietekme, it īpaši uz bioloģisko daudzveidību, energoresursiem, virszemes ūdeņiem, ainavu, vides veselību.

Ierosinājumi

Ieteikums ir pastiprināt (1) risināmo uzdevumu, norādot, ka nepieciešams *nodrošināt* aizsargājamo teritoriju saglabāšanu un veicināt bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu arī ārpus aizsargajamām dabas teritorijām (piemēram, pļavās, mežos, piekrastes kāpās). Pie šī risināmā uzdevuma ieteikums paredzēt pasākumus ne tikai bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai, bet arī atjaunošanai. (7) risināmo uzdevumu papildināt, norādot, ka ne tikai jāsekmē informētība, bet arī iedzīvotāju atbildīga rīcība.

Iekļaut jaunu risināmo uzdevumu, paredzot pasākumus arī bioloģiskās lauksaimniecības veicināšanai, jo tā veicina gan dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu un vides veselību, kā arī bioloģiskās lauksaimniecības produkcijai ir augošs pieprasījums vietējā un ārvalstu tirgos.

6.2.2. Rīcības virzieni, kuru īstenošana rada nebūtisku ietekmi uz vidi

Rīcības virziens: 1.1. Kvalitatīva pamatizglītība, obligāta vidējā un pieejama augstākā izglītība

Rīcības virziens ir vērsts uz zināšanu sabiedrības attīstību un izglītības kvalitātes paaugstināšanu, lai veicinātu labklājību un valsts ekonomisko izaugsmi. Rīcības virziens paredz arī palielināt pedagogu un akadēmiskā sektora kvalifikāciju, izglītības kvalitāti un pievilcību. Īpaša uzmanība ir pievērsta inženierzinātņu un dabas zinātņu jomām, taču ir paredzēts arī panākt vides zinātņu kvalitatīvu apguvi.

Izvērtējums

Ieviešot šo rīcības virzienu, īpaši vides zinātņu kvalitatīvu apguvi, tiktu veicināta vides politikas integrācija sektoru politikās, dabas resursu ilgtspējīga apsaimniekošana un pētniecība vides jomā. Pozitīvi ir vērtējama vides izglītības iekļaušana pie nozīmīgākajām vispārējo zināšanu jomām (1) risināmā uzdevumā. Tas veicinās izpratnes un vides apziņas paaugstināšanos plašākā sabiedrības daļā. Netieša pozitīva ietekme saistīta paredzamiem uzlabojumiem vides veselības jomā saistībā ar sabiedrības vides apziņas paaugstināšanos. Vispārējā izglītības līmeņa paaugstināšana veicinās produktivitātes pieaugumu tautsaimniecībā, samazinot IKP vienības radīšanai izmantoto dabas resursu daudzumu.

Ierosinājumi

Lai pastiprinātu šī rīcības virziena pozitīvo ietekmi, nepieciešams vides izglītību un zinātņi integrēt arī citu nozaru izglītības programmās visos izglītības posmos (pamata vidējā, augstākā un mūžizglītība) un nodrošināt zinātnes nozaru savstarpējo integritāti. (7) un (8) risināmos uzdevumus jāpapildina, paredzot atbalstu arī vides zinātnes programmās.

Rīcības virziens: 1.2. Darbaspēka sagatavošana atbilstoši darba tirgus pieprasījumam

Šī rīcības virziena galvenais uzdevums ir saskaņot izglītības sistēmas piedāvājumu ar pieprasījumu un nodrošināt darbaspēka spēju pielāgoties jauniem tirgus apstākļiem. Citu starpā, tas arī paredz līdzsvarot vides zinātnes tematisko grupu apguvušo skaitu profesionālajā un augstākajā izglītībā.

Izvērtējums

Rīcības virziena īstenošanas ietekme uz vidi jāvērtē kā netieši pozitīva. Risināmo uzdevumu īstenošana veicinās un strukturālās pārmaiņas ekonomiskās attīstības modelī, kā arī mazinās nevēlamas sociālās sekas. Darbaspēka sagatavošana veicinās tehnoloģiju pārnesi un jaunu tehnoloģisko paņēmieni pielietojumu, kas saistītas ar ražošanas procesa efektivitātes un kontroles palielināšanos, tādējādi samazinot slodzi uz dabas resursu izmantošanu. Pozitīvi ir vērtējams (3) risināmais uzdevums, kas vides zinātņi raksturo kā vienu no prioritātēm. Rīcības virziena īstenošana var veicināt, it īpaši (6) risināmais uzdevums vides apziņas paaugstināšanos un līdz ar to arī uzlabot vides veselības kvalitāti.

Ierosinājumi

Lai pastiprinātu rīcības virziena pozitīvo ietekmi uz dabas kapitālu ir jāparedz vides izglītības un zinātnes integrācija arī citu izglītības un zinātnes nozaru programmās.

Rīcības virziens: 1.3. Mūžizglītība cilvēka radošā potenciāla un dzīves kvalitātes izaugsmei

Šis rīcības virziens ir vērsts uz cilvēku mūžizglītību un reģionālo izglītības iespēju atšķirību un sociālās izstumtības mazināšanu.

Izvērtējums

Rīcības virziena īstenošana veicinās vides apziņas paaugstināšanu un dos pastarpinātu ietekmi vides veselības uzlabošanā. Palielinoties iedzīvotāju izglītības līmenim, ir iespējams samazināt reģionālās atšķirības, kā arī radoties jauniem alternatīviem nodarbinātības veidiem lauku reģionos, var mazināties ar dabas resursu intensīvu izmantošanu saistītas ekonomiskās aktivitātes, piemēram, mežu izciršana. Izglītības pieejamības veicināšana daudzveidīgās formās kopumā veicina cilvēkkapitāla attīstību, mazinot vai nepalielinot slodzi uz dabas kapitālu.

Ierosinājumi

Lai pastiprinātu rīcības virziena pozitīvo ietekmi uz dabas kapitālu ir jāparedz vides izglītības un zinātnes integrācija arī citu nozaru apmācības programmās.

Rīcības virziens: 1.4. Izglītības infrastruktūras modernizācija

Rīcības virziens paredz modernizēt infrastruktūru visu izglītības pakāpju iestādēs.

Izvērtējums

Šim rīcības virzienam nav paredzama būtiska negatīva ietekme uz vidi taču tas varē potenciāli veicināt pētniecības attīstību vides jomā saistībā ar dabas zinātņu apguvi nepieciešamās materiālās bāzes attīstīšanos. Sagaidāma arī informācijas un komunikāciju tehnoloģiju izmantošanas paplašināšanās un attiecīgi relatīvi samazināta nepieciešamība pēc dabas resursiem.

Rīcības virziens: 2.3. Jaunu konkurētspējīgu uzņēmumu radīšana

Galvenais rīcības virziena uzsvars ir uzņēmējdarbības attīstība Latvijā un konkurences palielināšanu iekšējā tirgū.

Izvērtējums

Konkurences palielināšanās radīs spēcīgu stimulu izmaksu samazināšanai uzņēmumos, kas var radīt situācijas, kad uzņēmumos netiek ievērotas visas prasības risku vadības un vides aizsardzības jomā. Nodrošinot uzņēmējiem papildus zināšanas un finanšu līdzekļus, var palielināt to eko-efektivitāti. Papildus finanšu līdzekļu pieejamība var atbrīvot uzņēmumu finanšu resursus, kurus uzņēmumi var novirzīt investīcijām vides jomā vai efektīvāku tehnoloģiju iegādei. Pozitīvu ietekmi uz vidi potenciāli var radīt (3) un (4) risināmā uzdevuma īstenošana, jo atbalsta infrastruktūra, kā arī starta un riska kapitāla pieejamība var veicināt vides tehnoloģiju ieviešanu jaunos uzņēmumos.

Ierosinājumi

Lai novērstu vides likumdošanas pārkāpumus, nepieciešams nodrošināt uzņēmēju apmācības un konsultācijas par vides likumdošanas jautājumiem, likumdošanas vienkāršošanu un birokrātijas samazināšanu, vienlaicīgu stiprinot vides likumdošanas ieviešanu un kontroli.

Nepieciešams veicināt pasākumus, kas motivētu jaunos uzņēmumus pievērsties vides tehnoloģiju izmantošanai un videi draudzīgu preču un pakalpojumu ražošanai. Tādēļ kā jauns risināmais uzdevums ir jāparedz veicināšanas pasākumi ekodizaina un videi draudzīgu tehnoloģiju izmantošanai un vides pārvaldības sistēmu (ISO 14 000 un EMAS) ieviešana jaunajos uzņēmumos.

Rīcības virziens: 2.4. Radošo industriju attīstība

Šim rīcības virzienam nav paredzama būtiska negatīva ietekme uz vidi.

Prioritāte: 3. Zinātnes un pētniecības attīstība

Šajā prioritātē ir trīs uz zinātnes un pētniecības attīstību vērsti rīcības virzieni:

3.1. Fundamentālās zinātnes izcilība

3.2. Fundamentālās un lietišķās zinātnes potenciāla un pētniecības atjaunošana un attīstība

3.3. Zinātniskās infrastruktūras modernizācija zinātniskajās institūcijās

Izvērtējums

Šiem rīcības virzieniem nav paredzama būtiska negatīva ietekme uz vidi, taču tie veicinās pētniecības vides jomā attīstību, tādēļ rīcības virzienu īstenošana ilgtermiņā, kā arī vidējā termiņā var uzlabot dabas un energoresursu izmantošanas efektivitāti, samazināt radīto piesārņojumu un atkritumu apjomus.

Ierosinājumi

Risināmos uzdevumus papildināt ar pasākumu par valsts zinātnes pasūtījuma īpatsvara palielināšanu ilgtspējīgai sabiedrībai svarīgākajās nozarēs.

4. Valsts un sabiedrības attīstība (Priekšnosacījums)

Šis priekšnosacījums sastāv no trīs rīcības virzieniem ap apakšvirzieniem:

4.1. Laba pārvaldība kā ilgtspējīgas izaugsmes politikas nodrošinājums:

4.1.1. Uz stabilitāti un sabalansētu izaugsmi vērstas makroekonomiskās politikas realizēšana;

4.1.2. Plānošanas un prognozēšanas sistēmas pilnveide;

4.1.3. Rīcībspējīgas pašvaldības un reģioni;

4.1.4. Valsts pārvaldes darboties spējas stiprināšana;

4.2. Droša, pilsoniska un saliedēta sabiedrība:

4.2.1. Publiskā, nevalstiskā un privātā sektora sadarbība;

4.2.2. Vienotas kultūras telpas veidošana;

4.2.3. Iekšējās drošības nodrošināšana;

4.3. Latvijas izaugsmes starptautiskā dimensija.

Šie rīcības virzieni ir vērsti uz valsts pārvaldes uzlabošanu un sabiedrības attīstības nodrošināšanu, kā arī Latvijas starptautisko sadarbību. Ņemot vērā, ka šiem rīcības virzieniem nav prognozējamās būtiskas negatīvas ietekmes uz dabas kapitālu, tie netiks apskatīti katrs atsevišķi un ir sniegts to īstenošanas kopīgs izvērtējums.

Izvērtējums

Rīcības virziens 4.1. ir vēsts un valsts pārvaldes uzlabošanu un izaugsmes politikas attīstību valstī, tādēļ ir prognozējams, ka šis rīcības virziens veicinās vides politikas integrāciju nozaru politikās, dabas resursu ilgtspējīgu apsaimniekošanu, kā arī piesārņojuma samazināšanos. Tomēr jāņem vērā, ka palielinoties konkurencei produktu tirgos, palielināsies arī risks, ka vides likumdošanas ievērošanai var netikt veltīta pietiekama uzmanība. Labu pārvaldību uzlabos arī (7) risināmajā uzdevumā paredzētā kvalitātes vadības sistēmu visās publiskās pārvaldes institūcijās.

Rīcības virziens 4.2. Droša, pilsoniska un saliedēta sabiedrība veicinās nevalstisko organizāciju, tai skaitā vides nevalstisko organizāciju darbību, tādējādi veicinot sabiedrības vides apziņas paaugstināšanu un nodrošinot agrīnu vides risku brīdināšanu. Palielinoties sabiedrības aktivitātei, tiks veicināta arī politikas plānošanas dokumentu un vides likumdošanas kvalitātes un ieviešanas kontroles uzlabošanās.

4.3. rīcības virzienā iekļautā (5) risināmajā uzdevuma risināšana var potenciāli veicināt pārrobežu piesārņojuma jautājumu risināšanu ar tādām valstīm, kas nav Eiropas Savienības dalībvalstis. Šādas sadarbības nepieciešamība ir īpaši aktuāla saistībā ar virszemes ūdens piesārņojuma mazināšanu Daugavas upes baseinā, kas rodas Baltkrievijas teritorijā. Līdzīgi nepieciešams risināt jautājumus par piesārņojuma mazināšanu Baltijas jūrā, kur nepieciešama sadarbība ar Krieviju.

Ierosinājumi

Rīcības virzienu 4.1.2. papildināt ar pasākumiem, kas mazinātu t.s. atsitiena efektu, kas saistās ar absolūtās slodzes uz dabas resursiem palielināšanos, tādās nozarēs kā enerģētika, transports un rūpniecība.

Rīcības virzienos 4.1.3. un 4.1.4 paredzēt vides aspektu integrāciju nacionālajā, reģionālajā un vietējā stratēģiskajā plānošanā, nodrošinot attiecīgas apmācības un pilnveidojot stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma procesu. Kā arī veicināt vides vadības un pārvaldības sistēmu un zaļā iepirkuma veicināšanu valsts un pašvaldību iestādēs un uzņēmumos. 4.1.3. rīcības virziena (2) risināmo uzdevumu ieteicams papildināt, norādot, ka pašvaldību finansēšanas sistēmai jātiek saistītai ar pašvaldību funkciju īstenošanu un nodrošināšanu, tai skaitā ar vides aizsardzības likumdošanas prasību ieviešanai.

Rīcības virzienu 4.1.4. papildināt ar pasākumiem, kas nodrošinātu efektīvu vides likumdošanas uzraudzību un kontroli, lai mazinātu paredzamās slodzes uz vidi novēršanu. Tādēļ nepieciešams papildināt (7) risināmo uzdevumu, uzsverot nepieciešamību veicināt arī vides pārvaldības sistēmu ieviešanu valsts pārvaldes iestādēs. Pie risināmiem uzdevumiem jāiekļauj prasība veicināt nacionālās vides politikas modelēšanas attīstību un efektivitātes palielināšanu.

Lai pastiprinātu rīcības virziena 4.2.1. radītās pozitīvās ietekmes, nepieciešams veicināt vides aizsardzības nevalstisko organizāciju un iedzīvotāju iniciatīvas grupu stiprināšanu un finanšu nodrošinājumu to īstenojamajām aktivitātēm. Jāparedz atbalsts plašākas sabiedrības iesaistīšanai tādu lēmumu veidošanā un pieņemšanā, kam ir ietekme uz dabas resursu izmantošanu, piemēram, upju baseinu apsaimniekošanas baseinu konsultatīvo padomju darbībai u.tml.

Rīcības virziena 4.3. risināmos uzdevumus papildināt ar pasākumiem pārrobežu piesārņojuma mazināšanai un Latvijā radīto vai aprobēto vides tehnoloģiju pārnesi.

5. Sakārtota uzņēmējdarbības un dzīves vide (Priekšnosacījums)

Šajā priekšnosacījumā iekļauti divi rīcības virzieni ap apakšvirzieni:

5.1. Izaugsme reģionos:

5.1.1. Policentriska attīstība - iespēja reģioniem;

5.1.2. Rīga – Baltijas jūras reģiona biznesa, zinātnes un kultūras metropole;

5.1.3. Reģionu savstarpējā, pārrobežu un transnacionālā sadarbība konkurētspējai Eiropas Savienībā;

5.2. Moderna infrastruktūra un pakalpojumi²²:

5.2.2. IKT infrastruktūras un pakalpojumu attīstība un vispārēja pieejamība publiskajiem tīkliem;

5.2.5. Infrastruktūra un pakalpojumi dažādiem cilvēku darbības veidiem un dzīves stilēm.

Šis priekšnosacījums ir vēsts uz līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību un reģionālo nevienlīdzību mazināšanu.

Izvērtējums

Rīcības virziens 5.1.1. ir vēsts uz policentriskas attīstības nodrošināšanu. Šī rīcības virziena uzdevums ir izveidot attīstības centru tīklu visā Latvijas teritorijā, paredzot, ka šie centri cilvēkiem piedāvās plašu darba vietu izvēli. Salīdzinot ar pašreizējo monocentrisko valsts attīstības modeli, kad lielākā daļa ekonomisko aktivitāšu koncentrējas Rīgā, policentriska attīstība no ietekmes uz vidi viedokļa jāvērtē pozitīvi, jo slodzes tiks izkliedētas. Tai pašā laikā ir plānots nodrošināt, ka cilvēkiem tiks nodrošinātas darba vietas, iespējas iegūt augstāku kvalifikāciju, veidot karjeru, nemainot savu dzīvesvietu. Līdz ar to policentriskas attīstība nepalielinās pilsētu iedzīvotāju skaitu, bet palielinās nepieciešamību pēc lielākas iedzīvotāju pārvietošanās (mobilitātes) jeb svārstmigrācijas starp attīstības centriem un tiem pieguļošajām lauku teritorijām. Šāds ekonomiskās attīstības un dzīves veida modelis var radīt papildus slodzi uz vidi transporta intensitātes pieauguma dēļ. (4) risināmā uzdevuma īstenošana saistībā ar inovāciju izmantošanu var samazināt ekonomisko aktivitāšu radīto slodzi uz dabas kapitālu, bet (6) risināmā uzdevuma īstenošana veicinās ainavas uzlabošanu.

²² Rīcības virzieni 5.2.1. Attīstību veicinošs energonodrošinājums, 5.2.3. Multimodāla, integrēta, iedzīvotājiem pieejama un droša transporta sistēma un 5.2.4. Sabiedrisko pakalpojumu (ūdenssaimniecība, atkritumu apsaimniekošana, siltumapgāde u.c.) attīstība ir apskatīti augstāk, sadaļā 6.2.1. Rīcības virzieni, kuru īstenošana ir saistīta ar būtiskām ietekmēm uz vidi.

Rīcības virziena 5.1.2. īstenošana veicinās slodzes uz vidi palielināšanos Rīgā un Rīgas reģionā, kā arī saistībā ar tranzītpārvadājumu pieaugumu mazākā mērā arī pārējā Latvijas teritorijā. Precīzāku ietekmju novērtēšanai būtu nepieciešams vērtēt Rīgas attīstības plānu.

Rīcības virzienā 5.1.3. iekļauto pasākumu īstenošana no ietekmes uz vidi viedokļa vērtējama pozitīvi, jo reģionu savstarpējā, pārrobežu un transnacionālā sadarbība, it īpaši vides infrastruktūras pakalpojumu jomā var veicināt virszemes ūdens kvalitātes, gaisa kvalitātes, kā arī vides veselības uzlabošanu. Uzlabota pārrobežu sadarbība var potenciāli veicināt pārrobežu piesārņojuma jautājumu risināšanu.

Rīcības virziena 5.2.2. (IKT infrastruktūras un pakalpojumu attīstība) īstenošana palielinās pakalpojumu pieejamību un samazinās nepieciešamību pēc mobilitātes, jo daudzas lietas būs iespējams paveikt ātrāk un efektīvāk, līdz ar to samazināsies ar transportu un ar pakalpojumu sniegšanas fizisko vietu saistītā slodze uz vidi. Taču novērojumi rada bažas, ka patērētājiem pieaugs straujāk nekā ietaupītais laiks un resursi, palielināsies elektronisko atkritumu apjomi un citi ar IKT saistītie iespējamie riski kā nejonizējošais starojums, pulsveida radioviļņi²³, elektromagnētiskais starojums, elektroenerģijas un papīra patēriņš. Rezultātā pasliktināsies vides veselība. Šim rīcības virzienam var būt arī pozitīva ietekme uz dabas kapitālu, ja tiek palielināta sabiedrības pieeja informācijai par vidi un tiek atbalstīta sabiedrības apziņas celšana.

Ierosinājumi

Lai apmierinātu policentriskas attīstības rezultātā radīto pieprasījumu pēc mobilitātes no attīstības centriem uz tiem pieguļošajiem reģioniem un pretējā virzienā, ir jāattīsta pieprasījumam atbilstoša sabiedriskā transporta sistēma.

Lai novērstu rīcības virziena 5.2.2. saistītās negatīvās ietekmes uz vidi un cilvēka veselību, kā arī citus iespējamus riskus, ir nepieciešamas nodrošināt piesardzības principa pilnvērtīgu ieviešanu²⁴ un nodrošināties pret t.s. atsienas efektu (Ja IKT sniedz iespējas sniegt un saņemt pakalpojumus, veidot darba un sociālas attiecības, kā arī tās uzturēt, tā rezultātā komunikācijām tiek veltīts daudz vairāk laika un ja elektroierīces izmanto aizvien lielākā intensitātē, nav iespējams ietaupīt nedz laiku, nedz elektroenerģiju. Rezultātā pretēji sākotnēji cerētajam pieaug gan laika, gan energoresursu patēriņš.). Ir nepieciešams paredzēt pasākumus ar IKT saistīto risku izvērtēšanai, īpaši par elektromagnētiskā starojuma un radioviļņu ietekmi uz vidi un veselību, kā arī paplašinātās ražotāja atbildības²⁵ principa pilnīgai ieviešanai IKT un elektropreču tirgotājiem un izplatītājiem.

6. Cilvēku labklājības kāpums

Šo priekšnosacījumu veido trīs rīcības virzieni un tajos iekļautie apakšvirzieni:

6.1. Vesels cilvēks ilgtspējīgā sabiedrībā:

6.1.1. Cilvēka veselība kā vērtība;

6.1.2. Ilgtspējīga sociālās drošības sistēma;

6.1.3. Atbalsts ģimenēm ar bērniem un dzimstības veicināšana;

6.2. Iekļaujošs un noturošs darba tirgus:

6.2.1. Pieeja darba vietām un to dažādība reģionos;

6.2.2. Atbalsts nodarbinātības veicināšanai;

6.3. Pieejams mājoklis un sakopta dzīves telpa²⁶:

²³ Tiek uzskatīts, ka signāli, kas pulsē 217 hercu diapazonā var apdraudēt veselību, jo tikpat zemā frekvencē darbojas arī cilvēku un dzīvnieku nervu sistēma.

²⁴ Runājot par informācijas sabiedrību, piesardzības princips paredz tādu tehnoloģiju ieviešanu, kas var radīt draudus, nedrīkst būt neapstiprināta.

²⁵ Paplašinātā ražotāja atbildība ražotājam uzliek atbildību par kaitējumu videi, ko nodara uzņēmums, tā preces vai pakalpojumi, sekojot cauri visam produkta aprites/dzīves ciklam, sākot no izejmateriālu iegūšanas, ražošanas, realizēšanas un beidzot ar atkritumu pārstrādi un/vai deponēšanu.

²⁶ Rīcības virziens 6.3.4. Saprātīgi izmantota un saglabāta dabas vide kā virziens ar būtisku ietekmi uz vidi ir aprakstīts sadaļā 6.2.1. Rīcības virzieni, kuru īstenošana ir saistīta ar būtiskām ietekmēm uz vidi.

- 6.3.1. Daudzveidīgs mājokļu piedāvājums;
- 6.3.2. Sociāli integrētu dzīvojamo apkaimju veidošana;
- 6.3.3. Kopta un pieejama kultūrvide un kultūrvēsturiskais mantojums.

Šis priekšnosacījums ir vēsts uz cilvēka labklājības nodrošināšanu tādās jomās kā veselība, nodarbinātība, mājoklis un tīra vide.

Izvērtējums

Rīcības virziens 6.1.1. *Cilvēka veselība kā vērtība* ir vērst uz cilvēka veselības kvalitātes uzlabošanu. Veselība ir viena no nozīmīgākajām cilvēka dzīves pamatvērtībām. Jāņem vērā, ka cilvēka veselību ietekmē ne tikai veselības aprūpes kvalitāte, bet arī dzīvesveids un vide (ūdens, gaiss, arī iekštelpu gaiss, augsne, pārtika, atkritumi, radiācija, darba vide), kurā cilvēks uzturas. Būtiska loma veselības nodrošināšanā ir profilaktiskiem pasākumiem. Saistībā ar to bez iedzīvotāju iesaistīšanas sporta nodarbībās īpaša uzmanība būtu jāpievērš arī vides kvalitātes uzlabošanai, veselīga dzīves veida attīstībai, ilgtspējīgu patēriņa modeļu attīstībai un iedzīvotāju izglītošanai par vides radītājiem riskiem veselībai. Veselīgs dzīves veids ir cieši saistīts ar to, kā iedzīvotāji veido savu ikdienu, it īpaši darba dzīvi, patēriņa modeļiem un rekreācijas aktivitāšu iespējām. Tādēļ aprakstošajā daļā nepieciešams iekļaut vides veselību kā vienu no cilvēku veselību ietekmējošiem faktoriem.

Ilgstoša gaisa piesārņojuma iedarbība ir viens no galvenajiem nāves cēloņiem Eiropā. Tas izraisa astmu, alerģijas un citas elpošanas orgānu slimības. Tāpat pieaug arī mazāk sastopamu slimību skaits, kuras ir saistītas ar vides faktoru iedarbību, kā leikēmija un citas vēža formas, neiroloģiskas dabas traucējumi attīstībā, kā arī traucējumi endokrīnās sistēmas darbībā.

Rīcības virzienā 6.2. *Iekļaujošs un noturošs darba tirgus* ir pamatā vērst uz bezdarba samazināšanu un nodarbinātības veicināšanu. Darbaspēka mobilitātes paaugstināšana, veicinot svārstmigrāciju, (rīcības virziens 6.2.1.) var palielināt transporta radītās slodzes uz vidi. Atbalstāmi ir pasākumi elastīga darba laika un formas veicināšanai, jo tie var uzlabot cilvēku dzīves un patēriņa modeļus, mazināt nepieciešamību pēc transporta izmantošanas palielināšanas, tādējādi samazinot to slodzi uz vidi.

Rīcības virziens 6.3. *Pieejams mājoklis un sakopta dzīves telpa* ir vērst uz mājokļu, kā arī kultūras un dabas vides kvalitātes celšanu. Mājokļa kvalitāti nosaka arī iekštelpu gaisa kvalitāte, ēku energoefektivitāte, izvietojums un citi faktori. Tādēļ rīcības virziena īstenošana var potenciāli radīt būtisku ietekmi uz vidi, it īpaši uz vides veselību un ainavu. Pozitīvi vērtējami ir 6.3.1. rīcības virzienā iekļautais (1) risināmais uzdevums, kas vērst uz esošo mājokļu kvalitātes uzlabošanu, kā arī (4) risināmais uzdevums, kas paredz jauno mājokļu kvalitātes uzraudzības sistēmas izveidi. Šie risinājumi var veicināt energoefektivitātes pasākumu īstenošanu un iekštelpu gaisa kvalitātes uzlabošanu, lai novērstu vai mazinātu riskus iedzīvotāju veselībai. Savukārt rīcības virziena 6.3.2. īstenošana veicinās sociāli integrētu dzīvojamo apkaimju veidošanu, mazinot nepieciešamību iedzīvotājiem izmantot transportu, lai saņemtu tiem nepieciešamos pakalpojumus. Šī rīcības virziena īstenošana mazinās slodzi uz vidi, ko var radīt jaunu infrastruktūras objektu – ceļu, elektrolniju u.tml. veidošana.

Ierosinājumi

Rīcības virzienu 6.1.1. papildināt ar pasākumiem vides veselības uzlabošanā, ar to saprotot gaisa un iekštelpu gaisa, pārtikas un ūdens kvalitātes, ķīmiskās un ģenētiskās drošības nodrošināšanu. Paredzēt pasākumus, kas vērsti uz vides apziņas celšanu par vides veselības un dzīves modeļa ietekmi uz cilvēku veselību. Kā jaunu risinājumu uzdevumu paredzēt pasākumus mājsaimniecībās radīto bīstamo atkritumu drošai savākšanai un pārstrādei, piemēram, medicīniskos atkritumus.

Jāparedz pasākumi darbaspēka svārstmigrācijas rezultātā radīto slodzi uz vidi samazināšanai, izveidojot un uzturot pieprasījumam atbilstošu sabiedriskā transporta sistēmu. Jāatbalsta arī darbinieku apmācības un kvalifikācijas celšana, piemēram, par attiecīgā uzņēmējdarbības veida vides riskiem un vides aizsardzības prasībām u.tml. Veicinot konkurētspējīga cilvēkkapitāla attīstību, nepieciešams radīt priekšnosacījumus, lai

ekonomiski aktīvie cilvēki būtu ieinteresēti palikt lauku reģionos, nodrošinot pieejamību gan pamatpakalpojumiem, gan veidojot kvalitatīvu dzīves vidi.

Lai nodrošinātu rīcības virziena 6.3.1. pozitīvo ietekmi uz vidi, būtiski ir paaugstināt mājokļu energoefektivitāti, veicināt dabas un energoresursus taupošus risinājumus būvniecībā un esošo mājokļu efektīvu izmantošanu, kā arī veicinot iekštelpu gaisa kvalitātes uzlabošanu saistībā ar veselībai nekaitīgu apdares materiālu izmantošanu. Plānojot ēku atrašanās vietu un dizainu, jāņem vērā ainavu plānojumi. Kā papildus risināmo uzdevumu jāizvirza vēsturiskās un tradicionālās apbūves saglabāšana, kā arī būvju un konstrukciju kalpošanas laika pagarināšana.

6.3. Kopsavilkums par NAP īstenošanas būtiskajām ietekmēm uz vidi

Pēc NAP rīcības virzienu un uzdevumu analīzes var secināt, ka NAP īstenošana kopumā dos pozitīvu ieguldījumu visos desmit SIVN izvirzīto uzdevumu virzienos. Būtiskākais pozitīvais ieguldījums ir prognozējams iedzīvotāju vides apziņas veidošanā un pētniecības attīstībā. Pozitīvi ir jāvērtē arī NAP loma dabas un energoresursu efektīvākas izmantošanas veicināšanā, gaisa un ūdens piesārņojuma samazināšanā no punktveida piesārņojuma avotiem, vides veselības veicināšanā un ainavas saglabāšanā. NAP netieši veicinās arī vides politikas integrāciju nozaru politikās un mazākā mērā arī pārrobežu piesārņojuma ierobežošanu.

Taču prognozējams, ka NAP īstenošanai būs arī negatīva ietekme uz dabas kapitālu, palielinot tautsaimniecības un transporta radīto gaisa piesārņojumu (paredzēts būtiski palielināt iedzīvotāju mobilitāti un preču pārvadājumus gan valsts robežās, gan ārpus tām), apdraudot bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un atjaunošanu (transporta un infrastruktūras projekti, intensīva lauksaimniecība), ierobežojot vides politikas integrāciju (neparedz pasākumus energoapgādes un transporta radīto ārējo izmaksu iekļaušanai pakalpojumu cenās) un radot papildus slodzes vides veselībai (bīstamo ķīmisko vielu apjomi, elektropreču atkritumi).

Neskatoties uz pasākumiem, kas vērsti uz efektivitātes palielināšanu dabas un energoresursu izmantošanā, ir prognozējama kopējo dabas un energoresursu izmantošanas apjoma palielināšanās saistībā ar pieaugošajiem ražošanas apjomiem un mājsaimniecību patēriņu. Līdzīgs efekts ir prognozējams arī transporta sektorā, tādejādi palielinot transporta kopējo radīto slodzi uz vidi.

Palielinoties uzņēmumu vietējai un starptautiskajai konkurencei, ir prognozējams uzņēmumu spiediens uz vides prasību atvieglošanu un vides normatīvu neievērošanu. Vienlaicīgi augoša konkurence un eksporta veicināšana var veicināt vides pārvaldības un kontroles sistēmu ieviešanu uzņēmumos.

Attīstoties jaunākajām tehnoloģijām būtiski ir ņemt vērā arī to ietekmi uz vidi. Līdz ar to svarīgi ir izveidot mehānismus piesardzības principa efektīvai ieviešanai praksē.

7. NAP stratēģisko mērķu, rīcības virzienu un risināmo uzdevumu atbilstība citiem plānošanas un vides aizsardzības dokumentiem

Veicot SIVN, būtiski ir izvērtēt, vai NAP prioritātes, rīcības virzieni un risināmie uzdevumi pēc būtības atbilst starptautiskajām un nacionālajām stratēģijām, programmām un plāniem ilgtspējīgas attīstības un vides aizsardzības jomās. Pie šādiem dokumentiem var pieskaitīt ES direktīvas, starptautiskās konvencijas, reģiona attīstības plānus, Nacionālo vides aizsardzības politikas plānu, Atkritumu apsaimniekošanas valsts plānu, Bioloģiskās daudzveidības nacionālo programmu, u.tml.

NAP jāvērtē kā stratēģisks dokuments, kam jābūt vēršam uz to, lai mazinātu slodzes uz vidi. Tādējādi būtiski, lai NAP paredzētie rīcības virzieni un risināmie uzdevumi būtu saskaņā ar tām nepieciešamajām rīcībām, kas identificētas slodžu uz vidi mazināšanai 4.2. nodaļā. Tomēr ņemot vērā, ka NAP ir stratēģisks dokuments, kurā izvirzīto mērķu sasniegšanai un uzdevumu risināšanai nav paredzēti konkrēti ieviešanas instrumenti, tad precīzu vērtējumu, it īpaši ietekmju kvantitatīvo raksturojumu, sniegt nav iespējams.

Apraksts par NAP vietu un saskaņotību ar citiem plānošanas dokumentiem ir sniegts nodaļā 2.4. *Nacionālā Attīstības plāna saistība ar citiem plānošanas dokumentiem*. Šajā nodaļā apskatīta tikai atbilstība būtiskākajiem nacionālajiem un Latvijai saistošiem starptautiskiem vides politikas dokumentiem.

7.1. Atbilstība ilgtspējīgas attīstības mērķiem un principiem

Galvenie starptautiskie ilgtspējīgas attīstības mērķi un principi ir noteikti Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Riodežaneiro deklarācijā "Par vidi un attīstību", kas pieņemta 1992. gadā un citos starptautiskos nolīgumos, kā arī nacionālajā likumdošanā (likums „Par vides aizsardzību”) u.c. – skatīt sadaļu 3.2. *SIVN pieeja*.

Ilgspējīgas attīstības mērķi ir noteikti vairākos starptautiskajos dokumentos. Johannesburgā, 2002.gadā Dienvidāfrikas Republikā notikušajā ANO galotņu sanāksmē tika pieņemts **Ilgspējīgas attīstības ieviešanas plāns** (balstīts uz Riodežaneiro deklarāciju), kuru parakstīja arī Latvija. Šis plāns nosaka trīs galvenos mērķus, kas ir jāsasniedz, lai nodrošinātu ceļu uz ilgtspējīgu attīstību. Tie ir:

1. Nabadzības novēršana,
2. Ilgtspējīgu patēriņa un ražošanas modeļu maiņa,
3. Dabas resursu aizsardzība un pārvaldība.

Otrs būtiskākais starptautiskais dokuments, kurā ir atspoguļoti globālie ilgtspējīgas attīstības mērķi ir Tūkstošgades deklarācija. To 2000.gadā, pieņēma ANO, Pasaules Banka un Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (OECD). Pamatojoties uz šo deklarāciju ir izvirzīti astoņi **Tūkstošgades attīstības mērķi**, kuriem Latvija 2005.gadā ir noteikusi savus nacionālos uzdevumus:

No	Mērķi	Uzdevumi
1	Samazināt nabadzību	1. uzdevums: Samazināt nabadzīgo iedzīvotāju skaitu 2. uzdevums: Samazināt ienākumu atšķirības starp nabadzīgajiem un bagātajiem
2	Nodrošināt visiem iedzīvotājiem pamatizglītību, kā arī iespēju iegūt vispārējo vidējo vai profesionālo vidējo izglītību	3. uzdevums: Līdz 2015. gadam nodrošināt pamatizglītību visiem iedzīvotājiem līdz 18 gadu vecumam 4. uzdevums: Līdz 2015. gadam nodrošināt 85% iedzīvotāju iespēju iegūt vispārējo vidējo vai profesionālo vidējo izglītību
3	Nodrošināt vienādas iespējas sievietēm un	5. uzdevums: Samazināt dzimumu atšķirības mūža garumā un pietuvināt tās Eiropas vidējam rādītājam

	vīriešiem	6. uzdevums: Samazināt atšķirības starp sieviešu un vīriešu rīcībā esošo finanšu daudzumu
		7. uzdevums: Samazināt viena dzimuma pārsvaru varas un lēmumu pieņemšanas pozīcijās
4	Mazināt bērnu mirstību	8. uzdevums: Laika posmā no 1995. līdz 2015. gadam uz pusi samazināt piecus gadus nenasniegušu bērnu mirstību, tuvinoties ES vidējam rādītājam
		9. uzdevums: Laika posmā no 1995. līdz 2015. gadam uz pusi samazināt bērnu mirstību no ārējiem nāves cēloņiem visās vecuma grupās
5	Uzlabot mātes veselību	10. uzdevums: Samazināt mātes mirstību no novēršamiem nāves cēloņiem līdz Eiropas valstu vidējam līmenim
		11. uzdevums: Uzlabot sievietes reproduktīvo veselību
6	Ierobežot HIV/AIDS, tuberkulozes un difterijas izplatību, kā arī citus novēršamus nāves cēloņus	12. uzdevums: Laika posmā līdz 2015. gadam par 10% katru gadu, salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, samazināt sieviešu un vīriešu jaunas HIV inficēšanās gadījumus
		13. uzdevums: Līdz 2015. gadam panākt, ka 50% no HIV inficētajiem saņem atbilstošu aprūpi un ārstēšanu
		14. uzdevums: Samazināt tuberkulozes (TB) izplatību un mirstību no TB, sasniedzot 1990. gada līmeni
		15. uzdevums: Līdz 2010. gadam panākt, ka difterijas izplatība samazinās līdz 1 gadījumam uz 100 000 iedzīvotājiem
		16. uzdevums: Līdz 2015. gadam par 10%, salīdzinot ar 2000. gadu, samazināt novēršamos priekšlaicīgas nāves gadījumus, kas saistīti ar ceļu satiksmes negadījumiem, alkoholu un narkotikām, tīšu paškaitējumu un vardarbību
7	Nodrošināt vides ilgtspēju	17. uzdevums: Iekļaut ilgtspējīgas attīstības principus nozaru politikās
		18. uzdevums: Novērst dabas resursu samazināšanos
		19. uzdevums: Nodrošināt iedzīvotājus ar kvalitatīvu dzeramo ūdeni
8	Veicināt visnabadzīgāko valstu attīstību (<i>Attīstības sadarbība</i>)	20. uzdevums: Palielināt Latvijas finansējumu <i>attīstības sadarbības</i> mērķiem
		21. uzdevums: Veicināt sabiedrības izpratni par <i>attīstības sadarbību</i>

Arī ES ilgtspējīgu attīstību ir izvirzījusi par vienu no saviem attīstības virzieniem un **Gēteborgas Ilgtspējīgas Attīstības stratēģija**, kas nosaka ES virzību uz ilgtspējīgu attīstību, ir viens no būtiskākajiem ES stratēģiskajiem plānošanas dokumentiem. Tās uzdevumi ir:

- Vides izmaksu iekļaušana preču un pakalpojumu cenās;
- Investēt zinātnē un tehnoloģijās labākai nākotnei;
- Uzlabot komunikācijas un mobilizēt iedzīvotājus un uzņēmumus;
- Ierobežot klimata izmaiņas un palielināt tīrās enerģijas lietošanu;
- Risināt sabiedrības veselības problēmas;
- Atbildīgāk pārvaldīt dabas resursus;
- Uzlabot transporta sistēmu un telpisko plānošanu.

Savukārt Latvijā, īsi pirms ANO Johannesburgas Galotņu sanāksmes 2002. gadā, tika pieņemtas **Latvijas Ilgtspējīgas attīstības pamatnostādnes**. Tās ir pirmais ilgtspējīgas attīstības politikas plānošanas dokuments Latvijā. Tās nosaka, ka Latvijai:

- jāveido labklājības sabiedrība, kura augstu vērtē un attīsta demokrātiju, līdztiesību, godīgumu un savu kultūras mantojumu.

- jāveido stabila tautsaimniecība, kas nodrošina sabiedrības vajadzības, vienlaicīgi panākot, lai ekonomiskās izaugsmes tempi pārsniegtu vides piesārņojuma un resursu patēriņa tempus.
- jānodrošina droša un veselību neapdraudoša vide pašreizējai un nākamajām paaudzēm.
- jānodrošina pietiekami pasākumi bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai un ekosistēmu aizsardzībai.
- sabiedrībā jāattīsta atbildīga attieksme pret dabas resursiem un nepārtraukti jāpaaugstina resursu izmantošanas efektivitāte.
- no starptautiskas palīdzības saņēmējas valsts pakāpeniski jākļūst par valsti, kas spēj pati nodrošināt savas vajadzības un nepieciešamības gadījumā pat sniegt palīdzību citām valstīm.
- jānodrošina vides jautājumu integrācija un jāattīsta plašs vides politikas līdzekļu pielietojums visās citās nozaru politikās.
- jānodrošina, lai tirgus ekonomikas mehānismi kalpotu ilgtspējīgai attīstībai.
- jānodrošina sabiedrības līdzdalība ilgtspējīgas attīstības procesos.
- nepārtraukti jānovērtē tās progress noteikto ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanā.

Secinājumi

Gan NAP gan ilgtspējīgas attīstības koncepcijai ir daudz kopīga: tie balstās uz antropocentrisku pieeju, cilvēku izvirzot priekšplānā, tie ir vērsti uz nākotni un tie apskata dažādas dzīves sfēras (ekonomika, sabiedrība, vide) un to integritāti. Ilgtspējīga attīstība NAP ir pieminēta daudzkārt, gan runājot par ekonomisko izaugsmi, gan cilvēkkapitāla attīstības kontekstā, gan dabas aizsardzības sakarā. Ir arī teikts, ka „plāna mērķis ir sekmēt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību un nodrošināt Latvijas konkurētspējas palielināšanos”. Arī NAP izmantotā IA definīcija saskan ar Riodežanero deklarācijā un Latvijas IA pamatnostādņēs minēto. Neskatoties uz to, NAP galvenais uzsvars tiek liekts uz saražotā kapitāla attīstību, jeb ekonomisko izaugsmi un cilvēkkapitāla attīstību, bet sociālais un dabas kapitāls paliek otrā plānā. Taču, balstoties uz IA teoriju, arī dabas kapitālam būtu jānodod vienlīdzīgas iespējas attīstīties, nepieļaujot to krājumu samazināšanos.

Tai pašā laikā NAP mērķi un to sasniegšanai noteiktie uzdevumi kopumā nav pretrunā ar IA mērķiem un principiem un atbilst starptautiskajiem attīstības mērķiem un Latvijas Ilgtspējīgas attīstības pamatnostādņēm.

Jāņem vērā arī, ka 2005.gada laikā (Pavasara ES Sammīta laikā) tiks pārskatīta ES Gēteborgas stratēģija un Latvijas IA pamatnostādnes, izvērtējot to ieviešanas progresu un nosakot jaunus virzības mērķus un uzdevumus. Būtiski ir nodrošināt šo dokumentu un NAP saskaņotību, lai nepieļautu plānošanas dokumentu tālākas pretrunas.

7.2. NAP saistība ar starptautiskajiem un nacionālajiem vides politikas plānošanas dokumentiem

Vides politiku Latvijā nosaka Latvijas nacionālie vides politikas plānošanas dokumenti, kā arī mūsu starptautiskie ES vides politikas dokumenti un ANO vides konvencijas, kuras Latvijai ir ratificējusi. Šos plānošanas dokumentus var iedalīt sektorālos, piemēram, ES Gaisa aizsardzības tematiskā stratēģija, vai vispārīgos, kas aptver dažādus sektorus. Bez Tematiskajām stratēģijām ES vides politiku nosaka arī regulas un direktīvas. Tās vides pārskatā atsevišķi netiks apskatītas, jo to prasībām ir jābūt integrētām nacionālajos normatīvajos aktos.

Būtiskākais vispārīgais vides politikas dokuments Latvijā ir *Latvijas Nacionālais vides politikas plāns*²⁷ 2004. – 2008. gadam (NVPP). Savukārt ES mērogā tāds ir *ES 6. vides rīcības programma 2001. – 2010. gadam*²⁸.

²⁷ Šis dokuments vairāk atbilst MK Kārtības rullī noteiktajam vidēja termiņa programmas, nevis plāna statusam, bet nosaukums “plāns” tiek piemērots saskaņā ar likumu “Par vides aizsardzību”.

NVPP definē nacionālos vides politikas mērķus un uzdevumus, savukārt ES 6. vides rīcības programma nosaka ES uzdevumus un darbības, kas jāveic, lai sasniegtu ES nospraustos vides aizsardzības mērķus. Rīcības programmas uzdevumi ir:

- Vides aizsardzības prasību integrācija citos Kopienas politikas dokumentos - tai skaitā vides politikas integrācija sektorpolitikās, ekonomisko instrumentu izmantošana un telpiskās plānošanas apzaļumošana;
- Klimata izmaiņu risināšana – tai skaitā energoresursu taupīšanas pasākumi un aviācijas radīto emisiju samazināšana;
- Daba un bioloģiskā daudzveidība - dabisko sistēmu aizsardzība un to funkcionēšanas atjaunošana, kā arī bioloģiskās daudzveidības samazināšanās apturēšana gan ES mērogā, gan globāli;
- Vide un veselība - cilvēka rīcības rezultātā radušos indīgo vielu, kuras ievērojami ietekmē vai izraisa risku cilvēku veselībai, izskaušana;
- Citi mērķi saistīti ar augstāku resursu izmantošanas efektivitāti un efektīvāku atkritumu apsaimniekošanu, ilgtspējīgu attīstību kandidātvalstīs, globālās partnerattiecības un integrēta dialoga veidošanu.

Abi šie plānošanas dokumenti ir savstarpēji saskaņoti un viens otru papildina. Rīcības programmas un plāna nosprausto uzdevumu salīdzinājums ir sniegts 1. pielikumā. Jāņem vērā, ka NVPP ir paredzēts laika posmam līdz 2008.gadam un NAP ieviešanas laikā tiks izstrādāts jauns plāns.

7.2.1. Gaisa aizsardzības jomā

Gaisa aizsardzības jomā Latvija ir pievienojusies gan starptautiskajām konvencijām, gan pati izstrādājusi savu gaisa aizsardzības plānu. NVPP gaisa aizsardzības jomā paredz, ka jānodrošina normatīviem un ilgtermiņa mērķiem atbilstošu gaisa kvalitāti.

Būtiskākie no šiem dokumentiem ir:

1. **ES gaisa aizsardzības tematiska stratēģija** (pieņemta 21/09/2005). Tās mērķis ir ES pilsoņi pasargāt no gaisā esošo cieto daļiņu (PM10) un ozona iedarbības, un Eiropas ekosistēmas pasargāt no skābā lietus, pārmērīga biogēnā slāpekļa daudzuma un ozona. Stratēģijas īstenošana mazinās divus no galvenajiem bioloģisko daudzveidību apdraudošajiem procesiem — paskābināšanos un eitrofikāciju.

2. **Ženēvas konvencija par robežšķērsojošo gaisa piesārņošanu lielos attālumos** (1979), ratificēta 1994.gadā. Konvencijas mērķis ir aizsargāt cilvēku un viņa apkārtējo vidi no gaisa piesārņošanas un censties ierobežot un, ciktāl tas iespējams, pakāpeniski samazināt un novērst gaisa piesārņošanu, arī robežšķērsojošo piesārņošanu lielos attālumos.

Pēc Ženēvas konvencijas stāšanās spēkā saistībā ar to tika pieņemti 8 protokoli. Latvija ir pievienojusies vairākiem konvencijas protokoliem:

- **"Par kopējās programmas gaisa piesārņojuma izplatības lielos attālumos novēršanai un novērtēšanai Eiropā (EMEP) ilgtermiņa finansēšanu"** (1984.g.) - paredz iesaistīšanos starpvalstu piesārņojuma novērojumā un gaisa piesārņojuma izplatības lielos attālumos novērtējuma programmā;
- **"Par noturīgajiem organiskajiem piesārņotājiem (NOP)"** (1998.g.) - attiecas uz 16 vielām, t.sk. 11 pesticīdi, divas rūpnieciskās ķīmikālijas un trīs blakusprodukti. Galvenais uzdevums ir novērst šo vielu emisijas un zudumus.
- **"Par smagajiem metāliem"** (1998.g.) - attiecas uz kadmiju (Cd), svinu (Pb) un dzīvsudrabu (Hg). Tā mērķis ir ierobežot antropogēnās darbības radīto smago metālu izmešus;
- Gēteborgas protokols **"Par paskābināšanas, eitrofikācijas un piezemes ozona līmeņa samazināšanu"** (1999.g.) - paredz samazināt gaisa piesārņojumu ar sēra oksīdiem, slāpekļa oksīdiem, amonjaku un GOS. Pārējiem Ženēvas konvencijas

²⁸ Programma ir papildināta ar 7 tematiskajām stratēģijām. 5. no tām tika apstiprinātas pagājušā gada nogalē.

protokoliem Latvija nav pievienojusies, jo šo protokolu saistības ir ietvertas Gēteborgas protokolā

Ženēvas konvencijas un tās protokolu prasību nodrošināšanai Latvijā jāveic gaisa piesārņojuma monitorings un piesārņojuma novēršanas pasākumi, samazinot galveno gaisu piesārņojošo vielu izmešus. 2005.gadā ar MK rīkojumu Nr.206 Latvijā tika apstiprināts [Noturīgo organisko piesārņotāju samazināšanas nacionālais plāns 2005.-2020.gadam](#). Plāna mērķis ir īstenojot ilgtspējīgu politiku un nodrošinot cilvēku veselības un vides aizsardzību no NOP kaitīgās ietekmes, attīstīt un pastāvīgi pilnveidot optimālāko un efektīvāko NOP pārvaldību, nepieļaut jaunu NOP avotu rašanos un nodrošināt globālā piesārņojuma ar NOP būtisku samazināšanu.

3. [Rīcības programma valsts kopējo emisiju gaisā samazināšanai](#) (apstiprināts ar MK 2004.gada 13.aprīļa rīkojums Nr.231). Programma paredz pasākumus Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2001/81/EC ievērošanai. Šī direktīva Latvijai nosaka maksimāli pieļaujamās emisijas noteiktiem atmosfēras piesārņotājiem – sēra dioksīdam, slāpekļa oksīdam, gaistošiem organiskajiem savienojumiem un amonjakam, kurus nedrīkst pārsniegt laika posmā pēc 2010. gada. Rīcības Programma emisiju samazināšanai aptver emisiju samazināšanas pasākumus enerģijas ražošanas, transporta, rūpniecības, lauksaimniecības, kā arī ceļu transportā neiesaistīto transportlīdzekļu un mājsaimniecības sektoros.

Noteiktās maksimāli pieļaujamās emisijas gaisā

Piesārņojošā viela	Emisija 1990.gadā (kilotonnas gadā)	Emisija 2001.gadā (kilotonnas gadā)	Emisiju prognoze 2010. gadam (kilotonnas gadā)	Maksimāli pieļaujamā emisija sākot ar 2010.gadu (kilotonnas gadā / procentuālais samazinājums), saskaņā ar Gēteborgas protokola prasībām	Maksimāli pieļaujamā emisija sākot ar 2010.gadu (kilotonnas gadā / procentuālais samazinājums), saskaņā ar Direktīvas prasībām
SO ₂	119	13.37	22	107 / -10%	101 / -15%
NO _x	93	41.97	35	84 / -10%	61 / -34
GOS	152	80.87	67	136 / -11%	136 / -11%
NH ₃	44	12.35	12	44 / 0	44 / 0

Secinājumi

Atbilstoši augstāk minētajiem plānošanas dokumentiem, Latvijā ir jā rūpējas par SO₂, NO_x, smago metālu, amonjaka, NOP un GOS emisiju samazināšanu. To var panākt samazinot transporta plūsmu, ierobežojot radīto atkritumu apjomu, veicinot atkritumu šķirošanu, kompostēšanu un uzlabojot noglabāšanu. Ir prognozējams, ka NAP rezultātā tiks palielināts transporta radīto emisiju gaisā apjoms, kas pasliktinātu Latvijas virzību uz Ženēvas mērķu sasniegšanu. Latvijas Vides aģentūras veiktā prognozes liecina, ka ir iespējams, ka straujāk nekā prognozēts var pieaugt emisiju apjoms, kuru izcelsme ir autotransports (NO_x, GOS) un GOS emisiju palielinājums, kas saistīts ar industriālo piesārņojumu (rūpniecisko ražošanu). Emisiju palielināšanos virs prognozētajiem apjomiem var sagaidīt arī enerģētikas sektorā (NO_x, SO₂), ja Latvija pati palielinās enerģijas, tai skaitā elektroenerģijas, ražošanu. Taču nav prognozējams, ka NAP ietekmē Latvijā nespēs izpildīt uzņemtās starptautiskās saistības.

7.2.2. Ozona slāņa aizsardzība

Vīnes konvencija par ozona slāņa aizsardzību un 1987. gada **Monreālas protokols par ozona slāni noārdošām vielām** nosaka globālo ozona slāņa aizsardzības politiku. Konvencijas mērķis ir aizsargāt cilvēka veselību un vidi pret nelabvēlīgu ietekmi, kas ir vai

varētu rasties, ja cilvēka darbības dēļ notiek vai varētu notikt pārmaiņas ozona slānī. Savukārt **Monreālas protokols** nosaka kontroles pasākumus, kontroles līmeņu aprēķināšanu, kontroles pasākumu novērtēšanu un pārbaudi, kā arī tehniskās palīdzības sniegšanu. Protokolā noteiktās prasības attiecas uz 96 ķīmiskajām vielām, t.sk., hlorfluorogļūdeņražiem (parasti saukti par freonu), haloniem, citiem perhalogenētiem hlorfluorogļūdeņražiem, tetrahloroglekli, 1,1,1-trihloretānu, metilbromīdu, daļēji halogenētiem bromfluorogļūdeņražiem, daļēji halogenētiem hlorfluorogļūdeņražiem un bromhlormetānu. Galvenokārt šīs vielas izmanto mājsaimniecību un komerciālās saldēšanas iekārtās un gaisa kondicionēšanas vai silta gaisa padeves iekārtās, dažādos aerosolos, portatīvajos ugunsdzēsamajos aparātos, izolācijas plāksnēs u.tml.

Latvija Vīnes konvencijai un Monreālas protokolam pievienojās 1995.gadā, un pašlaik tā pilnībā izpilda Monreālas protokolā noteikto grafiku ozona slāņa noārdošo vielu izņemšanai no aprites. Latvijā ir pieņemta „Ozona slāni noārdošo vielu izņemšanas no saimnieciskās aprites” programma. Atbilstoši šai programmai, kopš 2000. gada Latvijā no aprites tiek izņemtas ozona slāni noārdošās vielas aerosolu un putu materiālu ražošanā, kā arī izveidota aukstuma nesēja (freons-12) savākšanas un atkārtotas izmantošanas sistēma. Nelieli ozona slāni noārdošo vielu daudzumi Latvijā tiek izmantoti vairs tikai saldēšanas iekārtās, ugunsdzēsamajos aparātos, kravu pirmsnosūtīšanas apstrādē un karantīnas nodrošināšanā, kā arī kā izejvielas citiem materiāliem. 2004. gadā Latvijā tika importēts vienīgi freons-22.

Secinājumi

NAP neparedz nekādas darbības, kuras varētu veicināt Vīnes konvencijas un Monreālas protokola ieviešanu Latvijā, bet neparedz arī darbības, kas varētu palielināt Latvijas radīto slodzi uz ozona slāni. Situācijas uzlabošanai NAP ir jāparedz pasākumi, lai nodrošinātu Latvijas starptautisko saistību izpildi ozona slāni noārdošo vielu izmantošanas ierobežošanā.

7.2.3. Dabas aizsardzība un bioloģiskā daudzveidība

NVPP paredz saglabāt un atjaunot ekosistēmu un to dabisko struktūru daudzveidību un saglabāt, veicināt vietējo savvaļas sugu daudzveidību un saglabāt lauksaimniecības augu un dzīvnieku šķirņu daudzveidību, veicināt to raksturošanu un izmantošanu. Savukārt Bioloģiskās daudzveidības nacionālā programma (Pieņemts: 16.05.2000), papildus NVPP noteiktajiem mērķiem nosaka arī nepieciešamību saglabāt savvaļas sugu, kā arī kultūraugu un mājdzīvnieku šķirņu ģenētisko daudzveidību un veicināt tradicionālās ainavas struktūras saglabāšanos, kā arī nodrošināt dzīvās dabas resursu līdzsvarotu un ilgtspējīgu izmantošanu. Bet programmas Rīcības plāns kalpo par pamatu Riodežaneiro Konvencijas (skatīt zemāk) ieviešanai. Katru gadu tiek sastādīts ikgadējais ziņojums par Rīcības plāna ieviešanu; 2003. gadā Rīcības plāns tika pārskatīts.

Dabas aizsardzības jomā Latvija ir ratificējusi arī virkni ANO konvenciju:

Ramsāres konvencija (1971) par starptautiskas nozīmes mitrājiem, īpaši kā ūdensputnu dzīves vidi. Tās mērķis ir apturēt cilvēku progresējošo iejaukšanos mitrājos un to izžušanu tagad un nākotnē, veicinot mitrāju ūdensputnu aizsardzību. Latvija 1995.gadā parakstīta konvenciju un pieņēma Starptautiskas nozīmes Latvijas mitrāju sarakstu, kurā ir iekļautas 6 teritorijas ar kopējo platību 48518 ha. Taču saskaņā Ramsāres konvencijas mitrāju kritērijiem pie starptautiskas nozīmes mitrājiem var pieskaitīt arī citas teritorijas, tai skaitā arī Rīgas jūras līča akvatorija līdz 6 m dziļumam. Pasākumus šo teritoriju aizsardzībai paredz arī Bioloģiskās daudzveidības nacionālā programma.

Vašingtonas konvencija Par starptautisko tirdzniecību ar apdraudētajām savvaļas dzīvnieku un augu sugām (CITES) – 1973. Konvencijas mērķis ir aizsargāt savvaļas dzīvnieku un augu sugas no strauji augošās starptautiskās tirdzniecības, kuras rezultātā daudzas augu un dzīvnieku sugas ir nonākušas līdz iznīcības robežai. Konvencija nosaka gadījumus un nosacījumus sugu importam un eksportam, importa un eksporta atļauju izsniegšanas noteikumus. Lai aizsargātu tirdzniecību ar sugām un novērstu to pārkāpumus, valstīm tiek dotas sodīšanas un konfiskācijas tiesības. Katrai valstij ir jāsniedz periodiski ziņojumi par veiktajiem likumdošanas, regulējošiem, administratīvajiem pasākumiem

Konvencijas ieviešanas procesā. Valstīm ir tiesības noteikt arī stingrāku regulējumu salīdzinājumā ar šo Konvenciju.

Latvija CITES konvenciju ratificēja 1997. gadā. 1999. gada 6. aprīlī tika pieņemti MK noteikumi nr.133, kas nosaka kārtību, kādā tiek nodrošināta starptautiskā tirdzniecība ar to dzīvnieku un augu sugu īpatņiem, kuras ir iekļautas CITES konvencijā. Latvijas dzīvnieki un augi CITES konvencijas pielikumos:

1. Pielikums (iekļautas visas sugas, kurām draud iznīkšana un kurām kaitē vai var kaitēt tirdzniecība) – ūdrs, jūras ērglis, lauku piekūns.

2. Pielikums (iekļautas sugas, kurām šobrīd vēl nedraud iznīkšana, tomēr tirdzniecība ar šo sugu indivīdiem tiek stingri kontrolēta) – vilks, lūsis, cūkdelfīns, melnais stārķis, dzērve, piekūnveidīgie putni, pūčveidīgie putni, medicīniskā dēle, 32 orhideju sugas.

Bernes konvencija (1979) par Eiropas dzīvās dabas un dabisko dzīvotņu saglabāšanu (ratificēta 17.12.1996.). Šīs konvencijas mērķis ir aizsargāt floru un faunu un to dabiskās dzīvotnes, kuru aizsardzībai nepieciešama vairāku valstu sadarbība. Konvencijas otrais pants nosaka, ka dalībvalstis uzņemsies vajadzīgos pasākumus savvaļas floras un faunas populāciju uzturēšanai tādā līmenī, kurš atbilst ekoloģiskajām, zinātniskajām un kultūras prasībām, tai pašā laikā ņemot vērā ekonomiskās un rekreācijas prasības un vietējā mēroga apdraudētu pasugu, varietašu un formu vajadzības.

Bernes Konvencijas dalībvalstīs, kas nav ES sastāvā, ir jāizveido īpaši aizsargājamo dabas teritoriju tīkls (EMERALD). Tā kā Latvija ir ES dalībvalsts, tā veido analogo Natura 2000 tīklu, kura izveidi paredz ES Biotopu direktīva.

Aizsargājamo sugu piemērs Latvijā ir *dīķu naktssikspārnis*, 3 īpaši aizsargājamās abinieku sugas: *smilšu krupis*, *zaļais krupis*, *brūnais varžukrupis* un *lielais tritons* (novērota Anniņmuižas parkā), 6 bezmugurkaulnieku sugas: *lapkoku praulgrauzis*, *lielais ozolu koksgrauzis*, *zaļā dižspāre*, *dzeltenkāju upjuspāre*, *parka vīngliemezis*, *zirgskābeņu zilenītis*.

Bonnas konvencijas (1979) par migrējošo savvaļas dzīvnieku aizsardzību uzdevums ir rūpēties par tām savvaļas dzīvnieku sugām, kas migrē pāri nacionālajām juridiskajām robežām. Konvencija nosaka nepieciešamību novērtēt migrējošo savvaļas dzīvnieku sugu aizsardzības statusu, kas tādējādi ir šajā konvencijā precīzi nenodefinēta monitoringa priekšmets.

Konvencijas I pielikumā uzskaitītas migrējošās dzīvnieku sugas, kurām nekavējoši jānodrošina aizsardzība. Latvijā no tām ir sastopamas: sarkankakla zoss *Branta ruficollis*, baltacis *Aythya nyroca*, Stellera pūkpīle *Polysticta stelleri*, jūras ērglis *Haliaeetus albicilla*, vidējais ērglis *Aquila clanga*, grīšļu ķauķis *Acrocephalus paludicola*.

Konvencijas II pielikumā ietvertu sugu aizsardzībai izstrādāti vairāki starptautiski līgumi. Latvija ir pievienojusies "Līgumam par sikspārņu aizsardzību Eiropā". Visas Latvijā sastopamās sikspārņu sugas (kopskaitā 15) iekļautas šajā sarakstā.

Visas I un II pielikumos minētās sugas, kuras sastopamas Latvijā, ir iekļautas MK noteikumos Nr. 396/2000 "Noteikumi par īpaši aizsargājamo sugu un ierobežoti izmantojamo īpaši aizsargājamo sugu sarakstu".

Riodežaneiro konvencijas (1992) par bioloģisko daudzveidību (ratificēta 1995.g.) uzdevumi ir bioloģiskās daudzveidības saglabāšana, dzīvās dabas ilgtspējīga izmantošana un godīga un līdztiesīga ģenētisko resursu patērēšanā iegūto labumu sadale, ietverot gan pienācīgu pieeju ģenētiskajiem resursiem, gan atbilstošu tehnoloģiju nodošanu, ņemot vērā visas tiesības uz šiem resursiem un tehnoloģijām, gan pienācīgu finansēšanu. Konvencija nosaka, ka valstīm, lai saglabātu to bioloģisko daudzveidību, ir jāizstrādā stratēģijas un rīcības programmas, kas jāintegrē visos nacionālos, tautsaimniecības sektoru un teritoriālos plānos, tai skaitā arī NAP. Latvijā šim nolūkam ir izstrādāta Bioloģiskās daudzveidības nacionālā programma, kas kalpo par pamatu Riodežaneiro Konvencijas ieviešanai Latvijā.

Konvencijas 2000.gadā pieņemtais **Kartahenas protokols par bioloģisko drošību** pieprasa skaidri marķēt eksportējamās lauksaimniecības preces, kurās varētu būt ģenētiski modificēti organismi, un atļauj valdībām izvēlēties, vai šādu importu akceptēt.

Helsinku konvencijas (1974, 1992) par Baltijas jūras reģiona jūras vides aizsardzību mērķis ir Baltijas jūras piesārņojuma samazināšana un ekosistēmas aizsardzība.

Secinājumi

NAP rīcības virziens 6.3.4. *Saprātīgi izmantota un saglabāta dabas vide* paredz veicināt bioloģiskās daudzveidības un aizsargājamo teritoriju saglabāšanu un saprātīgu izmantošanu. Taču NAP neparedz uzdevumus ģenētiskās daudzveidības saglabāšanai un aizsardzībai un bioloģiskās daudzveidības atjaunošanai. NAP neparedz uzdevumus starptautisko konvencijas noteikto normu izpildei. NAP aktivitātes nav arī izteiktas telpā, t.i. NAP neparedz noteiktas, piemēram, mitrāju teritorijās. Taču NAP neparedz arī pasākumus starptautiskās nozīmes mitrāju aizsardzībai vai CITES apdraudēto sugu tirdzniecības ierobežošanai.

Tāpēc rīcības virziens 6.3.4. *Saprātīgi izmantota un saglabāta dabas vide* ir jāpapildina ar uzdevumiem:

- mitrāju teritoriju aizsardzībai un saglabāšanai,
- invazīvo sugu ierobežošanai, kas, attīstoties ostām, var nonākt atklātos ūdeņos no kuģiem un to balasta ūdeņiem.
- apdraudēto sugu tirdzniecības ierobežošanai un migrējošo savvaļas dzīvnieku aizsardzībai.
- atbilstoši Bernes konvencijai un ES Biotopu direktīvai (Natura 2000) ir jāparedz pasākumi arī aizsargājamo dabas teritoriju atjaunošanai, izveidošanai un uzturēšanai.

7.2.4. Ūdens kvalitāte

NVPP paredz uzlabot pazemes un virszemes ūdeņu kvalitāti, novērst to tālāku piesārņošanu un pakāpeniski samazināt esošo piesārņojumu. Arī iepriekš aprakstītā **Helsinku konvencija par Baltijas jūras reģiona jūras vides aizsardzību** paredz pasākumus Baltijas jūras ūdeņu kvalitāti nodrošināšanai. Ir pieņemta Rīcības programma īpaši jutīgajām teritorijām, uz kurām attiecas paaugstinātas prasības ūdens un augsnes aizsardzībai no lauksaimnieciskās darbības izraisītā piesārņojuma ar nitrātiem (18.03.2004.), kuras mērķis ir samazināt un novērst tālāku ūdens un augsnes piesārņojumu ar nitrātiem, kuri cēlušies no lauksaimnieciskās darbības. Šīs programmas uzdevumi ir:

1. Noteikt pasākumus efektīvai ūdens un augsnes aizsardzībai pret lauksaimnieciskās darbības izraisīto piesārņojumu ar nitrātiem īpaši jutīgajās teritorijās.
2. Sakārtot organiskā mēslojuma saimniecību īpaši jutīgajās teritorijās.
3. Noteikt ierobežojumus dažu mēslojumu veidu iestrādei augsnē.
4. Nodrošināt mēslošanas plānošanas pasākumu ieviešanu.
5. Sekmēt valsts institūciju sadarbību un rīcības koordināciju lauksaimniecības izraisītā piesārņojuma kontrolē.
6. Veicināt izglītošanas pasākumus lauksaimnieku saimniekošanas prasmes un efektivitātes paaugstināšanai.

Savukārt Eiropas līmenī būtiskākais normatīvais akts, kas regulē ūdeņu kvalitāti ir Ūdens struktūrdirektīva. ES 2005.gada nogalē ir pieņemta arī **Jūras vides aizsardzības un saglabāšanas tematiskā stratēģija** – tā paredzēts nodrošināt, lai līdz 2021. gadam visi ES jūru ūdeņi būtu veselīgi vides aizsardzības izpratnē.

Latvijas ūdens resursu politiku veido divas rīcības programmas. [Rīcības programmas komunālo notekūdeņu un bīstamo vielu radītā virszemes ūdeņu piesārņojuma samazināšanai](#) (apstiprināts ar MK 2004.gada 31.marta rīkojums Nr.181) mērķis ir sasniegt virszemes ūdeņu labu kvalitāti, novēršot to tālāku piesārņošanu un pakāpeniski samazinot esošo piesārņojumu, ko rada komunālo notekūdeņu un ļoti bīstamo un bīstamo vielu emisijas. Šīs programmas izvirzītie **uzdevumi** ir:

1. Samazināt Latvijā nonākošo pārrobežu piesārņojumu.
2. Nodrošināt apdzīvoto vietu notekūdeņu savākšanu un attīrīšanu atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

3. Veikt pasākumus ļoti bīstamu vielu emisiju novēršanai un bīstamo vielu emisiju samazināšanai upju baseinu apgabalos.
4. Samazināt bīstamo vielu izmantošanu ražošanas procesos un to nokļūšanu notekūdeņos.
5. Pilnveidot monitoringa programmas virszemes ūdeņu kvalitātes novērtējumam un kontrolei.
6. Palielināt institūciju organizatoriskās spējas un nodrošināt atbilstošu informācijas apriti.

Rīcības programma prioritāro zivju ūdeņu un peldūdeņu piesārņojuma samazināšanai un kvalitātes nodrošināšanai (apstiprināts ar MK 2004.gada 13.aprīļa rīkojums Nr.232).

Tās **mērķis** ir samazināt prioritāro zivju ūdeņu un peldūdeņu piesārņojumu un nodrošināt to kvalitātes atbilstību normatīvajos aktos noteiktajām prasībām. Šīs programmas uzdevumi ir:

1. Atbalstīt apdzīvoto vietu notekūdeņu savākšanas un attīrīšanas procesa nodrošināšanu.
2. Sekmēt bīstamo vielu emisijas samazināšanu un īpaši bīstamo vielu emisijas pilnīgu novēršanu.
3. Sekmēt difūzā piesārņojuma samazināšanu no lauksaimnieciskajām teritorijām.
4. Veicināt robežšķērsojošā piesārņojuma samazināšanu

Secinājumi

Lai arī NAP paredz pasākumus Latvijas izaugsmes starptautiskās dimensijas stiprināšanai (rīcības virziens 4.3.) tas būtu jāpapildina ar pasākumiem, kas vērsti uz ūdens piesārņojuma pārrobežu pārneses samazināšanu. Ir prognozējams, ka uzlabojot uzņēmumu tehnoloģisko sniegumu, uzlabosies uzņēmumu ūdens patēriņa efektivitāte un samazināsies industrijas radītais ķīmiskais ūdens piesārņojums. Rīcības virziens 5.2.4. *Sabiedrisko pakalpojumu (ūdenssaimniecība, atkritumu apsaimniekošana, siltumapgāde u.c.) attīstība* paredz investīcijas ūdens un komunālajā saimniecībā. Līdz ar to ir prognozējams, ka NAP ieviešanas gaitā uzlabosies uzņēmumu radīto notekūdeņu attīrīšana, samazināsies neattīrītu un nepilnīgi attīrītu notekūdeņu novadīšana vidē un daudzas pilsētas tiks pieslēgtas centralizētas kanalizācijas sistēmai. Taču komunālo notekūdeņu attīrīšanas iekārtu pilnveidošana vidējās un mazajās pilsētās ilgs līdz pat 2020. gadam.

7.2.5. Atkritumu apsaimniekošana

NVPP paredz ierobežot atkritumu rašanos un samazināt apglabājamo atkritumu daudzumu, veicinot to pārstrādi vai atkārtotu izmantošanu. ES pagājušā gada nogalē tika pieņemta **Atkritumu rašanās novēršanas un atkritumu pārstrādes tematiskā stratēģija** (pieņemta 21/12/2005). Tā nosaka, ka Eiropai jāklūst par tādu sabiedrību, kas, izmantojot otrreizējo pārstrādi, cenšas izvairīties no atkritumu radīšanas un lūko izmantot atkritumus kā izejmateriālu.

Nacionālajā līmenī Latvijas atkritumu politiku nosaka Atkritumu apsaimniekošanas valsts plāns 2006.-2012.gadam (pieņemts 29.12.2005.) un Sadzīves atkritumu apsaimniekošanas stratēģija 1998.-2010. gadam (pieņemts 30.06.1998.). Atkritumu apsaimniekošanas plāna mērķis ir novērst atkritumu rašanos un nodrošināt ievērojamu kopējo radīto atkritumu daudzumu samazināšanu, izmantojot labākas atkritumu rašanās novēršanas iespējas, labākos pieejamos tehniskos paņēmienus resursu izmantošanas efektivitātes palielināšanu un ilgtspējīgākas patērētāju uzvedības veicināšanu. Plāns paredz izveidot 10-12 jaunas reģionālos sadzīves atkritumu poligonus, slēgt normatīvie neatbilstošās izgāztuves, ieviest dalītu iepakojuma atkritumu savākšanas sistēmu, nosakot, ka šis uzdevums jāveic pašvaldībām, sadarbojoties ar komercsabiedrībām.

Būtiskākais starptautiskais līgums, kam pievienojusies Latvija ir **Bāzeles konvencija par bīstamo atkritumu, ieskaitot ķīmikālijas, pārrobežu kustību un to iznīcināšanu starptautiskajās tirdzniecības procedūrās** (1989). Konvencija regulē valstu tiesības aizliegt bīstamo atkritumu importu un eksportu, kā arī pasākumus bīstamo atkritumu rašanās iespējas samazināšanai līdz minimumam, lai nenotiktu piesārņojums ar bīstamiem atkritumiem. Valstīm jāgarantē, lai bīstamo un citu atkritumu robežšķērsojošā transportēšana būtu samazināta līdz minimumam. Bāzeles konvencija ir papildināta ar **Londonas vadlīnijām par informācijas apmaiņu attiecībā uz ķīmikālijām starptautiskajā tirdzniecībā**. Vadlīnijas ir adresētas valdībām, lai tās iesaistītos procesā par drošības

palielināšanu valstīs caur informācijas apmaiņu par ķīmiskajām vielām starptautiskajā tirdzniecībā.

Secinājumi

NAP rīcības virziens 2.5. *Dabas un enerģētisko resursu ilgtspējīga un efektīva izmantošana* paredz veicināt resursu atkārtotu vai otrreizēju izmantošanu, kā arī atkritumu, t.sk. pārtikas pārstrādes blakus produktu, utilizāciju un pārstrādi. Taču NAP ir jāparedz uzdevumi, kas vērsti uz kopējo radīto atkritumu daudzumu samazināšanu, iedzīvotāju izglītošanu un ilgtspējīgu patēriņa modeļu veicināšanu.

7.2.6. Klimata pārmaiņas

ANO Vispārējā konvencija **par klimata pārmaiņām** (1992) ir būtiskākais globālais līgums kas vērsts uz siltumnīcefekta gāzu (SEG) koncentrācijas stabilizāciju atmosfērā tādā līmenī, kas novērstu bīstamu antropogēnu iejaukšanos klimata sistēmā. Šāds līmenis jāsasniedz laikā, kas ir pietiekams, lai ļautu ekosistēmām dabiski pielāgoties klimata pārmaiņām un lai nodrošinātu ekoloģiski tīras pārtikas ražošanu un netraucētu ilgtspējīgai saimnieciskajai attīstībai. Konvencijai ir pievienots tā saucamais **Kioto protokols** (stājies spēkā 2005. gada 16. februārī, Latvijā ratificēts 2002. gadā), kas paredz konkrētus mērķus un termiņus, lai ierobežotu un samazinātu antropogēno (cilvēku radīto) siltumnīcefekta gāzu emisiju. Latvijai laikposmā no 2008. līdz 2012. gadam, atbilstoši Kioto protokols, jāsamazina antropogēno siltumnīcefekta gāzu emisijas par 8%, salīdzinājumā ar 1990. gadu.

Latvija konvenciju ratificēta 1995.gadā. Neskatoties uz to ka Latvijā ir vienas no ES zemākajiem SEG emisijām uz vienu iedzīvotāju, NVPP paredz, ka Latvijai ir jānodrošina ieguldījums globālo klimata pārmaiņu novēršanā, samazinot siltumnīcefekta gāzu emisijas un palielinātu CO₂ piesaisti, neradot papildu grūtības valsts ekonomiskajai attīstībai. Konvencijas mērķu sasniegšanai un Kioto protokola izpildei Latvijā ir izstrādāta [Klimata pārmaiņu samazināšanas programma 2005.-2010.gadam](#). Tās mērķi ir:

1) nodrošināt, lai laikposmā no 2008. līdz 2012.gadam kopējās SEG emisijas nepārsniegtu 92% no 1990.gada līmeņa, tai skaitā:

- a) palielināt atjaunojamo energoresursu īpatsvaru kopējā energoresursu bilancē;
- b) palielināt energoresursu efektīvu un racionālu izmantošanu;
- c) veicināt labāko pieejamo tehnisko paņēmieni un tīrākas ražošanas ieviešanu;
- d) veicināt koksnes un koksnes produktu izmantošanu;

2) sekmēt divpusējo sadarbību kopīgi īstenojamo projektu ieviešanā un attīstības sadarbības politikas ietvaros;

3) izveidot nacionālo sistēmu ikgadējo pārskatu par SEG emisijām un CO₂ piesaisti un nacionālo inventarizācijas ziņojumu sagatavošanai;

4) palielināt valsts institūciju kapacitāti, lai nodrošinātu kvalitatīvu ikgadējo pārskatu par SEG emisijām un CO₂ piesaisti un nacionālo inventarizācijas ziņojumu sagatavošanu un lai aizstāvētu valsts intereses starptautiskā (ANO un ES) līmenī klimata pārmaiņu jomā;

5) veicināt zinātnisko pētījumu veikšanu klimata pārmaiņu jomā;

6) nodrošināt sabiedrību ar informāciju par globālo klimata pārmaiņu novēršanas nepieciešamību, veicamajiem pasākumiem un to potenciālajām izmaksām, kā arī riskiem un iespējamām sekām, ja nekas netiks vai nepietiekoši tiks darīts SEG emisiju samazināšanai.

Secinājumi

Klimata izmaiņu samazināšanai Latvijā ir jāveicina ilgtspējīga transporta attīstība, atkritumu plūsmas samazināšana, atkritumu dalīšana un otrreizēja pārstrāde, kā arī jāuzlabo, apkures sistēma, novēršot enerģijas zudumus un uzlabojot dzīvojamo telpu energoefektivitāti. NAPā šie uzdevumi ir atspoguļoti daļēji: NAP paredz sabiedriskā transporta attīstību. Lai palielinātu NAP ieguldījumu klimata izmaiņu ierobežošanā, NAP ir jāparedz:

- uzlabot energoefektivitāti un enerģijas ieguves efektivitāti,
- pasažieru automašīnu ierobežošana pilsētās,
- videi draudzīgas privātā un sabiedriskā transporta sistēmas izveide,
- atkritumu poligonos noglabājamo atkritumu samazināšana.

7.2.7. Pārtuksnešošanās

Parīzes Konvencija par **cīņu pret pārtuksnešošanos²⁹ / zemes degradāciju valstīs, kurās novērojami ievērojami sausuma periodi un / vai pārtuksnešošanās, jo īpaši Āfrikā**" (1994.g.). Konvencijas **mērķis** ir cīnīties pret pārtuksnešošanos un samazināt sausuma efektus valstīs, kuras sastopas ar nopietnām sausuma un/vai pārtuksnešošanās izraisītajām problēmām. Konvencija attiecībā uz Eiropas valstīm nozīmē cīņu pret auglīgas augsnes izniekošanu, nosakot tās izmantošanu citiem mērķiem, tādiem kā lauksaimniecība vai vides aizsardzība, kā arī novēršot augsnes auglības zudumu vai pat tās degradāciju.

Latvijā ir sastopama šādi zemes degradācijas veidi:

- Augšņu apbūvēšana, tai skaitā transporta infrastruktūra, ēkas un ainavas degradācija ar pamestām būvēm.
- Augšņu erozija (vēja erozija piekrastē, smilšu un kūdras augšņu erozija iekšzemē, ūdens erozija paugurainēs, jūras krasta erozija, ko veicina būvniecība kāpu zonā, karsta procesi Zemgalē, Rozulas pagastā, upju krasta erozija lielo upju ielejās, arī Gaujas, Daugavas, Ventas, Abavas.);
- Augšņu piesārņošana: punktveida piesārņojums (PSRS armijas atstātais piesārņojums, sprādzienbīstami šāviņi no Pirmā un Otrā pasaules kara, nelegālās izgāztuves, lielfermas, industriālo objektu izmeši); difūzais piesārņojums (paskābināšanās, eutrofikācija, potenciāli bīstamas ķīmiskās vielas, pārmērīga minerālmēslu un pesticīdu lietošana).
- Augsnes pārsāļošana - šī problēma vērojama pilsētās.
- Augšņu sablīvēšanās.
- Organisko vielu samazināšanās augsnē: 45,6% (1996. gada dati) minerālaugšņu ar nepietiekamu organisko vielu saturu, turklāt 2003. gadā – jau 48,2%.

Secinājumi

Lai novērstu zemes degradāciju, Latvijā ir jāveic papildus pasākumi augšņu erozijas novēršanai, degradēto teritoriju rekultivācijai, augsnes pārsāļošanās novēršanai, augšņu auglības saglabāšanai un aizsargāt zaļo zonu pret apbūvi, tā vietā apbūvei paredzot degradētās teritorijas. Parīzes konvenciju tiek attiecināta arī uz zemes degradāciju (degradētajām teritorijām), kas, kaut arī nav jārekultivē saskaņā ar prasībām pret piesārņotajām vietām, būtu renaturalizējamas. **NVPP** paredz **piesārņoto vietu izpēti un sanāciju**. Šo darbību uzdevums ir panākt augsnes, grunts, pazemes un virszemes ūdeņu kvalitātes uzlabošanu piesārņotajās vietās.

Ir prognozējams, ka NAP ieviešanas laikā palielināsies punktveida un difūzais gaisa piesārņojums, kas varētu veicināt augsnes piesārņojumu. Tai pašā laikā NAP rīcības virziens **6.3.4. Saprātīgi izmantota un saglabāta dabas vide** paredz sekmēt degradēto (t.sk. piesārņoto) teritoriju sanāciju. Vēl NAP jāparedz uzdevumi slēgto izgāztuvju piesārņojuma samazināšanai, augšņu erozijas novēršanai, augsnes pārsāļošanās novēršanai un zaļo zonu saglabāšanai.

7.2.8. Citas tematiskās stratēģijas un plāni

ES Enerģētikas stratēģija. Tās mērķis ir veicina biomasas izmantošanu enerģijas ieguvē – it īpaši bio-degvielas ražošanu, lai attīstītu atjaunojamās enerģijas iegūšanu. Biomasas izmantošanas enerģijas iegūšanai būtu jāvērtē no vides un ekonomiskās efektivitātes apsvērumiem. Latvijā ir pieņemts Biodegvielas likums, kura mērķis ir veicināt biodegvielas apriti, tādējādi atbalstot videi draudzīgu, piegādei drošu, atjaunojamu energoresursu izmantošanu. Balstoties uz šo likumu ir sagatavota programma „Biodegvielas ražošana un lietošana Latvijā”, kā arī plāns šīs programmas ieviešanai.

NAP rīcības virziens **5.2.1. Attīstību veicinošs energonodrošinājums** arī paredz sekmēt konkurētspējīgas biodegvielas ražošanu un plašāku pielietojumu.

²⁹ Konvencijā skaidrots pārtuksnešošanās jēdziens – augsne dažādu faktoru, klimatisku apstākļu un cilvēku darbības rezultātā kļūst neauglīga un neizmantojama.

ES tematiskās stratēģijas **Dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanas** (pieņemta 21/12/2005) mērķis ir samazināt negatīvo ietekmi uz vidi, ko izraisa dabas resursu izmantošana augošā ekonomikā un nodrošināt ekonomikas „atsaistīšanu”. Tas ļaus ES uzņēmumiem uzlabot produktivitāti un palielināt konkurētspēju, vienlaikus nepārsniedzot pārmērīga atjaunojamo resursu izmantojuma sliekšni. Šī tematiskā stratēģija ir cieši saistīta ar 2004. gadā ES pieņemto **Vides tehnoloģiju rīcības plānu**. Tā mērķis ir veicināt vides tehnoloģiju un ekojauninājumu attīstību, dodot tiešu ieguldījumu ES Lisabonas stratēģijas mērķu sasniegšanā. Vides ministrijai ir jāizstrādā nacionālais vides tehnoloģiju rīcības plāns.

NAP rīcības virziens 2.5. paredz darbības resursu ilgtspējīgai izmantošanai taču NAP neparedz ekonomikas atsaisti. Lai nodrošinātu NAP pilnīgu saskaņu ar šo tematisko stratēģiju ir jāparedz NAP uzdevums nodrošināt ekonomikas „atsaisti” un vides tehnoloģiju un ekojauninājumu attīstība.

ES Vides un veselības aizsardzības rīcības plāna 2004. –2010. gadam³⁰ mērķis ir mazinātu piesārņotas vides izraisītu slimību izplatību. Saskaņā ar plānu tiks izstrādāta sistēma, kurā tiks apkopota informācija par vides, ekosistēmu un cilvēka veselības stāvokli. Plānā ir noteikti 13 pasākumi, tostarp iniciatīvas par to, kā labāk izprast saistību starp vidi un veselību un noskaidrot, kā vides nelabvēlīga ietekme var izraisīt epidemioloģiskas sekas. Plānā liela uzmanība pievērsta pētījumiem, piemēram, par astmu / alerģiju, neiroloģiskās attīstības traucējumiem, vēzi un endokrīnās sistēmas traucējumiem.

Veselības jautājumi NAP parādās pie rīcības virziena *6.1.1. Cilvēka veselība kā vērtība*, taču vides veselības aspekti netiek skatīti. Tāpēc NAP jāpapildina ar uzdevumiem sabiedrības izpratnes par vides un ķīmiskajiem riskiem, kas var ietekmēt iedzīvotāju veselību, celšanu un profesionāļu apmācību vides un veselības aizsardzības jautājumos; nodrošināt cilvēkiem nekaitīgu trokšņa līmeni un ierobežot smakas dzīves un darba vidē; ievērojot darba aizsardzības prasības, radīt drošu un veselībai nekaitīgu darba vidi.

7.3. Secinājumi

Nacionālā vides politika, ANO konvencijas, ES Vides rīcības programma un ES Tematiskās stratēģijas parāda vides politikas mērķus, prioritātes un vides politikas virzību. Tās nosaka, kādās vides aizsardzības un ilgtspējīgas attīstības jomās tuvākajā laikā pastiprināti tiks veikti kādi pasākumi, tai skaitā, pieņemtas jaunas rīcības programmas un normatīvie akti.

Izvērtējums rāda, ka NAP rīcības virzieni un uzdevumi neapdraud Latvijas starptautisko saistību izpildi un nav tiešā pretrunā ar nacionālajiem vides politikas plānošanas dokumentiem. NAP paredz aktivitātes vides infrastruktūras izveidei un citus pasākumus piesārņojuma novēršanai un dabas resursu ilgtspējīgai izmantošanai, piemēram, piesārņoto vietu sanāciju, atkritumu otrreizēju pārstrādi, enerģētisko resursu efektīva izmantošanu u.tml.. Tomēr Latvijā vēl var daudz ko darīt gaisa piesārņojuma samazināšanai, kā arī, lai novērstu naftas produktu un citu bīstamu vielu noplūdes ostās un invazīvo sugu ieceļošanu. Ir prognozējams, ka NAP rezultātā tiks palielināts transporta radīto emisiju gaisā apjoms, kas pasliktinātu Latvijas virzību uz Ženēvas mērķu sasniegšanu. Taču nav prognozējams, ka NAP ietekmē Latvija nespēs izpildīt uzņemtās starptautiskās saistības.

Efektīvākai vides politikas ieviešanai ir nepieciešams NAP rīcības virzienus papildināt ar virkni papildus uzdevumu:

2.5. *Dabas un enerģētisko resursu ilgtspējīga un efektīva izmantošana* papildināt ar uzdevumiem:

- o samazināt kopējo radīto un atkritumu poligonos noglabājamo atkritumu daudzumu.

4.3. *Latvijas izaugsmes starptautiskā dimensija* papildināt ar uzdevumiem:

- o aktīvi piedalīties ANO vide politikas un ilgtspējīgas attīstības veidošanā un ieviest ANO konvenciju prasības Latvijā;
- o izpildīt Latvijas starptautiskās saistības ozona slāni noārdošo vielu izmantošanas ierobežošanā;
- o samazināt ūdens piesārņojuma pārrobežu pārneses.

5.2.1. *Attīstību veicinošs energonodrošinājums* papildināt ar uzdevumiem:

³⁰ KOM(2004) 416 galīgais.

- uzlabot energoefektivitāti un enerģijas ieguves efektivitāti,
- 5.2.3. *Multimodāla, integrēta, iedzīvotājiem pieejama un droša transporta sistēma* papildināt ar uzdevumiem:
- ierobežot privāto automašīnu plūsmu pilsētās,
 - izveidot videi draudzīgu privātā un sabiedriskā transporta sistēmu,
- 6.3.4. *Saprātīgi izmantota un saglabāta dabas vide* papildināt ar uzdevumiem:
- nodrošināt mitrāju teritoriju aizsardzību un saglabāšanu,
 - ierobežot invazīvo sugu nonākšanu atklātos ūdeņos no kuģiem un to balasta ūdeņiem,
 - ierobežot apdraudēto sugu tirdzniecību un aizsargāt migrējošos savvaļas dzīvnieku,
 - atbilstoši Bernes konvencijai un ES Biotopu direktīvai (Natura 2000), nodrošināt aizsargājamo dabas teritoriju atjaunošanu, izveidošanu un uzturēšanu,
 - veicināt iedzīvotāju izglītošanu par ilgtspējīgu patēriņa modeļu,
 - kā arī nodrošināt:
 - slēgto izgāztuvju piesārņojuma samazināšanu,
 - augšņu erozijas un pārsāļošanās novēršanu,
 - zaļo zonu saglabāšanu.

Lielākā daļa Latvijas nacionālo vides politikas plānošanas dokumentu ir vērsti uz laika periodu līdz 2010.gadam, bet NVPP tikai līdz 2008.gadam. Savukārt NAP plānošanas periods aptver daudz ilgāku laika periodu – līdz 2013.gadam. Tā rezultātā ir jāsecina, ka NAP izpildes laikā Latvijas vides politikas plānošanas dokumenti tiks pārskatīti un mainīti, līdz ar to arī būs iespējams jaunajos plānos un stratēģijās ņemt vērā tos apstākļus, kas būs radušies NAP ieviešanas gaitā un paredzēt nepieciešamos slodžu mīkstināšanas pasākumus.

8. Paredzētie pasākumi plānošanas dokumenta ietekmes uz vidi īstenošanas monitoringa nodrošināšanai

Vērtējot nepieciešamos pasākumus NAP īstenošanas būtisko ietekmju uz vidi monitoringa nodrošināšanai un korektīvo darbību veikšanai, tika vērtēts piedāvātais NAP īstenošanas un uzraudzības plāns. NAP īstenošanas ietekmes uz vidi vērtējumā būtiski ir ņemt vērā arī NAP vietu citu politikas plānošanas dokumentu hierarhijā. Negatīvo vides aspektu novēršanai nepieciešams:

- Paredzēt resursus administratīvās kapacitātes paaugstināšanai, piemēram, lai nodrošinātu vides aspektu integrēšanu,
- Nodrošināt mehānismu ietekmju uz vides uzraudzībai, novēršanai un mazināšanai plāna īstenošanas laikā.

Sadaļā VI „Nacionālā attīstības plāna īstenošana un uzraudzība” ir norādīts, ka „lai nodrošinātu NAP stratēģijas sasaisti un integrēšanu dažāda līmeņa politiskās plānošanas un programmēšanas dokumentos, saskaņotu darbības un noteiktu atbildīgos, nepieciešams NAP *ieviešanas un uzraudzības mehānisms*”, par kura ieviešanu atbildīga būs Nacionālā attīstības padome. Minētais mehānisms gan ir aprakstīts tikai vispārinātu shēmu un uzstādījumu veidā.

Pozitīvi vērtējama attīstības prognozēšanas un pētījumu funkcijas īstenošana, it īpaši saistībā ar attīstības tendenču analīzi, nākotnes attīstības prognozēšanu nozaru griezumā. Tādejādi tiktu nodrošināta pastāvīga uzraudzība par valsts virzību uz izvirzīto vidējā termiņa mērķi un risināmo uzdevumu izpildi. Politikas ieviešanas modelēšana arī no ietekmes uz vidi viedokļa jāvērtē pozitīvi, jo savlaicīgi var palīdzēt novērst nevēlamās ietekmes. Taču pašreizējais uzdevumu formulējums saistībā ar šīs funkcijas īstenošanu vairāk saistīts ar ekonomisko faktoru un konkurētspējas novērtējumu nozaru griezumā. Ņemot vērā NAP stratēģisko mērķi un prioritātes, darbības jomas nepieciešams papildināt, paredzot izvērtēt un prognozēt tendences saistībā ar cilvēku dzīves kvalitātes pieaugumu, tai skaitā arī vides kvalitātes un tendenču novērtējumu. Īpašu uzmanību būtu nepieciešams pievērst dzīves kvalitāti raksturojošiem rādītājiem, kuri jāvērtē kā starpsektoru jautājumi, piemēram, troksnis, gaisa kvalitāte, policentriskums, pamatpakalpojumu pieejamība u.tml. Šie rādītāji ir minēti NAP ietvaros izklāstītajā dzīves kvalitātes koncepcijā.

NAP ir norādīts, ka „jānodrošina ministriju un sekretariātu izstrādāto nozaru / sektoru stratēģiju un programmu atbilstība izvirzītajiem valsts attīstības ilgtermiņa un vidēja termiņa mērķiem un budžeta plānošanai”. Lai gan tas nav nepārprotami formulēts, taču noprotams, ka pēc NAP apstiprināšanas tiks pārskatīti un nepieciešamības gadījumā grozīti arī spēkā esošie vidējā termiņa politikas plānošanas dokumenti.

Tāpat norādīts, ka jānodrošina elastīgums plāna īstenošanas gaitā un jāmacās no pieredzes. Tomēr nav skaidrs, kā tiks nodrošināta atgriezeniskā saite un iespēja veikt korektīvās darbības, jo nav pietiekami, ka „reizi 2 gados sniedz ziņojumu MK un sabiedrībai par NAP īstenošanas gaitu” un „ik gadu tiek publicēta informācija par NAP indikatoru izpildi”. Papildus nepieciešams paredzēt veidu korektīvo darbību veikšanai nacionālās politikas plānošanā (NAP grozīšanai), ja tiek konstatētas nevēlamas tendences. Ņemot vērā NAP stratēģisko nozīmi un vietu politikas plānošanas dokumentu hierarhijā, NAP izpildi būtu nepieciešams pārskatīt un ziņojumu par ieviešanu sagatavot katru gadu, nevis reizi 2 gados.

NAP efektīvākai ieviešanai un uzraudzībai būtiski ir izvirzīt indikatorus NAP ieviešanas izvērtēšanai. No vides aspekta, būtiski būtu iekļaut šādus indikatorus:

- Iekšzemes kopprodukta vērtība pret resursu ieejošās plūsmas daudzumu (resursu produktivitāte),
- SEG emisijas pret IKP,
- Dabas resursu īpatsvars eksportā,
- Izdevumi pētījumiem un attīstībai attiecībā pret IKP,
- Radītais un poligonos noglabāto sadzīves atkritumu daudzums uz vienu iedzīvotāju,
- Latvijas teritorijā veikto kravu pārvadājumu dinamika (tonnkilometros),

- Gaisa kvalitātes robežlielumu pārsniegumu skaits,
- Izvēlētu sugu populāciju lielumu izmaiņas (griezes, ūdri, mazais ērglis),
- Bioloģiskajā lauksaimniecībā iesaistītās platības pret kopējo lauksaimniecībā izmantojamo zemju platību,
- Alerģiskās astmas gadījumu skaits skolēnu vidū.

Ieteikumi, kas ņemami vērā pie NAP ieviešanas un uzraudzības mehānisma detalizētas izstrādes un ieviešanas:

- Horizontālo mērķu definēšana pamatojoties uz izaugsmes modeli un NAP dzīves kvalitātes koncepciju un to pielietošana NAP ieviešanā un uzraudzībā;
- Vides politikas integrēšana nozaru politikās visos politikas plānošanas un īstenošanas etapos;
- Izmērāmu īstermiņa mērķu izvirzīšana;
- Indikatoru izvēle, kas ļauj regulāri izvērtēt progresu virzībā uz ilgtspējīgu attīstību un novērtēt dabas resursu un nodrošināto pakalpojumu stāvokli;
- Galveno mērķu grupu līdzdalības nodrošināšana NAP ieviešanā un uzraudzībā;
- Atgriezeniskās saites nodrošināšana informējot lēmumu pieņēmējus un sabiedrību par progresu NAP stratēģiskā mērķa sasniegšanā un nepieciešamo korektīvo darbību veikšana.

1. Pielikums

Vides politikas joma	Latvijas Nacionālais vides politikas plāns 2004.-2008.gadam	ES Sestā vides rīcības programma 2002. – 2012. gadam	ES Ilgtspējīgas Attīstības stratēģija	Latvijas Ilgtspējīgas attīstības pamatnostādnes
Vides politikas integrācija		Vides aizsardzības prasību integrācija citos Kopienas politikas dokumentos - tai skaitā vides politikas integrācija sektorpolitikās, ekonomisko instrumentu izmantošana vides mērķu sasniegšanai un vides aizsardzības principu izmantošana telpiskajā plānošanā.	Vides izmaksu iekļaušana preču un pakalpojumu cenās.	- Jānodrošina vides jautājumu integrācija un jāattīsta plašs vides politikas līdzekļu pielietojums visās citās nozaru politikās. - Jāveido stabila tautsaimniecība, kas nodrošina sabiedrības vajadzības, vienlaicīgi panākot, lai ekonomiskās izaugsmes tempi pārsniegtu vides piesārņojuma un resursu patēriņa tempus. - Jānodrošina, lai tirgus ekonomikas mehānismi kalpotu ilgtspējīgai attīstībai.
Gaisa piesārņojums	Nodrošināt normatīviem un ilgtermiņa mērķiem atbilstošu gaisa kvalitāti			
Klimata pārmaiņas	Samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas un palielināt CO ₂ piesaisti	Klimata pārmaiņu samazināšana – tai skaitā īstenojot energoresursu taupīšanas pasākumus un veicinot aviācijas radīto emisiju samazināšanu	Ierobežot klimata pārmaiņas un palielināt tīrās enerģijas ieguvu un izmantošanu	
Ūdens kvalitāte	Uzlabot pazemes un virszemes ūdeņu kvalitāti un veicināt ilgtspējīgu un racionālu ūdens lietošanu			
Atkritumu un dabas resursu apsaimniekošana	- Ierobežot atkritumu rašanos un samazināt apglabājamo atkritumu daudzumu, veicinot to pārstrādi vai atkārtotu izmantošanu. - Nodrošināt racionālu, vidi saudzējošu un ilgtspējīgu zemes dzīju izmantošanu	Citi mērķi saistīti ar augstāku resursu izmantošanas efektivitāti un efektīvāku atkritumu apsaimniekošanu, ilgtspējīgu attīstību kandidātvalstīs, globālās partnerattiecības un integrēta dialoga veidošanu	Atbildīgāk pārvaldīt dabas resursus	Sabiedrībā jāattīsta atbildīga attieksme pret dabas resursiem un nepārtraukti jāpaaugstina resursu izmantošanas efektivitāte

Piesārņoto vietu sanācija	Novērst vai mazināt iepriekšējas militārās vai saimnieciskās darbības rezultātā radušos piesārņojumu un tā kaitīgo ietekmi uz cilvēku veselību, ģīvi, vidi un bioloģisko daudzveidību			
Bioloģiskā daudzveidība	Saglabāt un atjaunot ekosistēmu un to dabisko struktūru daudzveidību, saglabāt un veicināt vietējo savvaļas sugu daudzveidību, saglabāt lauksaimniecības augu un dzīvnieku šķirņu daudzveidību	Daba un bioloģiskā daudzveidība - dabisko sistēmu aizsardzība un to funkcionēšanas atjaunošana, kā arī bioloģiskās daudzveidības samazināšanās apturēšana gan ES, gan pasaules mērogā		Jānodrošina pietiekami pasākumi bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai un ekosistēmu aizsardzībai
Vide un veselība		Cilvēka rīcības rezultātā radušos indīgo vielu, kuras ievērojami ietekmē vai izraisa risku cilvēku veselībai, izskaušana.	Risināt sabiedrības veselības problēmas.	Jānodrošina droša un veselību neapdraudoša vide pašreizējai un nākamajām paaudzēm
Ķīmiskās vielas, ģenētiski modificētie organismi, produktu kvalitāte	Mazināt tautsaimniecības nozaru, ģīvi lauksaimniecība, atkarību no bīstamo ķīmisko vielu un produktu, kā arī noteiktu biocīdu izmantošanas, pielietojot aizstāšanas principu un alternatīvas metodes			
Citi	- Nodrošināt iedzīvotāju un vides aizsardzību no jonizējošā starojuma kaitīgās iedarbības - Panākt un nodrošināt trokšņa līmeņu samazināšanu no trokšņa pasargājamās vidēs un noteiktos laika periodos		- Investēt zinātnē un tehnoloģijās labākai nākotnei. - Uzlabot transporta sistēmu un telpisko plānošanu. - Uzlabot komunikācijas un mobilizēt iedzīvotājus un uzņēmumus videi draudzīgai rīcībai	No starptautiskas palīdzības saņēmējas valsts pakāpeniski jāklūst par valsti, kas spēj pati nodrošināt savas vajadzības un nepieciešamības gadījumā pat sniegt palīdzību citām valstīm